

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Diplomová práce

Tobiáš Jirsík

**Páni z Koldic a páni z Bergova
na českém královském dvoře v 15. století**

The Lords of Kolditz and the Lords of Bergow in service of the Bohemian Royal Court in the 15th century

Praha 2018

Vedoucí práce: prof. PhDr. Lenka Bobková, CSc.

Na úplném začátku bych rád poděkoval paní prof. PhDr. Lence Bobkové, CSc. za podporu, odborné rady a za čas, který ochotně věnovala vedení mé práce. Zasloužili by si připomenout i všichni ostatní, bez kterých bych práci nemohl sepsat. Ve výčtu jmen bych mohl na někoho snadno zapomenout, proto děkuji všem, kteří mi nějak usnadnili práci při heuristice, přivedli na nové souvislosti při diskusích o zpracovávaném tématu, nebo kteří mne nějak při práci podpořili.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

ABSTRAKT

Lucemburský dvůr přilákal několik rodů, které měly příležitost získat dobré postavení pomocí služby v užším okruhu dvora a získáváním úřadů. Dvůr byl otevřený šlechticům, u nichž byla očekávána loajalita, ideální byly nově příchozí rody, které zatím nevlastnili na území království žádný majetek. Mezi takové rody patřili páni z Koldic a páni z Bergova. Král se jim za jejich služby odměňoval udílením lén (zejména v severozápadních Čechách: Krupka, Bílina). Díky přízni Lucemburků oba rody dosáhly poměrně rychlého vzestupu. Pány z Koldic lze označit za šlechtický rod kontinuálně navázaný na panovnický dvůr. Někteří páni z Bergova sice vystupovali v úřadech, ale nelpěli na bezpodmínečném sepejetí s panovníkem, jejich pragmatické chování je snadněji směřovalo do řad vznikajících stavovských struktur. Na prahu 15. století opustili léna pod Krušnými horami (Bílínu odkoupili Koldicové) a přesunuli se na východ (Trosky, Turnov, Chlumecko n. Cidlinou). Za vlády Václava IV. byli nuceni zvažovat, ke kterému z Lucemburků se přikloní. Koldicové zachovali králi věrnost, páni z Bergova tvořili jádro Václavovy opozice. Za husitských válek podpořili páni z Koldic i z Bergova Zikmunda Lucemburského a stáli při katolické straně. Jedinou výjimkou byl Jan z Bergova zajatý po bitvě u Lipan. Albrecht z Koldic se synem Těmou a synovcem Hanušem tvořili oporu Zikmundovy vlády v Šestiměstí i části Slezska. Za interregna působili zástupci obou rodů v poděbradské jednotě. Těsně před nástupem Jiřího z Poděbrad na královský trůn vymřeli v mužské linii páni z Bergova. Paralelní sledování osudů obou rodů od této chvíle není možné. Poslední generace pánů z Koldic se již nedokázala zapojit do vysoké politiky. Největším úspěchem posledního Těmy z Koldic bylo obsazení hejtmanství v Litoměřicích. Po smrti zadluženého Těmy na počátku 16. století, který ztratil téměř veškerý majetek, vymřeli po meči i páni z Koldic.

(Klíčová slova: páni z Koldic; páni z Bergova; šlechta; služba u dvora; 14. a 15. století.)

ABSTRACT

The Luxembourg court attracted several noble families that had a opportunity to get a good status by serving a king and also hold offices. For such a service were ideal loyal nobles of newly arrived noble families, who didn't own any property in Bohemia. Lords of Colditz and lords of Bergov also belonged to them. The king rewarded them for their loyal service by giving them fiefs (especially in north-west Bohemia: Krupka and Bílina). The Luxembourg dynasty enabled these noble families a social rise. Lords of Colditz were connected to royal court since their beginnings in Bohemia. On the other hand some of the lords of Bergov hold offices, but they didn't hesitate to leave the court at a convenient moment. More likely they participated in newly emerging estates. During the reign of Wenceslav IV. lords of Colditz remained faithful to him, on the other hand lords of Bergov belonged to the main figures of his opposition. At the same time they changed the royal fiefs (Bilina was bought by lords of Colditz) for allod (Trosky, Turnov, Chlumec upon Cidlina). During the Hussite wars lords of Colditz and lords of Bergov were the fundamental support of catholic party. The only exception was John of Bergov, who was captured after the battle of Lipany. Albrecht of Colditz, their son Thimo and nephew John were sheriffs (capitaneus) in Upper Lusatia and Silesia. At the time of interregnum both families supported George of Poděbrady. The lords of Bergov died out before the beginning of the reign of king George of Poděbrady. Last generation of lords of Colditz didn't participated in estate's politics. The biggest succes of the last Thimo of Colditz was the occupation of the sheriff's office in Litoměřice. After the death of indebted Thimo, lords of Colditz died out at the beginning of the 16th century.

(Keywords: Lords of Kolditz (Colditz/ Koldice); Lords of Bergov; nobility; service at the court; 14th and 15th century)

OBSAH:

Předmluva	7
1. Páni z Koldic a páni z Bergova v historiografii a ve 14. století	
1.1 Uvedení do problematiky a stav bádání.....	8
1.2 Prameny.....	10
2. Od společného vstupu pánů z Koldic a pánů z Bergova na panovnický dvůr po situaci na prahu 15. století a za husitských válek	
2.1 „Cizí“ šlechta ve službách lucemburského dvora	16
2.2 Albrecht z Koldic, jeho syn Těma a synovec Hanuš.....	21
2.3. Oty III. a IV. z Bergova, panská jednota a přesunutí rodové základny ..	25
2.4. Ve víru husitských válek	
2.4.1. Páni z Bergova za válek.....	29
2.4.2. Páni z Koldic za válek.....	34
3. Za časů interregna a vlády Jiřího z Poděbrad	
3.1 Hledání nových cest, potýkání se se zmatky interregna.....	41
3.2 Páni z Bergova vymírají.....	47
3.3 Poválečná situace ve městech a Hanuš II. hlavou rodu	48
4. Ústup ze slávy?	
4.1 Poslední Těma z Koldic.....	55
4.2 Neslavné roky před vyhasnutím rodu.....	63
5. Problematická heraldika	
5.1. Erb pánů z Bergova.....	66
5.2. Erb pánů z Koldic.....	68
Závěr.....	72
Přílohy č.1.- 4. obrazové přílohy.....	77-80
č.5. přehled - páni z Koldic.....	81-84
č.6. přehled - páni z Bergova.....	85-86
Seznam pramenů.....	87
Seznam literatury	90
Seznam zkratk	97

Předkládanou prací bych rád směřoval k dokončení několikrát započatého výzkumu o působení pánů z Koldic a pánů z Bergova na území České koruny. Příslušníci obou rodů patřili za vlády Lucemburků k jejich dvoru, proto je nezbytné věnovat pozornost dvorskému okruhu šlechty v širším kontextu jeho personálního obsazení. Sledované rody nepatřily k tradiční české šlechtě, ale přišly do země až na počátku 14. století a svou kariéru založily na dvorské službě. To platí především o první generaci obou rodů, proto její příslušníci bývají označováni za typické příklady tzv. dvorské šlechty. Užití pojmu dvorská šlechta může být zavádějící, zejména pro 14. a 15. století, proto je třeba jej stručně osvětlit, aby nebyla pojímána v ustálenějším novověkém slova smyslu. Nebylo by vhodné hledat úzce vymezenou definici, dvorskou šlechtou označme rody, které se primárně zaměřují na službu u dvora, kde dosahují úspěšné kariéry v diplomatických službách i úřadech, mohou být odměňováni lény, případně i své svobodné statky přeměňují v léna České koruny.

Od Těmy z Koldic a Oty z Bergova se odvíjí rodové linie, které bychom mohli pro jejich působnost pomocně nazvat jako „české linie“. Toto sousloví požívám pouze jako pomocné, aby bylo možné oddělit členy rodů působící na území českého království (případně vedlejších zemí), od příbuzných v Míšeňsku. Těma z Koldic i Ota z Bergova započali svou kariéru u dvora Lucemburků obdobným způsobem. V následujících generacích se však naskytly rozdíly. Každý rod sledoval jiné možnosti uplatnění. Páni z Koldic se dokázali udržet jeden a půl století přímo ve středu dvorského okruhu, pány z Bergova lze z tohoto hlediska sledovat jen částečně. Páni z Bergova nemají kontinuální řadu svých zástupců, kteří by se prosazovali na nejvyšších dvorských příčkách. Práce primárně nesleduje vzestup pánů z Koldic a z Bergova ve 14. století, který už je víceméně zpracován, ale soustředí se na jejich činnost a osudy v 15. století. Nepochybuji, že předeslané dokončení obrazu téměř dvousetleté existence dvou rodů bude úplné až ve chvíli sepsání kompletních monografií, které budou věnovány oběma rodům, nebo alespoň publikací zpřístupňující pány z Koldic a pány z Bergova, kteří reprezentují určitý typ šlechty. Tato diplomová práce si klade za cíl se tomuto cíli přiblížit. Konkrétně zaplnit neprobádané mezery v osudech „českých linií“ rodů a přinést dosud postrádaných souvislostí, které bude možné využít při obecném bádání o šlechtických rodech.

1 Páni z Koldic a páni z Bergova v historiografii

1.1 Uvedení do problematiky a stav bádání

Pánům z Koldic, i pánům z Bergova byla dosud věnována pozornost v českých dějinách ve 14. století, ale jejich dramatické osudy v 15. století zatím nebyly příliš reflektovány. Pro vývoj rodů však bylo toto období důležité, protože pro jejich postavení a vlastní existenci přineslo mnoho změn. Páni z Bergova jsou sledovatelní do poloviny 15. století, kdy vymřeli po meči, česká větev pánů z Koldic vymřela až na počátku 16. století.¹ Páni z Koldic se v literatuře objevili v jediné přehledové, víceméně genealogická práci Kurta Truöla, v níž nelze očekávat podrobnější informace o „české větvi rodu“.²

Počátky historie uvedených rodů na našem území jsou spojeny s králem Janem a jeho dvorem. Právě této první generaci usazené v Čechách a jejím bezprostředním následníkům byla v české historiografii věnována určitá pozornost, bohužel většina takto zaměřených studií zůstala v podobě klasifikačních prací a nebyla publikována. Na první dvě generace pánů z Koldic se zaměřil ve své diplomové práci Denko Čumlivski.³ Dalších osudů pánů u Koldic v předhusitském období jsem se dotkl i já ve své bakalářské práci.⁴ Na pány z Koldic ve 14. století narazil také odborník na dvůr Jana Lucemburského, Zdeněk Žalud. Věnoval jim studii společně s pány z Landštejna.⁵ K pánům z Bergova můžeme přiřadit diplomovou práci Blanky Říchové, která zohlednila materiál týkající se prvních tří generací „české linie“ pánů z Bergova.⁶ Její práce tedy končí za vlády Václava IV. Jinak bychom pány z Bergova mohli hledat pouze v německých studiích dotýkajících se různých větví rodu.⁷

¹ Bylo by možné sledovat osudy provdaných dcer i po vymření rodu, to však z rozsahových důvodů není žádoucí řadit do této práce, která je věnována nejvýraznějším postavám dvou rodů. Stejně tak by bylo zajímavé doplnit retrospektivní odkazy na vymřelé rody od spřízněných rodů jako na své předky. Například vyobrazování erbů takových předků nám přináší nezanedbatelné množství materiálu, který ve sledované problematice je nutné pominout, alespoň některé zajímavé příklady zmíním v závěrečné kapitole věnované heraldice.

² TRUÖL, Kurt, *Die Herren von Colditz und Ihre Herrschaft*. Leisnig 1927.

³ ČUMLIVSKI, Denko, *První dvě generace rodu pánů z Koldic usedlé v Čechách a jejich činnost: Téma (I.) z Koldic 1303 až Téma (II.) z Koldic 1383*. Praha, 1974. Vedoucí práce Anna Skýbová.

⁴ JIRSÍK, Tobiáš, *Česká větev rodů pánů z Koldic na dvoře Lucemburků*. 2015. Vedoucí práce Lenka Bobková.

⁵ ŽALUD, Zdeněk, *Königliche Lehnsträger am Hofe Johannis des Blinden und Karls IV.: ein Beitrag zur sozialen Stellung der böhmischen Herren von Landstein und der Herren von Kolditz im 14. Jahrhundert*. In: *Soziale Bindungen und gesellschaftliche Strukturen im späten Mittelalter: (14.-16. Jahrhundert)*, Göttingen 2013, s. 177-205.

⁶ ŘÍCHOVÁ, Blanka, *Rod pánů z Bergova v Čechách v letech 1310-1415*. Praha 1982.

Literaturu zohledňující oba rody v 15. století rozdělme na studie zaměřené přímo na některé členy rodu a na práce věnující se jiným šlechtickým rodům, které okrajově zmiňují i zainteresované osoby z obou sledovaných rodů. Do první kategorie lze zařadit nedávné bádání Viktora Pohanky, který se ve své pozoruhodné práci zaměřil na sestavení itineráře Albrechta z Koldic, tedy na pohyb osobnosti, která nejvíce vystupuje z pramenů počátku 15. století. Spektrem jeho cest, zvláště ke králi Zikmundovi, načrtl i Albrechtovo působení ve vedlejších zemích, respektive v Horní Lužici a ve Svídnicku a Javorsku.⁸ Do druhé kategorie shrňme práce o spřízněných rodech. Kromě Albrechta z Koldic, bývá často skloňováno jméno Anny z Koldic, zejména M. Šanderou a J. Urbanem, kteří se věnovali jejím manželům. Prvním byl Půta z Častolovic.⁹ Druhým manželem se stal Hynek Krušina z Lichtenburka.¹⁰ V okruhu vedlejších zemí naráží na pány z Koldic v hejtmanských úřadech také M. Čapský.¹¹

Ota III. z Bergova je zjevně nejslavnějším členem rodu pro své vystupování v panské jednotě, proto se jeho jméno dostalo i do větších syntéz. Jeho syn Ota IV. se objevil v popředí v souvislosti s tzv. opočenskou stranou, se kterou udržoval blízké styky. Tak se i páni z Bergova dostali do badatelského úhlu M. Šandery.¹² Další členové rodu nebyli dostatečně výraznými postavami, takže jejich jména nacházíme v literatuře spíše sporadicky. Čtenář se s nimi častěji setká pouze ve větších syntézách, jako třeba v Urbánkově Věku poděbradském, který pro svou obsáhlost dovoluje vzpomínky i na jinak zapomínané šlechtice.¹³ Přehledové práce si takovou pozornost běžně nemohou dovolit, takže oba rody nemohou výrazněji

⁷ Většina takové literatury, která mi byla dostupná, nemohla přinést nové podklady pro mou práci. Pro ilustraci jmenujme původně disertační práci o pánech z Lobdeburgu od 12. století, (tedy o rozrodu, od kterého pokračuje návaznost na budoucí českou větev); GROSSKOPF, Hans, *Die Herren Von Lobdeburg bei Jena*. Neustadt (Orla)1929.

⁸ POHANKA, Viktor, „Item eynem bothen kein der Sweidenicz zu dem von Colditz...“ *K itinerári svídnicko-javorského hejtmána a hornolužického fojta Albrechta z Koldic v časech kalicha*, in.: Slezský sborník 112, 2014, s. 91-134.

⁹ Studie věnované manželu Anny, Půtovi z Častolovic, např.: ŠANDERA, Martin, *Půta z Častolovic - obratný velmož v Zikmundových službách. Dějiny a současnost*. 23, 2/2001, s. 5-10.; dále také ŠANDERA, Martin, *Zikmundovi věrní na českém severovýchodě: opočenská strana v husitské revoluci*. České Budějovice 2005.

¹⁰ Několik kapitol manželu Anny z Koldic, Hynku Krušinovi z Lichtenburka věnoval v knize: URBAN, Jan, *Lichtenburkové: vzestupy a pády jednoho panského rodu*. Praha 2003.

¹¹ V rozsáhlé činnosti M. Čapského se některé jeho příspěvky dotýkají pánů z Koldic v hejtmanských úřadech např. ČAPSKÝ, Martin, *Zrození země: komunikující společenství pozdně středověkého Slezska*, Praha 2013; nebo také v příspěvku in: BOBKOVÁ, Lenka, Martin ČAPSKÝ a Irena KORBELÁŘOVÁ, *Hejtmanská správa ve vedlejších zemích Koruny české*. Opava 2009.

¹² Zřejmě nejsouvisleji je pán z Bergova sledován in: ŠANDERA, Martin, *Zikmundovi věrní na českém severovýchodě: opočenská strana v husitské revoluci*. České Budějovice 2005.

¹³ URBÁNEK, Rudolf a Václav NOVOTNÝ, *České dějiny*. Díl III. Část 1.-4, Věk poděbradský, Praha 1915- 1962.

figurovat v rozsáhlých syntézách, jako jsou příslušné díly z řady Velké dějiny zemí Koruny české,¹⁴ nebo Husitské století.¹⁵

Zájem o města a hrady přináší další okruh literatury, kde musí být zmíněni majitelé daných lokalit. Nejvíce pozornosti bylo sledovaným rodům věnováno ve starých dílech popisujících dějiny měst, kde bývá často zřetelná snaha vytěžit místní archiv. V takových případech nejsou středověké dějiny pouhým stručným úvodem k předkládané knize o městě. Jako vhodný příklad jmenujme dějiny města Krupky od Dr. Hallwicha, které si v některých pasážích všímají pánů města opravdu detailně, pochopitelně z hlediska zaměření práce jde spíše o pohled na regionální úrovni.¹⁶

1.2 Prameny

Využitelné písemné prameny jsou roztržštěné v mnoha fondech v několika zemích. Naštěstí významná část dokumentů je edičně zpřístupněna. Základem korpusu pramenů jsou písemnosti osvětující působnost rodů v návaznosti na královský dvůr, případně jejich účast na tvoření „velkých dějin“ země. Mezi ně patří i působnost rodu (pánů z Koldic) ve vedlejších zemích Koruny. Další oblast tvoří prameny vázané na lokality, které se nacházely v rukou obou rodů, zde jsou již k dispozici ve větším množství prameny i needitované, často se však jedná o marginálie, které celkový obraz příliš nedotváří. Nutno podotknout hned v úvodu, že nemáme k dispozici žádný komplexní celek, který by bylo možné označit za rodový archiv pánů z Koldic a pánů z Bergova.¹⁷

Porovnáme-li množství zachovaných pramenů, pak páni z Koldic jednoznačně překonají pány z Bergova. To není nic překvapivého, když Koldicové dlouhodobě působili ve vedlejších zemích nebo při panovníckém dvoře. Členové rodu často zasahovali do celozemské politiky, nebo přímo zastupovali panovníka ve vedlejších zemích, proto se velké množství pramenů točí kolem jejich jmen. Totéž neplatí pro pány z Bergova, kteří nesetrvávali na výsluní vysoké politiky permanentně. Nutno připočítat o několik desítek let delší působnost

¹⁴ ČORNEJ, Petr, *Velké dějiny zemí Koruny české. Sv. V.*, Praha 2010; ČORNEJ, Petr a M. Bartlová, *Velké dějiny zemí Koruny české. Sv. VI.*, Praha 2007.

¹⁵ CERMANOVÁ Pavlína, Robert NOVOTNÝ, Pavel Soukup eds. *Husitské století*. Praha 2014.

¹⁶ HALLWICH, Hermann, *Geschichte der Bergstadt Graupen in Böhmen.*, Prag 1868.

¹⁷ Rodový archiv pánů z Koldic hledal již D. Čumlivski při psaní výše citované diplomové práce o pánech z Koldic ve 14. století. Na toto téma připojil závěrečnou stat'. Mohu doplnit, že ani páni z Bergova nedisponují ničím, co by bylo možné označit za rodový archiv, či jeho torzo.

Koldiců na konci 15. a počátku 16. století, kdy se nám rozšiřuje škála dochovaných pramenů, tedy v době, kdy páni z Bergova již vymřeli po meči. Z těchto důvodů je v práci věnováno o něco málo více prostoru pánům z Koldic, kteří jsou sledovatelní z více úhlů pohledu než páni z Bergova. Přesto svými paralelními osudy mohou působit jako dobré srovnání s rodem, který je z určitých hledisek podobný, potýkající se s obdobnými problémy, avšak jinak fungující.

Oba rody jsou hojně zastoupeny v dokumentech nebo regestech základních edičních řad, v Archivu Českém, v Regestech diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae nebo také v řadě Fontes rerum Bohemicarum.¹⁸ Dokumenty předkládající vztah k městům obsahují tři svazky čtvrtého dílu Codex iuris municipalis, který se již nevěnuje městům královským, ale právě poddanským.¹⁹ Nejpodrobněji můžeme do místní správy nahlédnout pomocí edice zahrnující městské záznamy Krupky.²⁰ Alespoň sporadické zprávy o zásazích obou rodů v menších lokalitách přináší Libri confirmationum.

V době, kdy jsou příslušníci rodů zapojeni do vysoké politiky, pomáhají Deutsche Reichstagsakten, širší spektrum záznamů obsahují příslušné svazky Regest Imperii.²¹ Z druhé strany hranic doplníme seznam o Codex diplomaticus Saxoniae regiae, který paradoxně nepřináší více zpráv pro 15. století než pro století předchozí. Oblast hejtmanského působení Koldiců přibližují Codex diplomaticus Silesiae. Využitelným je i Codex diplomaticus Lusitaniae superioris, zhořelecké účty ve třetím svazku občas pomáhají upřesnit jinak nezřetelné jednání fojta.²² Prozrazují ještě jednu cennou informaci o pánech z Bergova, protože zhořelecké účty jsou plné odkazů na čilou korespondenci s Otou z Bergova. Přímou z oblasti Šestiměstí obsahuje cenné zprávy o hejtmanech i Budyšínský archiv.²³

Slezskou aktivitu Koldiců občas odhaluje Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Dokumenty miasta Wrocławia. Prameny v archivech jsou uloženy v rozličných fondech, přímo

¹⁸ V AČ jsou jména obou rodů hojně zastoupena, bylo by snazší uvést díly, ve kterých k jejich osobám žádné prameny nejsou. Z FRB jsem konkrétně užil V. a VII. díl, kde je editována Kronika starého kolegiáta pražského, kronika Pulkavova a Bartoška z Drahonice. Většina z uváděných edic je (zcela, nebo částečně) přístupná na webu CMS: <http://147.231.53.91/src/>.

¹⁹ CIM IV/1-3; (dostupné na adrese: <http://147.231.53.91/src/index.php?s=v&cat=12>).

²⁰ MÜLLER, Augustin, *Quellen-und Urkundenbuch des Bezirkes Teplitz-Schönau*. Prag 1929;(dále jen *Quellen-und Urkundenbuch*)

²¹ DRTA slouží zejména pro období vlády Václava IV., kdy nedisponujeme svazkem RI. Pro dobu vlády Zikmunda Lucemburského a Albrechta Habsburského již disponujeme svazky RI XI. a XII.

²² Samy o sobě by mohly prokázat zajímavé střípky o tamějším hejtmanu, ale kompletní vytěžení této materie by mělo opodstatnění, pokud by bylo cílem zpracovat takovou mikrohistorickou sondu. Účty jsou využity pouze náhodně, tedy v momentech, které odkazují na působnost uváděného šlechtice v širších souvislostech.

²³ Archivverbund Stadtarchiv, Staatsfilialarchiv Bautzen, Urkunden (dostupné z: <http://monasterium.net/mom/DE-AVBautzen/archive>).

v Národním archivu je kromě samotného Archivu České koruny nacházíme roztroušené i v ostatních složkách.²⁴ Pomineme-li fond samotného Národního archivu, tak připomeňme fondy podléhající SOA v Litoměřicích.²⁵ Konkrétněji fondy jednotlivých poboček související s nejdůležitějšími opěrnými body rodů.²⁶ Jedná se zejména o Bílinou a Krupku s dalšími menšími lokalitami.²⁷ Páni z Bergova v 15. století postupně mizí ze severozápadní oblasti Čech směrem na východ k Troskám a Chlumci nad Cidlinou.²⁸ Ze zahraničních archivů například Drážďany disponují přímo souborem Akten Familie Kolditz.²⁹

Při výzkumu v narativních pramenech jsem zaznamenal určitý rozdíl mezi oběma rody i mezi 14. a 15. stoletím. Po předešlém výzkumu pánů z Koldic ve 14. století jsem musel konstatovat, že se páni z Koldic v narativních pramenech, zejména tedy kronikách, téměř nevyskytují. Paradoxně páni z Bergova, jejichž soubor pramenů je jinak užší, nejsou tolik opomíjeni. V patnáctém století jsou rody skloňovány v souvislosti s událostmi husitských válek. Nezanedbatelným zdrojem je soubor *Starých letopisů českých*.³⁰ Z dalších pramenů již nyní upozorním na jeden, který lze vskutku označit za pomyslnou „třešínkou na dortu“. Zajímavé hodnocení posledního pána z Koldic se na počátku 16. století dostalo do *Naučení synu Jaroslavovi* od Jana Hasištejnského z Lobkovic.³¹

²⁴ Některé důležité dokumenty jsou též přímo přístupné online na: <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/archive>; z needitovaných fondů uložených v NA bych upozornil na fond Stará manipulace, který bohužel náhledem do složek přiřazených k nejdůležitějším lokalitám pánů z Koldic i z Bergova nepřináší nové poznatky pro v 15. století.

²⁵ Z fondů NA bylo nutné vyčerpat zejména: Archiv České koruny (1158-1935) a České gubernium - guberniální listiny, Praha (0993-1526).

²⁶ Takto dostupné poznatky jsou částečně marginální povahy, (např.: pán města dohlíží na rozsouzení sporných záležitostí měšťanů, či obyvatel okolí, nebo člen panského rodu uzavírá příměří na velmi krátkou dobu v průběhu „záští“, o kterých jsme informováni jinými cestami, a další podobné případy). Větší část již byla nějakým způsobem vytěžena ve výzkumech konkrétních měst nebo lokalit, nejdůležitější dokumenty ukazující na správu panských rodů nad svými majetky jsou dokonce přístupné ve velkých edicích, (např. výše uvedený CIM IV/1-3).

²⁷ Archivy měst Bílina i Krupka náleží pod SokA Teplice.

²⁸ Státní okresní archiv Hradec Králové; pro Chlumec n. Cidlinou asi některé dokumenty přešly pod rodový archiv Kinských (Státní oblastní archiv v Zámrsku), tento fond mi však nebyl přístupný.

²⁹ HStAD, Wittenberg - Akten Familie Kolditz; částečně editováno in: MÜLLER, Augustin, *Quellen-und Urkundenbuch des Bezirkes Teplitz-Schönau*. Prag 1929.

³⁰ Byly využity *Staré letopisy české: texty nejstarší vrstvy*. eds. KLOSOVÁ, Markéta, Alena M. ČERNÁ a Petr ČORNEJ, Praha 2003; dále edice Františka Šimka a Miloslava Kaňáka *zpřístupňující rkp. Křižovnický a Vratislavský*; ostatní zmínky byly hledány in Palackého souhrnné dílo: *Starý letopisové česstj od roku 1378 do 1527, čili pokračovánj v kronikách Přibjka Pulkawy a Benesse z Hořowic, z rukopisů starých vydané.*, ed. František Palacký, Praha 1941, red. Jaroslav Charvát.

³¹ HASIŠTEJNSKÝ Z LOBKOVIC, Jan a František Antonín ZEMAN, *Urozeného pána pana Jana z Lobkovic na Hasištejně Zpráva a naučení jeho synu Jaroslavovi v tom, co činiti a co nechati, a kterak se a pokud v čem zachovávatí má*. Praha 1876.

Základem pro tuto práci jsou metody vedoucí k výzkumu jednotlivých rodů a převážně osob vyskytujících se v okolí panovníka a samotného dvora, také je třeba využít zásady genealogické práce.³² Oba rody je třeba podrobit prosopografické analýze ohledně jejich existence, vztahů a kontaktů v 15. století. Dvory všech panovníků nejsou zpracovány rovnoměrně.³³ Nevyhneme se tedy méně probádaným, jako je například dvůr Jiřího z Poděbrad.³⁴ Sledování členů dvou podobných i rozdílných rodů bylo zvoleno záměrně, aby bylo možné komparovat jejich jednání. Při hledání souvislostí je vhodné přihlížet geografickému faktoru, protože právě prostor může odhalit logické vysvětlení různým zjištěním, která na první pohled postrádají logickou návaznost. Pohled do map mnohé vysvětlí.

V práci převážně respektuji chronologickou posloupnost, pouze u některých tematických pasáží je tato linie mírně narušena. Mezníky jednotlivých kapitol jsou většinou navázány na běžně užívané mezníky 15. století. Je to umožněno propojeností osudů rodů s děním v zemi a u dvora. Situace se pro sledované rody měnila vypuknutím husitských válek i jejich ukončením, velkou změnou byla i nejistá doba interregna. Jediné mezníky motivované osobními osudy je vymření pánů z Bergova v polovině 15. století. Předposlední kapitola je pak již postavena nad ostatní dění, protože představuje již jedinou osobnost, tedy posledního Těmu (V.) z Koldic.

Čtrnácté století používám pouze k úvodní komparaci působnosti obou rodů, bez něhož by bylo jejich následné směřování vytržené z kontextu. Aby mohla práce ukázat komplexnější pohled, zahrnuji do jejího rámce oba rody po celou dobu jejich působnosti v Českém království a jeho vedlejších zemích. Pramenná základna se v 15. století rozšiřuje do takové

³² Stručný přehled k dvorské problematice přináší např. studie: Dana Dvořáčková-Malá, *K možností výzkumu panovnického dvora v pozdním středověku v českých zemích*, *Mediaevalia Historica Bohemica*, roč. 17/2, 2014, s. 7-16.

³³ Přemyslovské dvory jsou zpracovány D. Dvořáčkovou- Malou a J. Zelenkou, dvůr Jana Lucemburského zaujal Z. Žaluda, dvůr Karla IV. F. Kavku, ke dvoru Václava IV. patří jméno I. Hlaváčka. Zikmundův dvůr byl více opomíjený, ale i jemu se věnoval P. Elbel. V případě Jiřího z Poděbrad disponujeme rozsáhlými díly, jako jsou například Urbánkovy svazky o poděbradském věku, postrádáme však práci dostatečně reflektující přímo dvůr. Českému dvoru Ladislava Pohrobka věnoval J. Knittel svou diplomovou práci. Za Jagellonců se více pozornosti již obrací k české stavovské obci než ke dvoru.

³⁴ Kompletní souhrn bádání o dvoře Jiřího z Poděbrad v nedávné době shrnula Blanka Zilynská, *Dvůr krále Jiřího ve světle současného poznání*, in: *Mediaevalia Historica Bohemica* 17/2, 2014, s. 17-36.

šíře, že jí není možné v jediné práci obsáhnout. Konkrétně nebude možné do detailu hledat odpovědi na všechny otázky ohledně Albrechta z Koldic, který byl dvořanem, úředníkem, několikanásobným hejtmanem a obráncem vedlejších zemí proti husitským výpadům. Pro účely této práce postačí, když mu bude věnován obdobný prostor, jako ostatním členům jeho rodu. Hrozilo by zastínění náhledu na působení obou rodů v průběhu století problematikou Albrechta z Koldic s jeho synem Těmou. Znemožnilo by to komparaci obou rodů a sledování jejich osudů v momentech prospěšných pro výzkum šlechty.

Pány z Bergova je nezbytné občas zkoumat více z lokálního hlediska jejich panství. Platí to zejména pro období, kdy se vzdálili ode dvora i vysoké politiky. V některých obdobích zřejmě nabývali dojmu, že jim dvorská služba nemá co nabídnout a v povzdálí očekávali, až jim štěstěna připraví vhodnou situaci k výhodnému návratu. V tomto ohledu jsou jakýmsi protikladem pánů z Koldic, kteří se drželi po boku panovníka za každé situace. Z toho plyne možnost komparace strategií obou rodů, které měly shodné počáteční pozice, ale následné směřování bylo často zcela odlišné. Mohli bychom tak hledat i odpověď na otázku, zda bylo za všech okolností výhodné mít svůj rod svázaný s panovnickým dvorem a být tak závislý na úspěších vladaře.

Narazil jsem také na velké množství otazníků, ohledně heraldiky obou rodů, proto jsem se rozhodl na závěr práce přiložit kapitolu věnovanou problematikým erbovním znamením. Jedná se o pokus zkompletovat sporné detaily v písemných popisech erbů i v heraldické výzdobě objevující se na pečetích, iluminacích, freskách a funerální výzdobě. Tím upozorňuji, že se další bádání o těchto rodech může ubírat i dalšími (dosud nereflektovanými) směry.

U obou rodů je v práci užíváno českých ekvivalentů jmen, obdobná snaha je i v případě místních názvů. Jméno „z Koldic“ lze nalézt ve velmi široké škále ekvivalentů, které se liší pouze formou zápisu nebo zkomolením.³⁵ V obecné rovině bych se přidržel pravidla, že pokud se jedná o panský rod, píše česky Koldic, pokud o místní název jejich rodové domény v Míšeňsku, tak název ponechávám ve tvaru Colditz, tedy tak, jak lokalitu i hrad nacházíme dodnes na mapách. Druhý rod nazývám pány z Bergova, protože pro 15. století to již není matoucí. V době příchodu tohoto rodu (o století dříve) bylo přesnější je označovat příslušností k větvi rodu, tedy Burgau-Lobdaburg. V pramenech čtrnáctého století

³⁵ Transliterováno např.: Colditz, Koldicz, Guleditz, Coldic, Choltitz, Cullititz, Koldinze a podobně.

je tehdy ještě lze najít pod lobdaburským označením. V 15. století bývá nejčastěji příslušník rodu nazýván jako pan „Bergow“, což již odpovídá ustálenému českému „z Bergova“. Komplikace působí nebezpečí záměny s jinými šlechtici, například pány z Bergu.³⁶ Literatura 19. století měla potíže rozeznávat pány z Bergova s Berky (např. z Dubé). Vlastní jména uvádím v nejběžnějších současných tvarech, toto upozornění se týká zejména nejběžnějšího rodového jména u pánů z Koldic – Těma.³⁷ U nejvýznamnější osobnosti počátku 15. století se ustálilo jméno Albrecht z Koldic, kterého můžeme najít i pod ekvivalenty Albert, výjimečně i Adalbert / Vojtěch, uváděné úřady za jménem nám potvrzují, že jde o jednu osobu. U ostatních členů rodů nenarážíme na zvláštnosti, běžné ekvivalenty Jan / Hanuš, nebo Eliška / Alžběta potíže nepůsobí.

Jiným problémem je číslování osob v genealogii. U obou rodů se přidržím číslování pouze členů „českých větví“.³⁸ U pánů z Koldic existuje počítání od počátku rodu, pro sledování jediné rodové větve je zbytečně komplikované. Nepřehlednost působí počty napříč rodovými větvemi. V praxi je ve středu našeho zájmu sice jen pět členů rodu se jménem Těma, ale zároveň je první Těma přicházející na lucemburský dvůr Těma V. a posední je až Těma XIII.³⁹

U pánů z Bergova jiné počítání ani neexistuje, zde se vyrovnáváme celkem se čtyřmi Oty z Bergova. Literatura převážně číslo pořadí neuzívá, takže pod označením Ota starší a Ota mladší z Bergova jsou chápáni buď ve 14. století bratři z první generace, nebo na počátku 15. století otec Ota III. a syn Ota IV. z Bergova.⁴⁰

³⁶ Nejznámější osobou, která také vystupovala po boku Lucemburků, byl asi Jan z Bergu, hofmistr Karla IV., který byl otráven v Itálii, jak nás informuje čtvrtá kapitola Vita Caroli.

³⁷ Jedná se o formu jména ustálenou v 19. století, kdy bylo běžně užíváno i Tíma, Tůma a další verze. V pramenech uváděn nejčastěji jako Thimo (poněmčená verze vycházející z biblického Timotea, nebo zkrácenina pro nás běžnějšího Dětmara = Thietmar).

³⁸ Vyčlenění naší větve u pánů z Koldic vzniklo pravděpodobně zcela náhodně z počítání členů rodu, kteří drželi horní město a hrad Krupku, jedná se právě o pět generací členů „české větve“.

³⁹ Zmiňovaná Truřlova práce se zabývá všemi větvemi rodu, užívá tedy druhou uvedenou variantu, česká historiografie rod zpřehledňuje užitím samostatného číslování naší linie čísly I. až V., tuto verzi přebral i Denko Čumlivski a pro přehlednost se jí také přidržuje.

⁴⁰ V této práci, užívám označení Ota starší a mladší pouze pro Otu II. a IV. pouze v případě že nejsou uvedeni přímo číslovkou a nehrozí záměna.

2 Od společného vstupu pánů z Koldic a pánů z Bergova na panovnický dvůr po situaci na prahu 15. století a za husitských válek

2.1 „Cizí“ šlechta ve službách lucemburského dvora

Před vstupem do samotného 15. století se pokusím velmi stručně představit osudy obou rodů ve století předchozím. Bez jeho přestavení by nebylo možné posuzovat následné směřování obou rodů. Na počátku 14. století nastal jeden z okamžiků, kdy někteří šlechtici z blízkého okolí vycítili šanci k pokusu o uplatnění se na českém královském dvoře. Již samotná podstata, že se jednalo o dvůr královský, zaručovala získání prestižního postavení, které u jiných dvorů v okolí hledat nemohli. V durynské a míšeňské oblasti musel být tehdy přetlak mladých šlechticů, kteří nenacházeli uplatnění v rodné oblasti. Několik let nejistoty a bojů o moc po vymření Přemyslovců prověřilo schopnosti těchto ambiciózních adeptů. Jindřich Korutanský bývá spojován s tím, že se snažil upevnit vládu i za pomoci míšeňských oddílů. V jejich řadách se objevil Ota z Bergova, možná i Těma z Koldic. Oba získali prostor k rozhledu po království, následně mohli dobře kalkulovat s aktuálním rozložením sil a dle toho volit stranu, ke které se přikloní. Svou roli jistě hrálo i aktuální politické směřování míšeňských markrabat. Až později po diplomatickém lavírování pochopili zástupci obou rodů, že šance na vzestup je očekává ve službách Jana Lucemburského, který nebude jen dočasným panovníkem.

Vstup pánů z Bergova na scénu českých dějin ukazuje ještě trochu jinak zmínka v kronice, dle které se prý měl jakýsi pán z Bergova stát ženichem princezny Elišky, aby bylo zabráněno jejímu sňatku s významnou osobou formátu Jana Lucemburského. Nutno podotknout, že zmínka pochází z pera Přibíka Pulkavy z Radenína, který své dílo sepisoval s jistým odstupem a mohl jej přikrášlit dle své fantazie. Nelze s jistotou tvrdit, že se musí bezpodmínečně jednat o pána z Bergova, tedy příslušníka rodové větve Burgau-Lobdaburg, ze které vzešla „česká“ větev rodu. Důvěryhodnější by byla zpráva podaná přímo Zbraslavskou kronikou, která byla psána ihned po popisovaných událostech. Bohužel Petr Žitavský neuvedl o ženichovi bližší informace a o pánovi z Bergova se podrobněji rozepisuje

až kronika Pulkavova.⁴¹ Pokud bychom přesto připustili pravdivost nepřesvědčivé pasáže Pulkavovy kroniky, logicky by vyplývalo, že osoba z durynsko-míšeňské oblasti ve službách pražského dvora, mohla být Otou starším z Bergova.⁴² Tento šlechtic hledal již dříve službu u českého dvora, který mu měl co nabídnout. Jedná se o dobu, kdy pán z Bergova zatím podporoval Jindřicha Korutanského, takže takový plán by byl možný. Oprostíme-li se domněnek, pramenně doložený Ota z Bergova se místo hypotetické svatby zanedlouho objevil mezi věrnými služebníky českého krále Jana Lucemburského. Ota z Bergova i Těma z Koldic zjevně poskytovali služby té straně, která slibovala výhodnou perspektivu do budoucna, nesmí tedy překvapit, že působnost obou rodů dosud nevykazovala jasnou politickou vyhraněnost. Bylo zřejmé, že chtějí sloužit českému králi, zpočátku se seznamovali se situací a s rozložením sil. Poskytovali dočasné služby a až po upevnění pozice Jana Lucemburského na českém trůně se rozhodli pro jednoznačný vstup do užšího kruhu jeho dvora.

Páni z Koldic i z Bergova přišli z míšeňsko-durynské oblasti ke službě českému panovníkovi ve stejnou dobu.⁴³ Těma starší z Koldic a Ota starší z Bergova se v pramenech jeví jako blízcí spolupracovníci. Snad je spojoval původ ze stejné oblasti. Mohli přijít do služeb dvora jako staří známí. Oba mladí a ambiciózní páni neměli zatím v království žádné majetky a Jan Lucemburský je neváhal zařadit mezi své věrné. Jejich loajalita se osvědčila. První prameny o zakladatelích českých větví obou rodů ukazují, že si zjevně nezískali své postavení bez zásluh. Bylo jen málo osob tak vhodných pro pomoc Janu Lucemburskému v oblasti Horní Lužice. Těma z Koldic již díky předešlému působení u Boleslava Lehnického dobře znal oblast mezi domovským panstvím Colditz a dvorem svého pána. Ota z Bergova i Těma z Koldic měli možnost zasahovat do dění na půli cesty mezi rodovými državami na

⁴¹ Kronika Pulkavova (FRB V, s. 195.) uvádí, že po příjezdu míšeňské pomoci Jindřichu Korutanskou vzešel u dvora nápad donutit princeznu Elišku ke sňatku s ne příliš významným šlechticem. J. Šusta vyvozoval, že to kronikář převzal z ústní tradice (ŠUSTA, Josef a Kamil KROFTA. *České dějiny II/2*, Král cizinec, Praha 1939, s. 106, pozn. č. 2).

⁴² Sporné je i to, že je ženich označen neurčitě jako „jakýsi pán z Bergova“, což je asi způsobeno autorovým odstupem. V Pulkavově verzi se pak pán z Bergova moc nevyskytuje. Zbraslavská kronika, která měla událostem blíže, uvádí hned několikrát Otu z Bergova ve dvojici s Těmou z Koldic, když vyjmenovává Lucemburkovy věrné, nebo když je zmiňuje jako svědky důležitých aktů. Páni z Bergova tedy byli na Zbraslavi dobře známí, přesto nejsou uvedeni. To by naznačovalo na Pulkavovu snahu přikrášlení příběhu zajímavým detailem. Asi nepůsobí příliš důvěryhodně možnost, že se měl Ota skutečně ženichem stát a z prostého důvodu to bylo raději zamlčeno, protože se stal později oddaným služebníkem Jana Lucemburského.

⁴³ Z Míšeňska a Durynska přicházeli „noví lidé“ do Čech velmi často, před námi sledovanými rody odtud přišli Bibrštejnové, Šumberkové, na sever Čech purkrabí z Donína, do východních Čech pro změnu Pilung ze Žumberka (snad jde o kolonizátora žumberka (Sonnenberg) na počátku 14. století), který se sice následně neproslavil, zajímavý je tím, že přišel z Míšeň ve stejné době jako páni z Koldic a z Bergova.

říšském území a Čechami. K tomu připočteme znalost místních poměrů umocněnou lepší obeznámeností s místním jazykem, než jakou mohli disponovat ostatní šlechtici. Jan Lucemburský nemohl získat vhodnější a hlavně loajálnější diplomaty (nejen) pro sousední říšské území. Když přišel čas na odměny, Jan Lucemburský oběma rodům světil državy v severozápadních Čechách.⁴⁴ Jejich umístění na mapě nám opět ukazuje body mezi rodovými sídly pánů z Bergova i Koldic na jedné straně a Prahou na straně druhé.

Již Jan Lucemburský započal s praxí udělovat hejtmanské úřady ve vedlejších korunních zemích osobám ze sledovaných rodů. Jako první držel fojstství v Horní Lužici Ota z Bergova mezi léty 1339-1345/6. V polovině století se na stejné pozici objevil syn Těmy z Koldic. Mladší Těma (II.) z Koldic, se později dostal i do úřadu hejtmána ve Vratislavi a připojil ke svému jménu i titul nejvyššího mistra komory. Hejtmanství ve vedlejších zemích bylo tradičně drženo Koldici již ve 14. století, ale po prvním Otovi z Bergova se jeho potomci na podobné posty již nedostávali.

Zakladatelé českých linií rodu pánů z Bergova i z Koldic měli podobnou službu u krále Jana, velké množství svědečných řad je odhaluje přímo v královské suitě. Mimo království se dostávali na diplomatické cesty, do ciziny doprovázeli krále Jana třeba i na obě výpravy na Litvu v letech 1328/9 a 1336/7. V druhé generaci stejné postavení zaujal Těma mladší (II.) z Koldic, (ač zaměstnán mnoha úřady) působil jako diplomat Karla IV., dokonce byl rádcem ještě Václavu IV. celých pět let do své smrti roku 1483. Vykazoval značnou mobilitu obdobně jako jeho otec a první Ota z Bergova. Třeba po absolvované návštěvě Francie Karla IV. s Václavem IV. zůstal v tamější paměti jako jeden z císařových dvořanů, a proto se vydal do francouzského království znovu jako diplomat Václava IV.⁴⁵ Potomci Oty z Bergova zvýšenou mobilitu nevykazovali, respektive žádné zahraniční diplomatické cesty ve 14. století nejsou doložené.

Ve čtrnáctém století byli páni z Koldic poměrně stabilním rodem udržujícím se na výsluní lucemburského dvora. Dokonale využili nabízených možností a vybudovali na nich svou kariéru. Čerpali výhody i z oboustranně výhodných lenních vztahů, takže neváhali

⁴⁴ Páni z Bergova získali Bílinu, později Kyšperk a další statky. Jádrem Koldické domény tvořila Krupka s cínovými doly. K ní začali nabalovat další zboží, po mnoha letech se ke Koldicům dostala některá léna původně svěřená pánům z Bergova.

⁴⁵ František Šmahel zpracoval záznam cesty, který obsahuje Velké francouzské kroniky; F. Šmahel, *Cesta Karla IV: do Francie: 1377-1378*. Praha 2006.

podřídit i své alodiální državy jako léna panovníkovi a České koruně.⁴⁶ Zatím nenastávaly momenty, kdy by musel rod příliš zvažovat, zda se mu loajální sejetí s panovníkem skutečně vyplatí. Na počátku 15. století již byli dvorskými šlechtici děděnými z generace na generaci. Jan Lucemburský měl po ruce Těmu (I.) staršího z Koldic, Karel IV. a krátce i Václav IV. Těmu (II.) mladšího. Za Václava se prosadil hlavní představitel třetí generace rodu Albrecht z Koldic se synem Těmou (IV.), ti navázali službou Zikmundovi Lucemburskému, Albrechtovi Habsburskému a dokonce před svou smrtí stihli ještě jednat po boku královny vdovy ve prospěch Ladislava Pohrobka. Vidíme tedy kontinuální řadu, kterou bychom u pánů z Bergova hledali marně. Ti nedokázali navázat na úspěšnou kariéru prvního Oty z Bergova, který stejně jako Koldic působil jako diplomat a fojt v Horní Lužici. Získal od krále v léno Bílinu a Kyšperk. První pán z Bergova byl svým způsobem úspěšnější v získávání odměn a úřadů než první pán z Koldic, jeho potomci se však museli stáhnout do ústraní. Zřejmě se nedostali do užšího okruhu Karla IV., takže již od druhé generace nejsou bezprostředně spjati se dvorem, důležitými úřady a vysokou diplomacií. Blanka Řichová, která věnovala svou diplomovou práci pánům z Bergova ve 14. století, druhou generaci rodu nenachází v panovnickém okolí. Připouští však, že mohli mít jakési nedůležité postavení u Karlova dvora.⁴⁷ Doplnil bych k tomu, že mohlo dojít k jisté souhře náhod, která dovolila pánům z Koldic pokračovat v úspěšné dvorské kariéře a pánům z Bergova nikoli. Podíváme-li se na obměnu dvora mezi panováním Jana Lucemburského a Karla IV., zjistíme, že Těma z Koldic i Ota z Bergova byli nejprve nerozlučnou dvojicí ve službách krále Jana. Později se Koldic objevuje v suitě Karla, ale Ota z Bergova evidentně zůstal po boku Jana Lucemburského. Když se Karel IV. stal samostatným vladařem, měl již vytvořené pouto k pánům z Koldic a nepřekvapí, že po dosažení dospělosti zaujal mladší Těma důležité postavení u dvora. Potomci Oty z Bergova takové štěstí neměli, nehledejme v jejich osudu nějakou nepřízeň nového krále, asi se pouze již nevešli do užšího kruhu spolupracovníků, proto museli v povzdálí vyčkávat na další příležitost zisku dobrého postavení u dvora. Paradoxně působí, že se Těmovi mladšímu z Koldic povedlo navázat na kariéru otce, přestože mezi smrtí otce a jeho vstupem do služeb Karla IV. uběhlo několik let.⁴⁸ Naopak bratři Ota starší i mladší z Bergova zemřeli později než první Koldic, takže měli více času k hledání uplatnění na dvoře

⁴⁶ To vše jsem mohl prokázat již ve své bakalářské práci (viz pozn. č. 6). Samotné panství Colditz, které před rokem 1400 ještě drželi, si nechali udělit od malého Václava IV. jako léno.

⁴⁷ K této problematice se vyjadřuje ve 4. kapitole diplomové práce B. Řichové, (*Rod pánů ...*, 1982., s. 130-131). Nástin působení pánů z Bergova v této podkapitole vychází převážně z prověřovaných závěrů uvedené diplomové práce.

⁴⁸ Těma mladší, nebyl nejstarším synem Těmy (I.) staršího, takže za spoluvlády královny vdovy Karla se svým otcem ještě nemusel být dospělý.

nového vládce a zajištění dobrých pozic pro své potomky. Nic z toho se však asi nepodařilo. Albrecht (Albert) z Bergova s bratry a bratrancei zůstali stát mimo hlavní dění.⁴⁹

Až Ota III. (starší) z Bergova se opět dostal na vrchol možností. Zpočátku do jeho osoby asi vkládal Václav IV. jisté naděje. Svěřil mu úřad nejvyššího purkrabí pražského. Později se stal podkomořím, to však bylo v době, kdy Václav IV. poznal, že v Otovi III. má závažného soupeře, který již podporoval panskou jednotu. Dostal se tak mezi přední osoby v královské radě, která byla králi vnucena. Bergovský rod měl v čele osobnost, která dávala najevo, že již není obdobným šlechticem jako jeho děd, který neměl v Čechách žádné majetky a za věrné služby získával léna. Naopak dokazoval, že se již řadí mezi ostatní pány, kteří se mohou opřít o alodiální majetek, získat moc a postavit se přímo králi. Otázkou zůstává, do jaké míry byl skutečným vůdcem panské opozice. Mohl jednat v jejím čele z hlediska zastávaných úřadů. B. Říchová se ho ve své diplomové práci snažila hájit, že například nezajal krále Václava, ale že byl pouze mluvčím pánů, který jako nejvyšší úředník tlumočil přání shromážděných pánů, aby se král připojil k jejich doprovodu. Nemyslím si, že by bylo třeba Otovo jednání při prvním zajetí Václava IV. příliš ospravedlňovat. Následující léta dostatečně prověřila, že působil jako exponent panské opozice. Otu III. tedy nelze považovat za jednostranně loajálního úředníka ve stylu pánů z Koldic. Ať byly jeho postoje jakékoli, stal se téměř symbolem odporu vůči Václavu IV a údajným hlavním členem panské jednoty.

K porovnání uvedu stejnou situaci z pohledu pánů z Koldic. Těma mladší, který prvních pět let sloužil i Václavu IV. jako „zdeděný rádce“ Karla IV., stál v čele Václavovy diplomacie. Byl vyslán kupříkladu na francouzský dvůr, později byl jedním z mužů, které nešlo opominout, pokud jste usilovali o audienci u krále Václava. Po roce 1383 převzalo rodové dědictví několik Těmových synů, kteří zprvu nebyli na vrcholných pozicích dvora. Na Václava IV. ale nezanevřeli a zachovávali mu svou věrnost i v době zajetí.⁵⁰ Snad i proto se rod potýkal s občasnými potížemi, které musel řešit odprodejem některých částí majetků, které nahromadil za poklidnější vlády Karla IV. Těma (II.) mladší. Obdobně jako samotný Václav IV. se i páni z Koldic dostali na pár let do určité nejistoty. Nemuseli však čekat dlouho, nový vzestup zajistil Albrecht z Koldic, který opět dosáhl skvělé kariéry u dvora, ale také rozšířil rodovou držbu. Klíčovým momentem, který dokazuje, že rod opět našel jistotu, a

⁴⁹ Ota starší i mladší měli několik synů, u některých nelze zjistit, kterého měli otce. Albrecht /Albert (doložený od 30. let do r. 1371) byl synem staršího Oty z Bergova, pravděpodobně měl ještě bratry Jana (doložen 1358) a Hynka (doložen 1371). Mladší Ota z Bergova měl asi dva syny Petra a Otu, kteří jsou zmiňováni roku 1377 jako zemřelí, protože jejich dědictví propadlo v odúmrtí, kterou následně získal Půta z Častolovic.

⁵⁰ Jejich osudům na konci 14. století jsem již věnoval pozornost v závěru své bakalářské práce, na tomto místě shrnuji poznatky z poslední kapitoly; JIRSÍK T., Česká větev..., s. 46-68.

také že skončila doba ztrácení majetku, byla bezpochyby koupě hradu s městem Bílina. Panství patřilo po většinu 14. století pánům z Bergova. Nabyté vlastnictví si Albrecht z Koldic nechal potvrdit králem Václavem IV. hned roku 1407.⁵¹ Dokumenty přibližující transakci ukazují, že mistr komory a královský rádce Albrecht byl již tehdy hlavou rodu, protože koupi provedl za svou osobu, ale Bílina s příslušenstvím byla udělena jako společné léno Albrechta, jeho syna Těmy, synovce Hanuše II., dokonce i Albrechtova bratra Těmy (III.), který figuroval v rodovém nedílu, ač byl biskupem v Míši.

2.2. Koldicové na počátku 15. století

Těma mladší byl obdařen hojným potomstvem, pět synů a několik dcer však v budoucnu rodokmen nerozšířilo.⁵² Na počátku patnáctého století se počet pánů z Koldic opět velmi zúžil. Někteří zemřeli bez potomků, takže rod našel pokračovatele pouze ve dvou liniích. Nejstarší z bratrů Zikmund zemřel velmi brzy. Zanechal po sobě syna Hanuše II., který byl na přelomu 14. a 15. století teprve dítětem, takže ústřední pozornost na sebe strhl jiný z pěti bratrů, Albrecht z Koldic.⁵³

Do dění na počátku století stihl výrazněji zasáhnout biskup Těma z Koldic.⁵⁴ Lucemburkové mohli počítat s lepšími vztahy, pokud na stolci v Míši usedl jim nakloněný člověk. Míšeňskému biskupství podléhala nejen některá zahraniční léna, ale i části Koruny, konkrétně Horní a Dolní Lužice. Václav IV. mohl biskupa počítat mezi své opory, jeho pozici podtrhávalo spojení s rodem, který se osvědčil věrností za těžkých situací, dokonce i za Václavova zajetí. Biskup Těma se zcela nestáhl do svého úřadu, i nadále svědčil v listinách po boku svých příbuzných, zasahoval do majetkových změn v rodině, dokonce velmi často pobýval v Čechách na Krupce. Biskup Těma se také nemohl vyhnout církevní krizi, která se projevila vznikem papežského schizmatu. Řešení se však nedožil, protože umírá krátce po

⁵¹ NA, AČK (1158-1935), sign. 1410, (dostupné z: <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1410/charter>); Archivum Coronae Regni Bohemiae V/2 (Praha 2007) s. 142, č. 1414; SEDLÁČEK, A., Zbytky register, č. 748.

⁵² Pro přehlednost jsem v příloze práce přiložil přehled členů obou rodů, příloha č. 5 a 6.

⁵³ Albrecht v pramenech nevystupuje jen pod obdobným jménem Albert, ale výjimečně nacházíme i počestěnou verzi jména Adalbert - tedy Vojtěch z Koldic.

⁵⁴ Míšeňské biskupství nebylo poprvé obsazeno pánem z Koldic, již v první polovině 14. století byl stolec obsazen Vítkem II. (Witego) z Koldic. Tento bratr prvního Těmy z Koldic již tehdy jednal vstřícně a byl tak většinou oporou pro zájmy Lucemburků.

návratu z koncilu v Pise.⁵⁵ Neměl tak další příležitost k zásahům do pohnutých událostí tehdejší doby.

Zcela bokem stojí ještě jeden z mužských členů rodu, který nepatří mezi pěti Těmových synů. Ota z Koldic se v pramenech příliš neobjevuje a patří mezi problematicky zařaditelné osoby do rodokmenu.⁵⁶ Pravděpodobně byl bratrancem výše představených Koldiců. Poprvé se v pramenech mihl v době Václavova prvního zajetí.⁵⁷ Ještě jednou jeho jméno vystoupilo na světlo za husitských válek v souvislosti s Krupkou. Již se nedozvíme, co se několik desetiletí dělo s tímto bratrancem Albrechta z Koldic. Proč se v pokročilejším věku objevil na hradě svých příbuzných. Snad byl zasažen změnami poměrů a byl postižen za své vystupování ve prospěch Václava IV., ale nerad bych se úpěnlivě držel jediné informace z jeho předešlého života. Ota nemohl mít žádné významné postavení mezi svými příbuznými, protože jej nikdy nenacházíme mezi vydavateli listin, které pečtili Koldicové společně. V naprosté většině pro rodinu důležitých dokumentů jsou jmenováni Albrecht se synem a synovcem. Ti museli udržovat nějakou formu nedílu, tak jak to bylo u Koldiců běžné ve 14. století, přesto se nikdy nejednalo o společný nedíl úplně všech členů rodu. Ota se dokonce neobjevuje ani v souvislosti s patronátními právy rodu. To vše by mohlo naznačovat, že byl zastižen nějakou nepřízní osudu a ve stáří vyhledal útočiště u svých příbuzných. Právně do dění na krušnohorských državách nezasahoval. Jediná výjimečná chvíle nastala, když on sám byl jediným příslušníkem rodu pobývajícím na Krupce. Stalo se tak před rokem 1426, kdy Albrecht s oběma mladšími Koldici měli plné ruce práce ve službách Zikmunda Lucemburského. Jak bude následně ukázáno, vyvíjeli značné úsilí v boji proti husitským vojskům i při obraně vedlejších zemí Koruny. Po útoku husitů na Krupku v roce 1426 se o Otovi nic nedozvídáme. Hrad se snad udržel díky obraně řízené právě Otou z Koldic. Tehdy se sice hrad pravděpodobně uhájil, ale město s kostelem i místní klášter byly popleněny. Na neúspěch oblehatelů může odkazovat i fakt, že Krupka zůstala v držení Koldiců a nestala se z ní jedna z bašt utrakvismu jako v případě dobyté Bíliny, o kterou Koldicové přišli na celou dobu trvání válek, kdy se v ní usídlil Jakoubek z Vřesovic.

⁵⁵ D. Čumlivský ve své diplomové práci (První dvě generace..., příloha č. 1) řadí biskupovu smrt již do roku 1407 (přesně 26. prosince), nemohlo však k tomu dojít tak brzy, protože o Těmově směřování do Pisy na koncil není pochyb (k Těmově pověření na tuto cestu a účasti např.: NODL, Martin. Dekret Kutnohorský, Praha 2010, s. 252).

⁵⁶ Samotné prameny více nenapovídají, obecné určení rodové vazby vedlo například A. Sedláčka k zařazení Oty jako strýce Albrechta (srov. Hrad, zámky, tvrže, díl 14, s. 357), mnohem pravděpodobnější je označit Otu za Albrechtova bratrance, který byl o něco starší. K obdobnému lze dojít i pomocí genealogického vývodu od Václava Břežana, i když o jeho naprosté spolehlivosti lze pochybovat.

⁵⁷ Jeho pozici za Václavova zajetí jsem věnoval pozornost již ve své bakalářské práci: JIRSÍK T., Česká větev..., s. 65n.

Ostatní Koldicové, tedy bratři Albrechta z Koldic, zmizeli z dějinné scény již před polovinou první dekády 15. století, z čehož lze usoudit, že již nebyli mezi živými. Pokud bychom připustili, že ještě žili, nemohli bychom spolehlivě vysvětlit důvod, proč nejsou uváděni mezi vlastníky společného rodového majetku. Po roce 1410 se uvádějí jako vlastníci (zejména Krupky a Bíliny) již jen Albrecht se svým synovcem Hanušem II., ten v této době již jistě překročil práh dospělosti. Dvojice Albrechta a Hanuše II. byla v pramenech mnohem později doplněna o třetí osobu, tedy o Albrechtova syna s tradičním rodovým jménem Těma. Zvláštní a nejasné postavení má při pohledu do pramenů ještě jedna osoba, Ješek z Koldic, který se objevuje útržkovitě a nesystematicky. Nepodařilo se mi jeho postavení v rámci rodu specifikovat, nejčastěji vystupoval společně s Hanušem II. z Koldic. Byl zjevně stejně jako Hanuš synovcem Albrechta z Koldic. Který z Albrechtových bratrů byl jeho otcem, nelze určit.

Politické směřování rodu v první polovině století je prakticky úzce vázáno na osobu Albrechta z Koldic. Působil v mnoha předních úřadech, takže ho lze právoplatně považovat za pokračovatele svého otce.⁵⁸ Albrechtovi se dokonce podařilo nakumulovat více úřadů a některé vykonávat souběžně. Zastával hejtmanský úřad ve Svidnicku a Javorsku, ve Vratislavi a v Horní Lužici. Obdobně jako jeho otec Těma II. byl i nejvyšším mistrem komory, na rozdíl od něj přibral na svá bedra i čelné postavení u dvorského soudu. Pokusil se povznést postavení rodu i rozmnožením majetku koupí panství Bílina od pánů z Bergova. V druhé půli vlády Václava IV. patřil mezi osoby nerozlišující, kterému z Lucemburků prokazují své služby. V obdobích, kdy se nevylučovala přítomnost u Václavova dvora s občasnými službami Zikmundovi, se snažil z takové pozice těžit.⁵⁹ To samo naznačuje diplomatickou zručnost Albrechta, který si tak zajistil ideální pozici pro jakýkoli budoucí vývoj vztahů mezi předními Lucemburky. Poslední desetiletí vlády Václava IV. zůstával i po boku českého krále a snažil se jednat v jeho prospěch.⁶⁰

Jakmile Zikmund Lucemburský vykročil na cestu za císařskou korunou, mohl od něj pán z Koldic získávat prospěšné dokumenty stvrzené právoplatným římským králem. Hned

⁵⁸ Připomeňme, že jeho otec Těma mladší zastával v druhé polovině 14. století kromě postu nejvyššího mistra komory i několik hejtmanských úřadů ve vedlejších zemích.

⁵⁹ Koldicových služeb si Zikmund vážil již roku 1410 na 500 zlatých ročně, které mu měly být vypláceny přímo z komory uherského krále. NA, AČK (1158-1935), sign. 1426; (dostupné z: <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1426/charter>); Archivum Coronae Regni Bohemiae V/2, Praha 2007, s. 149, č. 1430.

⁶⁰ Jako náhodné příklady uveďme případy, kdy vstupuje v letech 1413 a 1414 jako zmocněnec a úředník: NA, AČK (1158-1935), sign. 1452 a 1453, (dostupné z: <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1452/charter>; <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1453/charter>); Archivum Coronae Regni Bohemiae V/2, Praha 2007, s. 161, č. 1456 a č. 1457, s. 163-164, č. 1461.

roku 1411 dostal od Zikmunda potvrzení na platy z Norimberka, které Koldicům náležely od dob císaře Karla.⁶¹ V první polovině 15. století bylo stále Koldicům pravidelně vypláceno nezanedbatelných 200 zlatých.⁶² Více než deset let měl Albrecht z Koldic možnost prokazovat cenné služby, takže se nemusel obávat, že by s ním Zikmund nepočítal. Za vypuknutí husitských válek začal Koldic směřovat na Zikmundovu stranu. Vlastně již dříve byl mezi pány, se kterými chtěl Zikmund jednat. V roce 1419 si přímo žádal Zikmund Albrechta z Koldic k jednání do Skalice, jeho jméno figuruje mezi pány, které měl Václav IV. vyslat, aby ho tam zastupovali.⁶³ V listu mimo jiné Zikmund přímo nabádal Václava, aby zakročil proti kacírům. Zikmund by jistě nechtěl jednat s těmi českými pány, od kterých by nemohl očekávat, že se bez obtíží dohodne. Logicky by měl volit spíše ty, kteří mají v zemi určité slovo a zároveň jsou schopní prospěšně působit na krále Václava. Před počátkem roku 1419, tak již Albrecht chápal, že nemůže jednat jinak, než podporovat Zikmundovy zásahy do dění v království. Období nestranné služby oběma bratrům bylo nenávratně pryč. Po Albrechtově oficiálním vstupu do služeb Zikmunda Lucemburského v létě 1420 mu nový král vydal potvrzení, že mu jeho služby nebudou zapomenuty a nemusí se obávat ztrát.⁶⁴ Ve stejný den mu potvrdil všechna práva.⁶⁵ V následujících letech již funguje kromě úřadů i jako plnomocný zástupce Zikmunda v různých záležitostech, někdy ho služba odvedla i na delší cestu.⁶⁶ Ku příkladu roku 1423 se vydal (s Mikulášem Czeiselmeisterem a Konrádem z Gingelfingenu) za Ludvíkem ze Chalonu, vikářem pro Galii.⁶⁷ Cestou říšským územím měla trojice diplomatů dostatek prostoru k přesvědčování, že je třeba shromažďovat ze všech stran pomoc proti husitům. Jak bude ještě ukázáno, Koldic patřil mezi velmi mobilní osoby. Svým

⁶¹ Židovský plat z Norimberka obdržel od Karla IV: Téma II. z Koldic, následně jej přijímali i jeho synové, po smrti nejstaršího Zikmunda z Koldic převzal vyplácení do svých rukou právě Albrecht.

NA, AČK (1158-1935), sign. 1431 (dostupné z: <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1431/charter>); Archivum Coronae Regni Bohemiae V/2, Praha 2007, s. 151-152, č. 1435.

⁶² RI obsahují mnoho záznamů o platu a jeho vyplácení; např. pouze pro desetiletí 1411-1421 se to týká záznamů: RI IX č. 139, č. 256, č. 279, č. 1246, č. 1845, č. 4258, č. 4280, č. 4683, č. 5240. Plat byl Koldicům v čele s Albrechtem vyplácen průběžně ještě ve čtyřicátých letech 15. století.

⁶³ NA, AČK (1158-1935), sign. 1471; (dostupné z: <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1471/charter>), Archivum Coronae Regni Bohemiae V/2, Praha 2007, s. 170, č. 1475; také R I XI, č. 3795.

⁶⁴ NA, Úřad desk zemských-listiny (1351-1831), sign. 3781, (dostupné na adrese: <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/UDZ-L/3781/charter>).

⁶⁵ RI XI., č. 4209; důležitost potvrzení spočívala zejména v potvrzení zástav v Horní Lužici.

⁶⁶ Např.: NA, Úřad desk zemských-listiny (1351-1831), sign. 427, (dostupné z: <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/UDZ-L/427/charter>).

⁶⁷ RI XI., č. 5435, 5436 a 5440; NA, AČK (1158-1935), sign. 1499, 1500 a 1501, (dostupné z: <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1499/charter>) Jedno pověření hovoří o jednání o říšské pomoci proti kacírům, další dvě odkazují na samotný cíl cesty za Ludvíkem, kterému má být odevzdáno hrabství Velenciennes a hrabství Genevois v léno, jednalo se tedy o cestu vyslanců ohledně území na opačném konci říše.

způsobem střídal období pobytu přímo u dvora s obdobími, kdy osobně vykonával svěřené úřady. Tehdy nejčastěji rezidoval v Šestiměští, nebo ve Svídnici.

2.3 Páni z Bergova na počátku 15. století

Ota III. z Bergova byl již částečně představen v předchozí kapitole. Byl snad nejméně osobou rodu pánů z Bergova, dosáhl předních pozic mezi panskými rody a svým způsobem i vrcholu moci. Zastával během svého života hned několik důležitých úřadů, které ho postavily do situace, že se nemohl vyhnout zápolení o moc mezi panstvem a králem. Již na počátku Václavovy vlády se stal hejtmanem ve Vogtlandu.⁶⁸ Zastával již zmíněný úřad nejvyššího purkrabí pražského. Jeho příběh jsme opustili v době prvního zajetí Václava IV., tedy v době, kdy se Ota jednoznačně hlásil k předákům panské jednoty. Roku 1396 byl rozhodčím výrokem Zikmunda Lucemburského a markraběte Jošta potvrzen mezi členy královské rady.⁶⁹ Následně vystřídal úřad a dosáhl pro změnu pozice podkomořího. V úřadě si počínal nevybíravě a snažil se vymáhat platy z měst. Ta si ho rozhodně nemohla oblíbit a mimo jiné se to projevilo i v hodnocení jeho osoby v Letopisech, které z velké části vznikaly právě v městském prostředí. Není divu, že jeho jméno je zdůrazněno za druhého zajetí krále Václava. Letopisecké zmínky o Otovi začínají roku 1402 zjevením komety a hned navazují příjezdem Zikmunda Lucemburského, který napáchal mnoho zla za pomoci některých českých pánů.⁷⁰ Autoři Letopisů nezapomněli v krátkém výčtu jmen ani na pána „Berga“, tedy Otu III. z Bergova. Tento případ není jediným, kdy je Ota III. spojován se Zikmundovou stranou spíše v negativním světle jako původce nějakých potíží.

Za vlády Václava IV. došlo u pánů z Bergova k velké změně, přesunuli svou rodovou základnu z Krušných hor do východní části severních Čech. Blanka Říčovská došla k závěru, že se Ota III. z Bergova snažil vymanit z vlivu krále. Díky snaze o vyvázání se z pozice královského leníka měl mít snadnější cestu do panské jednoty, následně mu nic nebránilo

⁶⁸ Úřad se za Otovým jménem v této době neobjevuje ve všech dokumentech, v krátkých časových horizontech je jednou takto titulován, jindy chybí jakékoli upřesnění funkce, což naznačuje, že to nemůže znamenat pouze krátkodobé nebo přerušované hejtmanství. (Jako hejtman je označen v královské confirmaci smlouvy s pány z Koldic z roku 1482, kdy došlo k prodeji Žeberků a dalších zboží: AKČ 5, s. 16, č. 21; v dokumentu mladším o 4 měsíce, tedy ve smlouvě mezi Otou z Bergova a Těmou z Koldic, jako hejtman nazván není: AKČ 5, s. 15, č. 20; jiné svědečné řady jej také uvádí pouze jménem bez úřadu, ale nic nedokazují, jelikož všechny svědčící osoby jsou uváděny bez úřadů, často i bez domicilů.)

⁶⁹ AKČ 5, s. 67, č. 105.; více k zápasu českých pánů s Václavem IV. např. IV. a VI. kapitola in: KAVKA, F. Václav IV. s. 213-366.

⁷⁰ Nebylo to příliš rozšířené, obsahuje to pouze rukopis C, který je přejatý do rkp. M.

k ostrému vystupování proti králi. V souhrnu stoletého působení pánů z Bergova v našich zemích autorka klade důraz právě na nápadnou obměnu majetku, kdy se postupně zbavili všech původních lén, místo nichž se následně zakoupili na svobodných lokalitách.⁷¹ Bylo toto směřování skutečně cílené, nebo šlo jen o souhru náhod? Přestalo být takové postavení skutečně výhodné? Za stávající situace mohly být lenní závazky na obtíž, ale neočekával bych, že by bylo skutečně nutné se ze všech sil snažit oprostít jakýchkoli závazků vůči králi a chtít se připodobnit ke staré zemské šlechtě. Zánikem všech lenních pout a postavením v čele panské jednoty by se pán z Bergova zcela odpoutal od své minulosti „dvorského šlechtice“. Nepočítal již s bezvýhradně loajální službu, kterou měl panovník pojištěnou tím, že všechny důležité statky udělil šlechtici formou léna, tím zachovával minimálně teoretické pouto mezi šlechticem a panovníkem. Ota III. opustil postavení, ve kterém se páni z Koldic udržovali téměř po celou dobu své dvoustleté působnosti. Přejít k alodiální držbě měl dle Říchové pánu z Bergova zajistil nezávislé postavení v obdobích oslabené Václavovy moci. Mohl se tak lépe postavit po bok jiných rodů, které tvořily jádro stále více se emancipujícího panského stavu. Ať měl cíle jakékoli, ať již vědomě, či nevědomě, každopádně směřoval k co nejvíce nezávislému postavení. K tomu mu byla situace za Václava IV. příznivá, snad až do té míry, že ani nebylo nutné se ohlížet na lenní vazby a cíleně usilovat o získání alodiální držby.

Páni z Bergova postupně uvolnili ze svých rukou krušnohorské lokality. Nejdůležitější Bílinu odkoupil již zmiňovaný Albrecht z Koldic, který tak výrazně rozšířil doménu svého rodu.⁷² Naopak páni z Bergova začali získávat pozice na opačné straně země. Nešlo pouze o zakupování se, ale bylo to podpořeno i rozvinutím sňatkového propojení, například s rodem pánů z Opočna.⁷³ Ota (III.) starší s Otou (IV.) mladším z Bergova postupně získali kromě poloviny Turnova také hrad Trosky, Chlumeck nad Cidlinou s tvrzí a další lokality jako Zbiroh.⁷⁴ Klíčový byl získání panství kolem hradu Trosky od krále Václava.⁷⁵ Panství obdrželi

⁷¹ V diplomové práci je shrnuta pozemková držba do přelomu 14. a 15. století v šesté kapitole: ŘÍCHOVÁ Blanka, *Rod pánů...*, s. 180-188.

⁷² Roku 1407 je již řádně udělena Koldicům (společně Albrechtovi, Těmovi biskupovi a Hanušovi): NA, AČK (1158-1935), sign. 1410, (dostupné z :<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1410/charter>); také AKČ 5 s. 129, č. 208; A. SEDLÁČEK, *Zbytky register*, s. 109, č. 748.

⁷³ Opočenští přijali do rodiny například Kačku z Bergova, právě ona měla práva k Chlumci nad Cidlinou, když jí právě tam zapsal věno Štěpán z Opočna. Díky tomu se Chlumeck střídal v rukou blízkých osob, tedy i Oty z Bergova; srov. A. SEDLÁČEK, *Hrady...*, díl 5, s. 284-5.

⁷⁴ Díl Turnova získali na konci 14. století, kdy byl zabaven Markvartovi z Vartemberka, Ota IV. i Jan z Bergova částí Turnova disponovali ještě před polovinou 15. století; k tomuto úseku dějin města; J. V. ŠIMÁK, *Příběhy města Turnova*, Turnov 1903, s. 15nn.

⁷⁵ V polovině 90. let 14. století spadly Trosky do královských rukou, po několika měsících musely být uděleny právě Otovi staršímu (III.) z Bergova, tedy v době, kdy král Václav ještě nemusel v Otovi vidět potenciální hrozbu.

ještě před koncem 14. století, když si je snad ještě chtěl Václav IV. zavázat. Hrad Trosky se ukázal jako důležitý a nedobytný opěrný bod, který přinášel pánům z Bergova klid v pohnutých válečných letech. Majetkové změny způsobily, že každá generace pánů z Bergova svým způsobem měnila svůj domicil.⁷⁶ Ota starší (III.) z Bergova se do odprodeje Bíliny tituloval seděním na Bílině, jeho syn Ota mladší (IV.) je znám jako Ota z Bergova seděním na Troskách a z nejmladší generace Jan se nejčastěji nazýval po svém sídle na Chlumci.⁷⁷ Poslední z lokalit, tedy Chlumeck nad Cidlinou, získal svůj význam až po první vlně husitských válek, kdy rod přišel o Trosky, které byly lstí dobyty, teprve tehdy Jan z Bergova zkoušel městečko s tvrzí změnit v lépe chráněné a pohodlné sídlo.

V desetiletí před vypuknutím husitských válek se páni z Bergova zapojili do několika sporů. Společně s Janem Městeckým z Opočna se Ota pustil do vleklého zápasu mezi Mikulášem ze Žampachu a Jindřichem Lacembokem z Chlumu, který využil pozice „stoupence“ Václava IV. jako zástěrky k plenění různých panství. Poškozoval tedy i Bergovské statky. Zjevně tak nečinil s politickým podtextem, ale jen pro svou kořist v rámci sporu se Žampachem. Boj tak mohl mít jiný rozměr, než status „pouhého záští“. Ota snad pomáhal opočenskému bratranci, který se tak mohl mstít za smrt otce, který se angažoval v mocenských bojích za nejisté Václavovy vlády. Štěpánu z Opočna se totiž staly osudné vraždy na Karlštejně v roce 1397.⁷⁸ Zápas musel být vyrovnaný, protože Jindřich Lacembok po svém zajetí ve svém listu vyznal, že způsobil Otovi z Bergova i jeho bratranci Janu Městeckému bližší neurčené škody a ztráty.⁷⁹ Pán z Bergova obecně nevedl v posledních letech vlády Václava IV. poklidný život, další spor je z velké části zahalen tajemstvím. Víme pouze, že Mikuláš Zajíc z Házmburka a na Kosti uzavřel 17. října 1414 příměří s Otou z Bergova a na Troskách do příští neděle.⁸⁰

⁷⁶ Nejde o pravidlo striktní, uvádím jej pro ilustraci směřování rodu, v určitých časových úsecích jsou osoby určeny několika drženými lokalitami.

⁷⁷ Jednalo se o Chlumeck nad Cidlinou, což je třeba upřesnit, protože již za Janova děda se mezi Bergovskými lokalitami nacházel Chlumeck ležící v Krušných horách. Příklad, kde je uveden Ota z B. seděním na Troskách a Jan z B. seděním na Chlumci je například tento záznam; AČ III, s. 508, č. 305.

⁷⁸ ŠTĚPÁN, Václav, *Vražda čtyř členů královské rady na Karlštejně roku 1397*. In: Český časopis historický 92, č. 1, 1994, s. 24-44.

⁷⁹ Bližší ke konfliktům např.: ŠANDERA, Martin. *Zikmundovi věrní na českém severovýchodě*, České Budějovice 2005, s. 19n. Nejednalo se o nějakou cílenou zášť k Otovi z Bergova a Jana Městeckého z Opočna, napadány byly državy Jana Pušky z Kunštátu a zejména žampašské panství Mikuláše Žampacha z Potštejna.

⁸⁰ Třeboň, Státní oblastní archiv Historica Třeboň (1216-1625), sign. 196, (dostupné z: <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAT/Historica/196/charter>); AČ III, s. 278-279, č. 12; RBMV III, s. 295, č. 751.

Václav IV. jednal s pány z Bergova poměrně smírně, přestože se musel potýkat se starším Otou III., mladšímu Otovi IV. dokonce odpustil veřejně poklesek. S bratrancem Janem Městeckým totiž přepadli klášter v Opatovicích. Ani jeden z Otů neměl příliš důvodů upínat se na Václava, pragmatismus pánů z Bergova je spíše směřoval k panské jednotě, později k navázání přátelských vztahů s dvorem Zikmunda. Nepřekvapí, že list z Paříže z 30. března 1416, který Zikmund posílal českým a moravským pravověrným pánům, aby udržovali mír, neopomněl mezi tyto pravověrné počítat i Otu z Bergova.⁸¹ Roku 1419 již mohl v korespondenci přesvědčovat Jana Chudobu Vartemberka z Ralska o odhodlání stát pevně za dědicem trůnu, tedy Zikmundem Lucemburským.⁸²

2.4 Ve víru husitských válek

Vypuknutí válek s náboženským podtextem přímo vyžaduje, aby se nejprve vyjasnila konfesní příslušnost sledovaných rodů. Na první pohled by se mohlo zdát, že páni z Koldic i z Begova patří mezi šlechtu, která se příliš neangažovala v reformním hnutí. Páni z Koldic tento předpoklad dokonale potvrdili. Jejich postavení je nenabádalo k podpoře reformy, ani bychom u nich neočekávali postranní úmysly, že by například měli záslusk na nějaké církevní statky. Pevnost Koldiců na katolické straně utvrzovala jejich blízkost míšeňskému sousedství i jejich angažovanost ve vedlejších zemích. Dlouhodobá správa Šestiměstí a části Slezska je za válek automaticky postavila do čela obrany ve vedlejších zemích, ve kterých nedošlo k prosazení kalicha.

Páni z Begova patří spíše mezi schizofrenně jednající postavy. Nejprve se sice drželi katolické strany, ale neznamená to, že by se ostýchali využít situace ve svůj prospěch. Lze si položit otázku, co vůbec chápali pod závazkem poslušnosti králi, římské církvi a kurii z 1. 10. 1415.⁸³ Již před válkami prokázali nevybíravým způsobem, že patří mezi pány, kteří neváhali konfiskovat církevní majetky.⁸⁴ Další případ konkrétního dodržování věrnosti církvi a kurii přišel na den přesně měsíc po slibu. Letopisy seznamují čtenáře s případem vyplenění

⁸¹ RI XI,1 č. 1944; také AČ I, s.7-8. č. 3.

⁸² List pro Šestiměstí obsahuje zmínku Jana Chudoby o názoru Oty a dalších pánů: UB I, s. 12-13, č. 9.

⁸³ Ota z Bergova vypadal jako protireformní osoba, byl členem ligy na obranu církve a víry; srov. ŠMAHEL František, Husitská revoluce II., Praha 1993, s. 286.

⁸⁴ K obsazení statků pražských kanovníků na přelomu let 1415-1416 pány, mezi nimiž poměrně čelní místo zaujal Ota z Bergova např.: ŠMAHEL František, Husitské Čechy, Struktury, procesy, ideje, Praha 2001, s. 361n.

kláštera v Opatovicích Otou z Bergova s Janem Městeckým z Opočna.⁸⁵ Tento incident však měl pramálo společného se snahou o potlačení světského panování kněží a se zabíráním církevního majetku.⁸⁶

2.4.1 Páni z Bergova za husitských válek

V literatuře se často spekuluje, zda je správné pány z Bergova počítat mezi členy tzv. opočenské strany.⁸⁷ Vystupovali sice po jejím boku, ale v určitých fázích války byla jejich pozice ohrožována převahou východočeských kališníků, takže proti nim nemohli vojensky zasahovat, raději setrvali v defenzivě, případně vystupovali umírněně. Jediné spojení bychom mohli hledat v příbuzenském svazku s pány z Opočna. Měli bychom se vyhnout nesmyslného škatulkování, dle mého názoru měl k okruhu opočenské strany blízko zejména pro úzkou spolupráci s bratrancem Janem Městeckým z Opočna před husitskými válkami. Návaznost tedy musela pro příbuzenství existovat a to je vše co můžeme s jistotou vědět. Nevidím potřebu rozlišovat, zda přímo „náleželi“, nebo jen „sympatizovali a stáli po boku“, ve výsledku to znamená téměř totéž. Protistrana cítila nebezpečí z opěrných bodů pánů z Bergova. Jejich potenciální spojenectví s východočeskými katolíky je pochopitelně v jejich očích řadilo do okruhu opočenských, to se projevilo například roku 1425, když páni z Bergova utrpěli ztráty během husitského tažení. Sirotčí oddíly vzaly útokem tvrz na Chlumci nad Cidlinou.⁸⁸ Malé sídlo nemohlo odolat a Ota z Bergova měl štěstí, že se tam právě nenacházel.

⁸⁵ Incident se odehrál v noci z 1. na 2. 11. 1415, tedy ve stejné době, kdy pán z Bergova sáhl i jinde na církevní majetky. Záznam v letopisech v textech b i B; *Starý letopisové česstj od roku 1378 do 1527*, ed. František Palacký, Praha 1941 (Dílo Františka Palackého II., red. Jaroslav Charvát), s. 40.

⁸⁶ Svůj názor i rozbor všech interpretací vysvětlujících tento čin uvedl například: ŠANDERA, Martin, *Zikmundovi věrní*. s. 21 nn.; Jan Městecký (bratranec Oty z Bergova, matka Městeckého byla Kačka z Bergova) měl mít od krále přiřknutý plat od konventu, který nedostal a se svým bratrancem Otou z Bergova ho měl chtít násilně vymoci. Čin byl následně králem omilostněn (AČ I, s. 197-8, č. 12), dokonce klášter po přepadení neopustili, ale až do smíru roku 1416 jej drželi. Další otázníky přináší o několik let mladší dokument, který již jiným držitelům dovoluje, aby si v případě neplacení dávek mohli dovolit je obdobně vymoci silou.

⁸⁷ M. Šandera tuto otázku pochopitelně řeší v knize tzv. opočenské straně (*Zikmundovi věrní na českém severovýchodě: opočenská strana v husitské revoluci*. České Budějovice 2005). Na s. 139 dochází k závěru, že Otu nelze k jádru tohoto uskupení počítat, přestože tak dřívější badatelé činili. Např. Čapek nebo Hoffman stranu definují jmény Jan Městecký z Opočna, Půta z Častolovic, Hynek z Červené Hory, Arnošt z Čerčic a Ota z Bergova (srov. tamtéž s. 11 nn). Šandera připustil úzké vazby, ale zdůraznil bych, že Ota se orientoval na různé směry, tedy i na ostatní šlechtu, města v Horní Lužici, případně se obracel přímo do říšského prostoru. Následně budu moci detailněji prokázat, že tomu tak skutečně bylo.

⁸⁸ 20. 2. 1425 byla tvrz dobytá; *Staré letopisy české z rukopisu Křižovnického*, eds. František ŠIMEK a Miloslav KAŇÁK, Praha 1959, s. 86.

Páni, kteří neměli daleko do vedlejších zemí, začali logicky hledat pomoc právě u těchto „dalších údů Koruny“. Obrátili se na ně v době, kdy ještě nebyly tak zasaženy husitskými výpady, takže zatím nebyly odhodlány poskytnout vydatnou podporu. Dobrá vůle Šestiměstí k faktickým výsledkům nevedla, roku 1422 se několik pánů z okolí snažilo přesvědčit Lužici k aktivnější podpoře, schůzka se měla odehrát v dubnu v Lobavě.⁸⁹ Ota z Bergova byl tehdy ve městě přítomen, zůstalo však u jednání. Příliš nezměnilo ani zaslání pobídky od samotného Zikmunda vyzývající Šestiměstí ke spolupráci s pány ze severních Čech. Reálný dosah královské moci a její vykonávání je v takových případech otázkou. Problém se dotýká přímo pánů z Koldic, kteří krále zastupovali hejtmanskými úřady a zosobňovali tak v daných oblastech jeho vládu.

Ota IV. z Bergova působil jako informátor vedlejších zemí, zejména oblasti Horní Lužice. Zhořelecké záznamy prozrazují čilou korespondenci pána z Bergova, někdy informace poskytovali i páni z Michalovic, výjimečně i z Bibrštejna a z Lipé.⁹⁰ K nim se připojili také Jan Chudoba z Ralska i manželé Anny z Koldic, tedy Půta z Častolovic, později i druhý manžel Hynek Krušina z Lichenburka. Přední místo pána z Bergova mezi informátory potvrzují vyjádřením ve svém listu samotní Zhořelečtí, když píše císaři Zikmundovi, že nejen od svých *špehérů* jsou denně varováni, ale i od pana Jana z Michalovic, pana Oty z Bergova a dalších nejmenovaných.⁹¹ Lužičtí museli mít spolehlivou síť zvědů a informátorů, to jim umožňovalo vydržovat námezdné vojsko jen ve chvíli ohrožení.⁹² Pravidelně vysílali posly i přímo na sídla zmíněných pánů. Trosky Oty z Bergova patřily k častým cílům.⁹³ Zřejmě tomu napomáhala i jejich poloha, takže nehrozilo, že by pán z Bergova nebyl včas zpraven o pohybu husitských oddílů směrem na sever. Otovo panství museli mít, kdyby táhli kolem Mladé Boleslavi, nebo druhou stranou kolem Turnova, který dříve Otovi částečně patřil, ale do rukou husitů padl již roku 1424.⁹⁴

⁸⁹ O přítomnosti pánů v Löbau: CDLS II/1, s. 82.

⁹⁰ Pro představu zprávy tohoto charakteru z edice CDLS II/1: s. 63, s. 137, s. 138, s. 141, s. 161, s. 189, s. 190, s. 354, s. 472, s. 514, s. 515.

⁹¹ UB II., s. 190-194, č. 730.

⁹² Styky severočeské šlechty s Lužicí zobrazil poměrně výstižně na mapě: ANDĚL, Rudolf, *Husitství v severních Čechách*, Praha 1961, mapa č. 5 v příloze.

⁹³ Jednou byl zvěd vyslán rovnou na Trosky s instrukcí, že tam jistě získá spolehlivé informace o husitských přípravách, zda něco chtějí podniknout na konci roku 1430; CDLS II/2, s. 161.

⁹⁴ Původně drželi podíl na Turnově, není jednoznačné, zda šlo přímo o polovinu. V březnu 1424 oblehli Turnov husité sledující Žižkovu snahu získat tento katolický opěrný bod, který by se stal nebezpečným při tažení na sever, protože by zůstal husitům v zádech. Podrobnosti k právním, která měli páni z Bergova k Turnovu: ŠIMÁK, Josef V., *Příběhy města Turnova nad Jizerou I*, Turnov 1903, s. 20.

Zhořelečtí varovné listy nejednou nazvali přímo jako tajné dopisy, takové označení si zasloužil i list Oty IV. z Bergova.⁹⁵ Zprávy posílali skutečně po celou dobu válek, většina obsahuje zprávy o pohybech husitských oddílů, případně přímo varování o plánovaném tažení do Horní Lužice a jejich síle.⁹⁶ Někdy list pána z Bergova následovala i jeho osobní návštěva třeba přímo ve Zhořelci.⁹⁷ Položme si nyní otázku, jaký prospěch plynul z takové aktivity pánovi z Bergova. Na první pohled by odpověď mohla být jednoduchá, katolická šlechta v severní části Čech hledá spojence a nachází je ve vedlejších zemích. Jak by ale bylo Šestiměstí prospěšné pánu na Troskách, když se sama Horní Lužice jen těžce bránila husitským výpravám. Bohatá města se raději vykupovala, aby nemusela riskovat nejistý vojenský výsledek. Bylo by bláhové očekávat, že by se třeba Zhořelečtí rozhodli vyslat posily daleko na jih, pokud by byl ohrožen třeba Chlumce nad Cidlinou. (Tvrz s městem páni z Bergova skutečně ztratili po husitském útoku roku 1424.) Byl snad pán z Bergova skutečně součástí informační sítě, do které města Lužice hojně investovala? Ota IV. z Bergova by jistě nepatřil mezi nejangažovanější pány, kdyby mu z toho neplynuly nějaké výhody, otázkou je jaké.

Torzovitost pramenů přináší určité zkreslení, takže kompletnější přehled o Otově činnosti, který poskytují dokumenty otištěné na stránkách hornolužického kodexu (*Codex diplomaticus Lusitaniae superioris*), může být zavádějící, protože Ota nespolečně pracoval jen s Lužicí, ale posílal listy i jinými směry. Tato korespondence již není tolik komplexní a nejsou zachovány tak hojně připomínky na již fyzicky neexistující listy. Ke korespondenci do korunních zemí je třeba připočítat Otovy kontakty směrem do říšské oblasti. Nejzajímavější se z takových střípků jeví list poslaný v září roku 1422, z doby, kdy se domlouval další postup a nová křížová výprava na sněmu v Norimberku, (na kterém byl přítomen Albrecht z Koldic osobně). Otův list představuje pána na Troskách, jako rozhodného bojovníka, který sděluje markraběti Fridrichovi, že je pevně odhodlán vyrazit na pomoc vojsku křížové výpravy a táhnout proti husitům.⁹⁸ Taková bojovnost a odhodlání může překvapit. Martin Šandera upozornil, že v té době není doložena jeho komunikace s tzv. opočenskou stranou, ke které by měl mít Ota nejblíže.⁹⁹ Také se odkázal na zmíněný list, aby ukázal, že Ota se nebál užívat

⁹⁵ CDLS II/1, s. 189-190.

⁹⁶ Např. 2. 9. 1427 varoval, že se blíží oddíl v síle 4000 mužů; CDLS II/1 s. 472.

⁹⁷ Mohl být přímo městem požádán, aby přijel osobně; CDLS II/1, s. 189. Zmínka o jeho pobytu ve městě skutečně následuje; tamtéž s. 190.

⁹⁸ Otův list byl zpřístupněn na straně 39 v článku: POLÍVKA, Miloslav, *Dva pramenné dodatky k obléhání Karlštejna a ke III. křížové výpravě v roce 1422 ze Státního archivu v Norimberku*. In: *Středočeský sborník historický* 22-23, Praha 1996/7, s. 35-43.

⁹⁹ Srov. ŠANDERA, Martin. *Zikmundovi věrní...*, České Budějovice 2005, s. 63.

velká slova, když se zapojil do koordinování postupu proti husitům. Na samotném válečném poli jeho přítomnost nelze ve větší míře prokázat. Nemuselo jít o pouhá planá slova. Je dost pravděpodobné, že pokud nejednal na vlastní pěst, tak se zkrátka Ota z Bergova a jeho vojáci při účasti na velkých taženích ztratili v davu. Na rozdíl od Koldiců o pánech z Bergova příliš nevíme, jak aktivně válčili. List do Norimberka ukázal, že se Ota IV. občas stavěl relativně bojovně, ale o konkrétních akcích neexistuje dostatek zpráv. Jednou z výjimek může být zmínka o zajatém hejtmanu Kolúchovi z hradu Falkenberka. Žitava musela být nebezpečně blízkým Falkenberkem znepokojena. Proběhla tedy jakási akce, která skončila zajetím hejtmana. Znamená to, že se vlastně opět dozvídáme o Otově zásahu v prospěch pohraničí Horní Lužice.¹⁰⁰ Opět bez odpovědi, co přesně to pánům z Bergova přinášelo.

Páni z Bergova se neváhali zapojit i do větších akcí, v takových chvílích byli obezřetnější. Účastnili se pokusu o převrat v Praze, který měl zvrátit situaci nastalou 17. 4. 1427.¹⁰¹ Katoličtí páni i Ota z Bergova se na akci podíleli spíše jen stínově, tedy poskytnutím svých vojáků. Ozbrojenci Oty z Bergova se na konci roku 1427 připojili k tažení na Prahu.¹⁰² I Půta z Častolovic (manžel Anny z Koldic) a Jan Městecký z Opočna se zapojili do ambiciózního plánu na mocenský zvrat v centru království. Spojila se tak opočenská strana a umírněnější z kališníků, kteří jednali za zády radikálů. Cíle stoupenců Zikmunda Korybuta, si dokážeme představit. Ty neodradila od plánu ani zpráva o rychlém návratu pražských vojsk z bitvy u Tachova. Co bylo konkrétním cílem opočenských a také Oty z Bergova? Odpověď nepřinesl ani M. Šandera, který si již tuto otázku také položil.¹⁰³ Uvažoval o tom, jak k tomu přistupovali, když o záležitosti museli jednat i s druhým Zikmundem, tedy císařem. Chtěli se snad opočenští blýsknout, že by dokázali to, co nezvládly celé křížové výpravy? Připusťme, že odpověď na takové otázky není až tak podstatná, když celá akce byla prozrazena a skončila debaklem, katoličtí páni se prozíravě akce neúčastnili, už jen proto, aby nebudili odpor u kališníků ve spojených sborech a díky tomu nepadli do zajetí na rozdíl od vůdců husitských.

¹⁰⁰ R. Anděl dokonce vyvozuje, že zajatý hejtman musel čekat na vykoupení právě na Otových pevných Troskách, proč takto konkrétně uvažuje, není jasné; ANDĚL, Rudolf, *Husitství..*, Liberec 1961, s. 77.

¹⁰¹ KLOSOVÁ, Markéta, Alena M. ČERNÁ a Petr ČORNEJ. *Staré letopisy české: texty nejstarší vrstvy*. Praha 2003, s. 35, text Q 20v 225r; obdobně píše Bartošek z Drahonice: FRB V. s. 597.

¹⁰² Výčet účastníků pokusu o převrat uvádí Petr Čornej (srov. VDZKČ V., s. 490.), dali dohromady přes 300 jezdců, ale to nestačilo. Nejdůležitějšími byli: Jan ze Smiřic, Hynek Koldštejnský z Valdštejna, Jan Městecký z Opočna, Půta z Častolovic, Jan ml. z Michalovic, Hynek Krušina z Lichtenburka a Ota z Bergova.

¹⁰³ ŠANDERA, Martin. *Zikmundovi věrní..*, České Budějovice 2005, s. 92n.

Od roku 1428 se Ota z Bergova obdobně jako většina katolických pánů v severní části Čech stáhli do defenzivy a nepodnikali závažnější akce ze svých pevností.¹⁰⁴ Takový stav trval několik let. Na počátku 30. let bylo možné zahlédnout záblesky smířlivosti. Ve svědečných řadách se setkávali šlechtici bez rozdílu svého vyznání, páni z Bergova nečinili výjimku.¹⁰⁵ Podobnou smírnost nelze u pánů z Koldic sledovat. Rozdíl mohl být v tom, že se Koldicové pohybovali v okruhu nejvyšší politiky a jednali jménem císaře ve vedlejších zemích, oproti tomu páni z Bergova měli možnost „pěstovat dobré sousedské vztahy“ na lokální úrovni severovýchodních Čech.

Krátce před Lipany získáváme nové informace o konfesním směřování pánů z Bergova. Syn Oty IV. Jan z Bergova se otevřeně postavil k radikálnímu proudu. Nelze určit, do které části radikálního husitského křídla by měl být řazen, můžeme se jen ptát, co ho mohlo krátce před Lipany do těchto pozic přivést. Mezi radikály jej můžeme spatřit až krátce před osudnou bitvou, mohl ho do jejich řad přivést nějaký aktuální zájem a konfesní přesvědčení nemuselo hrát hlavní roli. Stejně důležitou otázkou je i to, jak se tehdy zachoval jeho otec. Dle vzoru zprávy Augusta Sedláčka se ve starší literatuře rozšířila teze, že oba páni z Bergova přešli ke kalichu.¹⁰⁶ Pro Otovo přijímání pod obojí však nic přímo nenasvědčuje. K obdobnému závěru lze dojít z logické kalkulace, že když syn Jan je doložený kališník a dokonce náležející k radikálnější části spektra, tak že jeho otec musel ke kalichu také přejít. Podporoval by to fakt, že v dané době nacházíme oba pospolu. Jednali ve shodě, takže není důvod hledat nějaký rodinný rozkol, který by třeba vedl ke konfesí vyjádřené revoltě mladého Jana z Bergova.¹⁰⁷ Nemohlo však jít o rodinnou strategii, jak nejlépe vycházet se svým okolím za dané situace? Některé okolnosti nám mohou unikat. Nemohl to být prostředek k tomu, aby měla rodina možnost jednat ve svůj prospěch se všemi stranami, aniž by se musela omezovat nějakými konfesními bariérami? V dosud konfesně nevyhraněné společnosti by to mohlo být strategicky výhodné. Ostatně známe mnoho osob, které byly tak

¹⁰⁴ Snaha šlechty udržující věrnost Zikmundovy pouze udržovala kontakt s říšskou oblastí. Na jaře roku 1428 vyrazil z Trosek posel, který mohl kromě Oty z Bergova mluvit za několik dalších pánů, kromě markraběte braniborského bylo pověření posla zaměřeno na všechny říšské pány; UB I. s. 614–615, č. 517.

¹⁰⁵ ŠANDERA M., *Zikmundovi věrní...*, s. 116.

¹⁰⁶ SEDLÁČEK A., *Hrady...*, díl V., s. 285; odtud to převzali i jiní, kteří to předkládají jako jednoznačný fakt, např.: KHUN, Karel. *Dějiny a kulturní obraz města Chlumce n. Cidlinou 1*. Chlumec nad Cidlinou 1932, s. 18.

¹⁰⁷ V období kolem bitvy u Lipan otce i syna nacházíme v různých situacích pospolu, jediná pochybnost by mohla vzniknout, pokud bychom přikládali význam tomu, že se tehdy píše Ota z Bergova seděním na Troskách a Jan z Bergova seděním na Chlumci, jak můžeme krátce před Lipany (17. 11. 1433) vidět: AČ, III, s. 508, č. 305; jiný příklad společného vystupování: tamtéž, s. 503 č. 273.

umírněné, či vlažné, že nešlo určit, kde stojí, nebo to sami ani nemuseli přesně vědět.¹⁰⁸ Bylo by zvláštní, kdyby Ota z Bergova informoval svými lidmi Šestiměstí v době příprav směřujících k bitvě u Lipan.¹⁰⁹ Vzkazoval, že je možné, že oddíly Čapka ze Sán se v květnu 1434 mohou vydat do Lužické oblasti. To by ukazovalo spíše na jeho setrvání u katolické strany.

K odklonu od radikalismu přivedla Janu z Bergova až samotná bitva i Lipan, on sám byl totiž jedním ze zajatců panského stavu.¹¹⁰ Později se již nepouštěl do žádných akcí, na rozdíl od Jana Roháče z Dubé, se kterým byl v bitvě zajat. Zdá se, že následně zapadl mezi smírnou část společnosti, protože o něm nemáme žádné další závažné zprávy o jeho konfesním vyhranění. Snad i tyto okolnosti ukazují na to, že se Jan z Bergova k radikálům přidal z nějakého konkrétního důvodu, ne pro samotné přesvědčení, proto mu nečinil problém návrat mezi umírněné.

2.4.2 Páni z Koldic za válek

Na počátku husitských válek nebyl Albrecht s ostatními Koldici zaměstnán pouze ve slezské a hornolužické oblasti. Hejtmanské úřady nedržel nepřetržitě, ve Vratislavi byl hejtmanem nejprve na dva roky (1420-1422), k tomu zastával hejtmanství i ve Svídnicku a Javorsku. Od roku 1425 se trvale usadil na postu hornolužického fojta. Albrecht se postupně přestával pohybovat přímo v Zikmundově doprovodu a více času věnoval svěřeným zemím. Méně také vyrážel do pole, protože pohyby tamějších hotovostí byly častěji svěřovány jeho synu Těmovi a synovci Hanušovi.¹¹¹ Pro dokreslení vstupu Albrechta z Koldic do slezského prostoru připomeňme, že se nejprve příliš pozitivně neuvedl. Soudil totiž jménem Zikmunda Lucemburského ve Vratislavi, kde se konal nechvalně proslulý exemplární proces. Rozsudek nad povstalci, kteří vyměnili městskou radu v roce 1418, vynesl i Albrecht. Možná již tušil, že

¹⁰⁸ Blíže k problematice konfesního (ne)rozdělení společnosti např.: NOVOTNÝ, Robert, *Konfesionalizace před konfesionalizací?: víra a společnost v husitské epoše*. In: Heresis seminaria: pojmy a koncepty v bádání o husitství. Praha 2013, s. 233-266.

¹⁰⁹ CDLS II/2, s. 514-515.

¹¹⁰ Bývají uváděni dva zajatí páni, vedle obecně známého Jana Roháče z Dubé stojí jméno Jana z Bergova. (Např. Kronika starého kolegiáta pražského *in.*: *FRB VII.*, s. 35.) F. Šmahel k jejich jménům doplňuje ještě Sezemu z Kunštátu, Jíru Ušatého a Mareše Krsňáka, kteří rovněž měli štěstí a možnost vzdát se příbuzným nebo známým; srov. ŠMAHEL, František, *Husitská revoluce III.*, s. 295.

¹¹¹ Hanuš například vedl silný hornolužický oddíl vyslaný na pomoc Ústí nad Labem. Bitvy, která se u něj odehrála, se neúčastnil.

se může již brzy stát tamějším hejtmanem. V samotné Vratislavi asi nejlepší pověst neměl. O několik let později, když Albrecht dočasně opustil tamější úřad, tak kolovala fáma o údajné finanční zpronevěře. Nic se Koldicovi evidentně nedalo prokázat a důvody jeho odvolání musely být jiné, přesto se hejtman po návratu do úřadu choval v některých částech Slezska obezřetně a v samotné Vratislavi pobýval, jen když to bylo nutné.

Pro lepší představu, jak mohli Koldicové fungovat ve válečných letech, je třeba se nejprve rozhlédnout po Koldickém zázemí, aby bylo jasné, s čím mohli počítat za husitských válek a co riskovali. Bílina a Krupka, základní opěrné body v Krušných horách se brzy staly trnem v oku okolním kališníkům. Byly nebezpečné pro svou polohu mezi husitskými městy, navíc umožňovaly poskytnout zázemí oddílům, které přicházely z míšeňského příhraničí na území vlastních Čech. Jejich pád do kališnických rukou se tedy dal očekávat. V sobotu před svatou Markétou roku 1421 dobyli pražské oddíly město Bílinu. Poté slovy letopisce „*Němci utekli na hrad*“, který „*nazajtrie na sv. Markétu*“ byl dobyt, a pak „*mnozí z nich, totiž kněžíe a panoši, jsú zpálení*“.¹¹² Byla to velká ztráta pro pány z Koldic, purkrabí hradu Rampold z Gorenz padl do zajetí. Nemusíme pochybovat, že tohle byl jeden z nejdůležitějších cílů husitského tažení do severozápadních Čech. Protistrana se o zvrát pokusila záhy, výsledky však byly pochybné.

V rámci druhé křížové výpravy bylo v plánu i obléhání Žatce a Bíliny, ani v jednom případě se nepodařilo v srpnu 1421 pevnosti dobýt, zůstaly tak v rukou husitů. O pět let později se do vážného nebezpečí dostal i druhý z důležitých opěrných bodů pánů z Koldic. Krupka byla husity popleněna, ale samotný hrad se zřejmě dokázal uhájit. Je zajímavé, že se o dobytí Krupky nepokusili dříve. Jednalo se o důležitý průchod přes Krušné hory, dodnes máme tuto oblast spojenou s názvem Cínovec, který odkazuje na doly mezi horními městy Zinnwald (Cínovec) a Krupka. Bylo by jistě výhodné držet bránu do české kotliny sousedící s míšeňskou oblastí, odkud často přicházely posily v boji proti husitům, nebo přímo křížové výpravy. Na druhou stranu poloha Krupky asi naznačovala, že případné dobytí by nemuselo zajistit trvalou držbu. Zahraniční pomoc by jistě brzy přešla hory a snažila by se jí získat zpět. Pokud navíc nebyla v tajnosti jednání mezi saskými vévody a Koldici, která vyústila v přátelské dohody proti společnému nepříteli, tak by asi nemělo valný smysl útočit na Krupku, jejíž zisk by přinesl husitským vojskům více starostí. Snad proto tolik neusilovali o opanování lokality, která byla pro Koldice po ztrátě Bíliny jediným pevným hradem

¹¹² K dobytí došlo z 12. na 13. května; citováno z letopisu Q 18r; srov. KLOSOVÁ, Markéta, Alena M. ČERNÁ a Petr ČORNEJ. *Staré letopisy české: texty nejstarší vrstvy*. Praha 2003, s. 22.

v Čechách. Ve stejné době se usídlil v Bílině na delší dobu Jakoubek z Vřesovic, podle níž se po polovině 20. let nechal psát seděním na Bílině.¹¹³

Vedlejší země byly do určité míry připraveny na společnou obranu proti husitským výpadům. Hejtmanské úřady v Šestiměstí i ve slezské oblasti byly několikrát drženy jednou osobou, takže již dříve místní přivykli na jakousi zastřešující spolupráci s rodem Koldiců, který zde s určitými přestávkami zastupoval lucemburské panovníky již mnoho let. Slezská knížectví do jisté míry představovala v sousedství Horní Lužice odlišné světy. Území zastoupené silnými městy a různá knížectví dohromady tvořila část zemí, které byly obtížně spojitelné. Jedinou spojnicí mohla být osoba stojící nad těmito oblastmi, pokud to nemohl být panovník osobně, tak alespoň jeho zástupce shromažďující několik hejtmanstvími pod svou pravomoc. Královský hejtman musel v každé z oblastí přizpůsobit výkon své vlády tamějším podmínkám.

Propojenost mezi korunními územími mohla být zesílena i osobními rodovými vazbami, které mohly urychlit a usnadnit spolupráci i vzájemnou informovanost.¹¹⁴ Nejbližší byla vazba přes Albrechtovu dceru Annu z Koldic, ženu Půty z Častolovic. Půta se stal hejtmanem v Kladsku a později jeho faktickým pánem. Zadlužený císař Zikmund hledal možnosti, jak nákladnou politiku spojenou s válečnými výdaji proplácet. Nakonec zastavil několik měst a hradů v čele se samotným Kladskem Půtovi z Častolovic. Jedním z pánů, kteří roku 1431 schválili a potvrdili Zikmundovi správnost a oprávněnost tohoto rozhodnutí byl i Půtův tchán Albrecht z Koldic.¹¹⁵ Vytvořil se tak při severní hranici Čech pás zemí od Šestiměstí po Kladsko, který byl Zikmundem svěřen Albrechtovi z Koldic, jeho příbuzným a zeti Půtovi z Častolovic.

Manžel Anny z Koldic měl nakonec královské zástavy dosahující hodnoty 27 600 kop grošů. Jen stěží by je někdo dokázal vyplatit. Každá mince má však dvě strany. Držba ohromných zástav neznamena, že sami nejste zadluženi. Páni z Koldic na tom museli být s válečnými výdaji za císaře podobně. Připomeňme, že ztratili hlavní část zázemí v severozápadních Čechách. Krupka asi v této době moc platů nepřinášela, když její okolí bylo ohrožováno nepřítelem. Museli se spoléhat na příjmy ze zástav od císaře, které byly

¹¹³ Od druhé poloviny 20. let je tedy třeba opatrnost, označení „pán na Bílině“ dočasně nepříslušelo pánům z Koldic, ale právě Jakoubkovi z Vřesovic. Po válkách byla Bílina Koldicům navracena, (k této kauze bude přihlédnuto v další kapitole), o půl století později se Bílina dostala od zadluženého Koldice opět k pánům z Vřesovic.

¹¹⁴ Vzájemná varování byla velmi častá, např. UB II., s. 13-14, č. 567; nebo UB II, s. 274-275, č. 795, kde je odkaz Albrechta z Koldic na dopis od zetě Půty z Častolovic.

¹¹⁵ V Norimberce tak odsvědčil 13. 7. 1431: AKČ 5, s. 208-209, č. 337; RI XI. 2, s. 183 č. 8699.

udělovány jako kompenzace za válečné výdaje. Místo nezáživných čísel a detailů o zastavovaných a znovu vyplácených lokalitách představme velmi výmluvný dopad. Koldicové a další věrní sloužili obecnému zájmu katolické strany a císaři Zikmundovi částečně svými prostředky, někdy pouze a výhradně svými zdroji. Anna z Koldic se během svého života musela hned dvakrát vzdát osobních šperků, aby bylo možné v případě největší nutnosti získat nějakou hotovost.¹¹⁶ I ostatní Koldicové byli válkou velmi zasaženi. Představu o nákladech ukazuje Zikmundova zástava Albrechtu z Koldic ve výši 12 020 uherských zlatých. Částka byla vázaná na platy ze zemí, kde Koldicové vykonávali hejtmanské úřady.¹¹⁷ Uvedená suma je přímo označena jako náhrada za škody, které Albrecht utrpěl při bojích v poli i při obraně hradů. Mělo tak být nahrazeno vše ztracené do doby vydání zástavní listiny, tedy do konce roku 1425.¹¹⁸ Snad byla do částky zahrnuta i náhrada za Bílinu, která tou dobou byla již několik let ztracena. Zástavní listina z 1. prosince 1425 byla hned o tři dny později následována ještě jedním dokumentem, který pojišťoval, že částka bude pánům z Koldic skutečně vyplacena. Albrecht si vymohl potvrzení, že kdyby se s ním něco stalo a zemřel dříve, než bude celá suma uhrazena, pak má být i nadále vyplácena do rukou jeho syna Těmy (IV.) a synovce Hanuše (II).¹¹⁹ Nejzajímavější je v tomto dokumentu spojení zastavených platů s držbou hejtmanského úřadu v Horní Lužici a Svídnicku a Javorsku. Obě území měla v případě hypotetické smrti Albrechta vyplácet platy Těmovi IV. a Hanuši II., zároveň je v dokumentu naznačeno, že k jejich osobám má být vázán hejtmanský úřad. Albrecht z Koldic mohl využít příhodné situace, aby se pokusil pro svůj rod udržet trvaleji významné pozice. Jeho syn a synovec ho již tehdy zastupovali, syn Těma ho téměř nahrazoval v hornolužické oblasti. Jen stěží si lze představit, že by někdy jindy měl Albrecht lepší pozici něco takového žádat. Pro Zikmunda byl v dané chvíli nepostradatelný. Navíc císař neměl důvod bránit v udělení takové výhody pro pány z Koldic, vždyť mu zajišťovala za jakékoli situace jejich stálost a loajalitu v nezanedbatelné části vedlejších zemí Koruny. Zvláštní spolupráce tří Koldiců na pozici hornolužického fojta je podpořena samotným titulováním

¹¹⁶ O této válečné události se dozvídáme zpětně, až ze smlouvy před sňatkem se svým druhým manželem Hynkem Krušinou z Lichtenburka, tehdy je připomínána stará zástava šperků židovským lichvářům s povzdechnutím, že šperky jsou ztraceny. Jde o smlouvu z roku 1440; AČ XV, s. 193-194, č. 91. Druhá ztráta šperků se již netýká první vlny husitských válek. Více k druhému manželu Anny z Koldic in.: URBAN, Jan, Lichtenburkové., s. 228-318.

¹¹⁷ Jejich doložené příjmy sestávají z menších částek, např.: Archivverbund Stadtarchiv/Staatsfilialarchiv Bautzen, Urkunden, sign. 0165, sign. 0166, (dostupné na adresách: <http://monasterium.net/mom/DE-AVBautzen/Urkunden/0165/charter>; <http://monasterium.net/mom/DE-AVBautzen/Urkunden/0166/charter>).

¹¹⁸ CDLS II/1, s. 262-263; RI IX, s. 31, č. 6462; AKČ 5, s. 194, č. 314; již před touto zástavní listinou byla v březnu vydána zástavní listina na města Šestiměstí, ta byla v prosinci rozšířena na další lokality; opisy: SOA Třeboň, Historica Třeboň 1216-1659, i. č. 124 z 22. 3. 1425 a 1. 12. 1425.

¹¹⁹ CDLS II/1, s. 264-265 ; RI XI, s. 31, č. 6466; AKČ 5, s. 195, č. 315.

v pramenech. Existují příklady, kdy vydávají nějaký dokument všichni tři „*gewettern von Colditz*“ jako fojti.¹²⁰ Tato okolnost by si žádala další výzkum faktického fungování úřadu za takové nestandardní situace.

Ani velké zástavy od císaře nedokázaly náklady na válku a obranu pokrývat. Postupně se projevoval i hlad po penězích v hotovosti. Roku 1429 uzavřeli Koldicové transakci s Hanušem ze Schöbritz, kterému předali platy z osmi vsí. Hanuš jim obnos odevzdal v hotových penězích.¹²¹ Rod, který ztratil pod husitským náporem většinu svého panství v Čechách, asi neměl jinou možnost, než se podílet na vysoké politice císaře a doufat v příznivý výsledek válek. Dočasně musel jejich příjem stát na výtěžcích ze zástav na územích, která spravovali z titulu hejtmana.

Zikmundovu pozici jistě upevnilo i to, že se ve vedlejších zemích zapojili do správy všichni politicky aktivní Koldicové. Kromě Albrechta se totiž brzy objevují výše zmiňovaní Těma a Hanuš. V některých okamžicích není zcela jasné, jakým způsobem se podíleli na vládě, protože jako zástupci krále působí všichni dohromady. Pravděpodobně si Albrecht z Koldic nepřivedl rodinnou pomoc na podřízenou pozici. Zdá se, že své příbuzné měl jako skutečné zástupce. Bylo to výhodné, protože si hejtman Albrecht mohl dovolit za jakékoli situace udržovat osobní styk s dvorem Zikmunda. Nehrozilo osiření země, která mohla být uklidněná přítomností královského zástupce. Mohlo jít o provizorně vzniklou situaci během válek, která se dočasně osvědčila k Zikmundově spokojenosti. Měl tak pás země na sever od Čech pod dohledem věrného rodu, který měl evidentní zájem na vojenském odporu proti útočícím husitům. Nejdůležitější záležitosti projednával Albrecht z Koldic osobně, synovec Hanuš II. se nejprve v pramenech objevuje jen sporadicky, často po boku ostatních Koldiců, takže nelze počítat s jeho osobou jako s plnoprávným zástupcem Albrechta. Zcela jinak vystupuje Albrechtův syn Těma IV. z Koldic, kterého lze označit za (pod)fojta Horní Lužice. Šestiměstí si asi vyžadovalo více pozornosti, bylo žádoucí, aby se záležitosti celku i jednotlivých měst projednávaly s králem pověřenou osobou. Fojt tam zjevně musel téměř neustále jednat s mnoha zájmovými skupinami. Taková správa by byla na dálku velmi komplikovaná. Těma z Koldic pobýval výhradně na území Horní Lužice, to by potvrzovalo, že se snažil být sjednocujícím prvkem, u jehož rukou končily návrhy na společnou správu

¹²⁰ Skutečně je užito množného čísla, např.: Archivverbund Stadtarchiv/Staatsfilialarchiv Bautzen, Urkunden, sign. 0181, sign. 0185 a sign. 0227, dostupné na adresách: <http://monasterium.net/mom/DE-AVBautzen/Urkunden/0181/charter>; <http://monasterium.net/mom/DE-AVBautzen/Urkunden/0185/charter>; <http://monasterium.net/mom/DE-AVBautzen/Urkunden/0227/charter>.

¹²¹ Transakci uzavřeli společně Albrecht, Těma a Hanuš z Koldic; Quellen – und Urkundenbuch, s. 218-219, č. 451.

země i na společný postup proti vnějšímu nebezpečí, když se dala očekávat husitská tažení. V případě nejednotnosti mohl rychle a efektivně zasáhnout. To by se jen stěží povedlo Albrechtovi z Koldic, který svůj čas musel dělit mezi Slezsko a Zikmundův dvůr, který se občas usídlil hodně daleko.¹²²

Ostatní Koldicové, tedy Albrechtův bratranec Ota a synovci Hanuš II. a Ješek, zůstávali zřejmě více na rodovém panství v Krušných horách. Logicky vyplývá, že právě oni se měli o rodové panství postarat, protože Hanuše II. s příbuznými torzovitě nacházíme v souvislostech dotýkajících se území samotných Čech. Albrecht s Těmou IV. na správu českých lén neměli čas. Zjednodušeně lze říci, že Albrecht byl hlavním představitelem rodové politiky, osobně jednal s císařem a zastupoval panovníka ve svěřených slezských knížectvích, Těma IV. působil jako jeho stálý prostředník v Šestiměstí a synovec Hanuš II. zajišťoval správu a případnou obranu rodových držav v Krušných horách.

I Krupka se svým okolím hrála svou roli. Ochrana této oblasti vedla k vojenské dohodě se saskými vévody z ledna 1429.¹²³ Obě strany na ní měly zájem, takže byla následně obnovovaná.¹²⁴ Svou podstatou se jednalo o spojení mezi oběma stranami namířené proti komukoli kromě krále Zikmunda, přesto namíření proti husitské hrozbě je jednoznačné. Koldicové se zavázali neustále vydržovat na hradě Krupka 30 koní pro válečné účely. Později přímo přistoupili na to, aby byla Krupka otevřená míšeňským, kdyby se na ní potřebovali uchýlit. Páni z Koldic našli spojence hned za hranicemi. Již o tři roky dříve, tedy v létě 1426 se Albrecht dohodl s Fridrichem Saským v Drážďanech na spojení proti husitům, tehdy ještě konkrétní úloha husity ohrožované Krupky nebyla upřesněna.¹²⁵ Důvod byl prostý, nejednalo se o „osobní“ spojeneckou dohodu mezi dvěma pány. Albrecht jednal více jako exponent a fojt Zikmunda Lucemburského, který neustále hledal spojení sil s míšeňskou stranou.¹²⁶ Wettinové mohli z opačné strany Krušných hor poskytovat cennou podporu i samotným osobním državám Koldiců, což se projevilo v následných dohodách. Obrana

¹²² K osobě Albrechta z Koldic byla dosud publikována pouze studie ukazující jeho mobilitu, itinerář zobrazuje jeho pohyb po vedlejších zemích i cesty ke dvoru. Koldická léna v samotných Čechách neustále zaměstnaný Albrecht fakticky nenavštěvoval; srov. s přílohou studie: POHANKA, Viktor, „*Item eynem bothen kein der Sweidenicz zu dem von Colditz...*“ *K itineráři svídnicko-javorského hejtmána a hornolužického fojta Albrechta z Koldic v časech kalicha*. In.: Slezský sborník 112, 2014, s. 91-134.

¹²³ Dosud byli Wettinové označováni za míšeňská markrabata, od roku 1423 se mohou honosit za odměnu označovat za saské vévody (k tomu je pak navázán titul saského kurfiřta), proto budou dále označováni důležitější hodností.

¹²⁴ NA, AČK (1158-1935), sign. 1522 a 1523, (dostupné na adrese: <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1522/charter>; <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1523/charter>); AKČ 5 s. 205, č. 331.

¹²⁵ CDLS II/1, s. 344-346; regest: Quellen – und Urkundenbuch, s. 218, č. 448.

vedená Koldici byla do jisté míry tímto faktem ovlivněna, těžko si lze představit, jak by Koldicové jednali, kdyby nebyli v těsném sousedství s oblastí, odkud přicházely výpravy proti husitům. Pokud nejednal za rod přímo Albrecht z Koldic, další členové rodu, kteří neměli dostatečný politický vliv za svou osobu, vystupovali s ostatními z regionu. Několikrát je zmíněn Hanuš II. z Koldic v kontaktu s Hanušem Maxinem, hejtmanem v Mostu, který s opačnou stranou Krušných hor jednal z titulu svého úřadu.¹²⁷

Závěrem lze shrnout, že páni z Koldic se střídavými úspěchy koordinovali obranu vedlejších zemí před husitskými výpady. V samotných Čechách o velkou část rodové základny dočasně přišli. V letech 1436-1437 řešili s pány z Vřesovic podmínky dohody o návratu Bíliny. Město s okolím obdrželi až po kratším zdržování, protože páni z Vřesovic s předávkou nespěchali. Po skončení válek se mohl Albrecht z Koldic vrátit k poklidnějšímu zastávání úřadů. Mezi jeho tituly byl i nejvyšší dvorský sudí. Po ukončení bojů jako sudí opět úřadoval a několikrát zasáhl do řešení lenních záležitostí.¹²⁸ Sám tedy patřil mezi osoby napravující nejasnosti v právech k některým zbožím, která za válek měnila své držitele.

¹²⁷ Hejtman Mostu mohl sehrávat výraznou pozici v komunikaci regionu. Příklady takového kontaktu: Quellen – und Urkundenbuch, s. 219 a 220, č. 452a 455.

¹²⁸ Dva náhodné příklady takového Albrechtova působení z léta 1437: Quellen – und Urkundenbuch, s. 131 a 132, č. 253 a 256.

3 Za interregna a vlády Jiřího z Poděbrad

3.1 Nejistota a hledání nové politické orientace

Po smrti Zikmunda Lucemburského začalo pro každý z rodů trochu jiné období. Páni z Bergova již dříve vykazovali jistou nezávislost na královském dvoře a zjevně ani neměli ambice trvaleji zasahovat do dění ve vysokých úřadech. Za podporou Albrechta Habsburského asi není třeba hledat nějaké vysoké cíle. Nemohla je tedy nestabilita příliš zasáhnout. Naopak páni z Koldic neměli do této doby příliš zkušeností s fungováním mimo dvůr a řekněme i mimo vysokou politiku. Více než sto let tradičně sloužili zájmům Lucemburků, dokonce ani přechodné období za Václava IV. pro ně znamenalo jen balancování mezi zájmy členů jedné dynastie. Vládnoucí Lucemburk tedy mohl spoléhat na jejich loajalitu. Po smrti Zikmunda v nich mohl hledat jistoty král Albrecht Habsburský, jejich služeb však příliš nevyužil, protože dal v nejvyšších úřadech přednost „svým lidem“.¹²⁹ Koldicové se do dvou let vrátili do středu dění, tedy po Albrechtově smrti, když královna vdova hledala podporu, aby udržela dědictví pro Ladislava Pohrobka. Zikmundova dcera Alžběta evidentně počítala s Koldici mnohem více, svou roli mohla hrát dobrá zkušenost z doby, kdy sloužili jejímu otci. Krátce na to museli Koldicové přijít do kontaktu i s Jiřím z Poděbrad, následně budeme moci sledovat Hanuše z Koldic v řadách poděbradské jednoty společně s Janem z Bergova, ale nepředbíhejme.

Výmluvným dokladem angažovanosti pánů z Koldic ve prospěch vládnoucího rodu je dopis směřovaný Rožmberkům z roku 1441. V něm královna Alžběta doporučovala, aby Oldřich z Rožmberka důvěřoval Albrechtovi z Koldic a řídil se tím, co mu sdělí.¹³⁰ Rudolf Urbánek i Viktor Pohanka zpochybnili, že skutečně odjel, když o dva dny později byl vyslán další posel. Jak ale doložit, že nešlo o dodatečnou instrukci, kterou bylo třeba urychleně sdělit? Na druhou stranu není podstatné, zda skutečně cestu vykonal, protože sám list uložený v archivu Rožmberků odkazuje na Koldicovu pozici při královně. Další otázka by si žádala vhled do tehdejších zvyklostí. Vezl Koldic list jako potvrzení svého pověření, nebo byl poslán

¹²⁹ Jediné zmínky pochází z vedlejších zemí, kde Koldicové zůstali alespoň v tamějších úřadech, pověření přijmout hold za Albrechta Habsburského za Šestiměstí bylo směřováno (místo na Albrechta z Koldic) přímo na Těmu IV. z Koldic, za faktického hornolužického fojta tak již skutečně musel být vnímán spíše Těma; Archivverbund Stadtarchiv/Staatsfilialarchiv Bautzen, Urkunden, sign. 0212, dostupné na adrese: <http://monasterium.net/mom/DE-AVBautzen/Urkunden/0212/charter>.

¹³⁰ Originál uložen v SOA Třeboň, Cizí rody I. - Listiny 1286-1826, i. č. 124 z 21. 10. 1441; regist: RYNEŠOVÁ, Listář II, s. 121, č. 152.

předem, aby byl Koldicův příjezd očekáván? V prvním případě by uložení listu naznačovalo, že tam dorazit musel. V druhém případě mohl být dodatečně nahrazen jiným zmocněncem, a proto jsou v archivu uložena hned dvě předem zasláná pověření z rozmezí dvou dnů. Hypotetickou odpověď lze hledat v otázce, zda bylo nutné zvyšovat výdaje za spěšného posla, který by ohlásil příjezd panovníkova diplomata. Zda by šlo o ošizení reprezentace a znevážení Koldice jako vyslance, kdyby znenadání překvapil pána z Rožmberka bez ohlášení. Na tuto otázku o obecných mravech a běžném postupu není snadné odpovědět.

Albrecht z Koldic tedy působil jako důvěrný posel a diplomat. Zastával tradiční funkci pánů z Koldic, protože jeho předci byli také běžně vysíláni k různým tajným diplomatickým jednáním. Bohužel v takových případech nemáme jinou možnost, než pouze odhadovat, co bylo obsahem schůzek s poslem Albrechtem z Koldic. Služby královně Alžbětě musely být cenné, ale zároveň pro rod nákladné. Několik měsíců před vysláním Albrechta k Rožmberkům královna zapsala Koldicům nezanedbatelnou částku v Prešpurku.¹³¹ Mohlo jít samozřejmě o panovnické dluhy, které zatím nepokryly velké výdaje, které vznikly nejen kvůli nedávným válkám. Koldicové totiž přijímaly renty ze zastavených platů od měst z Horní Lužice až do konce 15. století, takže bylo evidentně stále co splácet. Nehledě na to, že i nové výdaje a služné bylo třeba panovnickou pokladnou uhrazovat. Královna Alžběta tehdy připsala 2000 uherských zlatých Albrechtovi, Hanuši II. a Těmovi IV. z Koldic s tím, že 500 uherských mělo být předáno jako kompenzace dluhu Fridrichu Olešnickému. Uvedená suma byla zapsána na Svídnicku a Javorsku, kde byl stále Albrecht hejtmanem.

Albrecht z Koldic byl tehdy zapojen do klíčových událostí. Vystoupení Albrechta s Oldřichem Eicingrem z Eicingu a Arnoštem Leskovcem jej ukazuje v popředí tehdejšího politického dění, když uvedení pánové společně předložili českým stavům na sněmu v Praze podání královny Alžběty. Bylo velmi důležité, protože se v něm hovořilo o přijetí jejího syna Ladislava na český trůn.¹³² Páni z Koldic se museli potýkat i s jinými záležitostmi. Po válkách si saská strana nárokovala vliv na některá léna, převážně získaná jako zástavy. Změny po skončení husitských válek způsobily, že se Koldicové již nemohli počítat mezi spojence Wettinů, naopak se dostali do střetu se saskými zájmy. Saské nároky se dotkly i rodů v Krušných horách. V polovině roku 1443 se alespoň dočasně vyjasnil vztah saského vévody Fridricha s Hanušem II. z Koldic.¹³³ Za povšimnutí stojí, že ukončený spor byl veden pouze s Hanušem, ne s Koldici jako s rodem. Smír totiž prostředkoval Hanuši II. z Koldic jeho

¹³¹ NA, AČK (1158-1935), sign. 1565, (dostupné z: <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1565/charter>).

¹³² AČ I, s. 268-272, č. 9; opis: SOA Třeboň, Historica Třeboň 1216-1659, i.č. 124, z 29. 1. 1442.

¹³³ NA, AČK (1158-1935), sign. 1570, (dostupné z: <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1570/charter>).

bratranec Těma IV., za saského Fridricha jednal jeho tajný rada Apel z Fictumu. Snaha o dohodu byla zjevná a pro tuto chvíli se uklidnily vztahy po úbočích Krušných hor. Později se páni z Koldic dostali do sporné situace až v souvislosti s podporou Jiřího z Poděbrad.

V roce úmrtí Albrechta II. Habsburského nepřišli o jistoty jen Koldicové. Pány z Bergova, které okolí vnímalo jako stoupence Albrechta Habsburského, postihlo jiné neštěstí. Jedním ze závažných problémů, kterému páni z Bergova nedokázali čelit, byl půhon na Otu IV. z Bergova o 800 kgč a na Purkarta z Kněžic o 500 kgč škody.¹³⁴ Soud z roku 1439 ani neměli možnost vyhrát, protože se k němu nedostavili. Do moci půhonce Jana ze Sekyřic a jeho čtyř synů se tak náhradou dostal Chlumeck nad Cidlinou. Až po několika letech měl Jan z Bergova možnost tvrz s městečkem převzít zpět za 500 kgč.¹³⁵ Není zcela jasné, o jaké škody se jednalo, jejich výše by mohla odkazovat na nějaké nepřátelství, které vzniklo v nepřehledné době po smrti krále. Tohle ale nebyla jediná ztráta, v době sporu o škody již rok páni z Bergova nadrželi nedobytné Trosky. Větší skupina vojáků v čele s Kryštofem Šofem a Svejcarem (či Švejkarem) dokázala nemožné. Jakousi lší dobyli hrad Trosky, který skutečně na delší dobu ovládli a dokonce zajali samotného Otu IV. z Bergova.¹³⁶ Datum z Letopisů přesně určit nelze, ale muselo se tak stát v době po 8. 7. 1438, tedy po dni, kdy je naposledy Ota IV. z Bergova seděním na Troskách evidentně na svobodě.¹³⁷ O jeho synovi Janovi se zmínka nečiní, tak je možné, že zajat nebyl. Připomeňme, že Trosky byly dostatečně pevným hradem.¹³⁸ Své majitele za husitských válek hned dvakrát ochránil před útočníky.¹³⁹ V této době byl Jan z Bergova nucen přesídlit na Chlumeck nad Cidlinou. Jeho držba však byla ohrožena výše uvedeným sporem. Snad právě zajetí způsobilo, že se Ota z Bergova nemohl k následnému soudu dostavit. Dobyání Trosky asi vyvolalo rozruch. Následně se spor s Šofovou skupinou promítl i do jednání kolem tzv. Mírného listu v roce 1440. Sporná lokalita se nacházela v prostoru sjednocené čtveřice východočeských landfrýdů. Mírným listem bylo požadováno, aby obě strany navrátily to, co bylo nedávno „dobyto a odholdováno“, také měli být propuštěni zajatci.¹⁴⁰ Vedle toho se jednalo také o případu Oty

¹³⁴ AČ III, s. 523, č. 404.

¹³⁵ Tamtéž; uvedený rok převzetí (1455) asi neodpovídá, protože již roku 1445 obdržel Chlumeck nad Cidlinou úlevy po předchozích útrapách od pánů z Bergova, ke kterým se tedy musel vrátit. Asi bylo zaměněno desetiletí, že místo roku 1445, byl uveden rok 1455. Logicky by i navazovalo, že po vyplacení městečka se musel o zbídačenou lokalitu pán postarat; CIM IV/1, s. 416-417, č. 292.

¹³⁶ *Staré letopisy české z rukopisu Křižovnického*, eds. ŠIMEK F. a M. KAŇÁK, Praha 1959, s. 154.

¹³⁷ Toho dne, Ota z Bergova figuruje v dokumentu hejtmana Litoměřického; AČ VII, s. 637, č. 52.

¹³⁸ Více k hradu: MENCLOVÁ, Dobroslava, Trosky, Praha 1958; konkrétně k této události tamtéž s. 14.

¹³⁹ Husitské oddíly odešly od hradu s nepořízenou v letech 1424 a 1432.

¹⁴⁰ Mělo se jednat asi převážně o zajatce z bitvy u Želenic.

IV. z Bergova a Kryštofa Šofa a vyrovnání se ohledně hradu Trosky.¹⁴¹ Navrhnuté prostředkování jednání a smíru nebo projednání záležitosti sněmem nevedly k vyřešení případu.

Bez zajímavosti není personální obsazení vůdčích pozic v landfrýdech a jejich radách. Východočeské landfrýdy tvořily čtveřici, ve které se projevila nedůvěra k některým osobám. Snad byly odsunuty z centra dění pro svou otevřenou podporu Albrechta Habsburského v době nedávno minulé.¹⁴² Mezi překvapivě opomenuté osoby bývá řazen kromě Oty z Bergova i Hynek Krušina z Lichtenburka, druhý manžel Anny z Koldic, dále třeba i Hašek z Valdštejna a Jiří z Dubé a Vízmburka.¹⁴³

Vraťme se však ke kauze Trosky. Zatím nebyl dostatečně představen Kryštof Šof, který je opanoval. Letopisy o jeho skupině mluví jako o zlodějích a loupežnících. Podobných skupin bylo zjevně více, zejména krátce po úmrtí krále Albrechta, autoři Letopisů se však o ně příliš nezajímali. Kromě dobytí Trosek se Šofovi podařilo ovládnout i hrad Valdštejn u Turnova. V roce 1439 tak jeho houfec držel oba hrady a odtud zjevně činil nepříjemnosti různými směry. Roku 1440 měla být skupina Šofa a Svejgara zapletena i do pokusu o dobytí Prahy ve prospěch polské kandidatury na trůn.¹⁴⁴ Tento čin donutil landfrýdy k zákroku, který by pomohl navrátit Trosky pánům z Bergova. Landfrýdní vojska se odhodlala udeřit na narušitele míru, ale pevnost Trosek se projevila jako nepřekonatelný problém při snaze dosáhnout práva.¹⁴⁵ Mezi veliteli landfrýdních vojsk měl být osobně i Jiří z Poděbrad. Ověřilo se, že hrad bylo možné dobýt jen lstí, jak to dokázal právě Kryštof Šof. Hůře bránitelný Valdštejn padl hned na podzim roku 1440. Trosky zůstaly v rukou Šofa až do roku 1444. Mezitím byly aktivitou jeho vojáků znepokojeny další strany v okolí. Problém se dotýkal i pánů z Koldic v Šestiměstí i ve Slezsku. Lužické příhraničí se nemuselo bránit pouze

¹⁴¹ URBÁNEK, Rudolf, *České dějiny III/ 1*, s. 471.

¹⁴² Této hypotézy se drží většina autorů, kteří nějak komentují stav v landfrýdech kolem roku 1440. Obecně k landfrýdnímu hnutí a jeho definování: BERAN, Zdeněk. *Landfrýdní hnutí v zemích České koruny: snahy o zajištění veřejného pořádku a bezpečnosti ve středověké společnosti*. Hradec Králové 2014.; o personálním složení v této souvislosti na s. 86.

¹⁴³ Tyto členy postrádá v radách a hejtmanských postech například M. Šandera a doplňuje, že skutečně je mezi hejtmany málo vysokých šlechticů, takže reálný výkon moci byl držen nižší šlechtou. ŠANDERA, Martin. *Hynce Ptáček z Pirkštejna: opomíjený vítěz husitské revoluce*. Praha 2011, s. 75n.

¹⁴⁴ Stručný přehled o situaci např. URBÁNEK, Rudolf, *České dějiny III/ 1*, s. 545n.

¹⁴⁵ O přesnější stanovení data obléhání se pokusil R. Urbánek (tamtéž, s. 553n), jako orientační bod navrhl pokus o převrat v Praze, který měl údajně aktivně podporovat Šof se svými druhy, až po jeho neúspěchu vyvozuje stažení se Šofa k Troskám, kde byl následně oblehnut spojenými landfrýdními oddíly.

Vartemberkům z Děčína, ale nyní i Šofovým výpadům z hradu Trosky.¹⁴⁶ Příběh má neočekávané rozuzlení, protože právě oddíly fojta Koldice nejvíce pomohly ke změně vládců nad Troskami. 14. října roku 1444 skončila výprava Šofovy skupiny neúspěchem. Jejich porážka, při které oddíly ze Zhořelce a Žitavy pobili 18 z nich, byla dovršena na šibenici ve Zhořelci, u které skončilo dalších 44 zajatých. Tyto počty ukazují na velikost Šofova oddílu, který se do Lužice vypravil. Koldicové se tak zbavili jedné skupiny záškodníků a páni z Bergova se po roce 1444 mohli opět usídlit na Troskách. Předchozí informační služby, které pán z Bergova poskytoval za husitských válek, tak byly Šestiměstím oplaceny.

Následujícího roku, se panství pánů z Bergova vyrovnávalo s útrapami drobné války a předešlého prohraného sporu, kterým byl zasažen Chlumeck nad Cidlinou. Před rokem 1445 musel být i jinak zasažen „*pálením, braním, jímáním a jiným škozením*“. V takovém stavu ho opět pevně obdrželi páni z Bergova. Dokládá to osvobození (Většího) Chlumce od všech robot s výjimkou „*ponúcek v době zaječích honů*“. Výjimka otevírá pohled do běžného provozu panství, když zrovna takový detail byl zachován. Hony byly asi oblíbené a taková služba by se evidentně hůře nahrazovala, než třeba povinnost „*vozeb v lese*“ a dalších robot, které se tam vyjmenovávají.¹⁴⁷ Chlumecké panství si tedy po husitských válkách nemohlo příliš oddechnout, právě zásah pánů, aby se mohlo lépe zkonsolidovat z utrpených ztrát, svědčí o tom, že v době minimálně pětiletého sporu o Trosky nebyly v bezpečí ani ostatní državy.

Jan z Bergova se v té době zřejmě pokusil zbohatnout ve válečných kampaních. Podařilo se mu pod své velení shromáždit početnou skupinu vojáků. Muži se zkušenostmi z minulých válek se jistě rádi nechali najmout do žoldu, který sliboval i další zisky. Mladý pán z Bergova se vydal roku 1447 s několika tisíci ozbrojenců do služby v Míšni. Zaznamenaly to Letopisy, pražská města si nemohla nepovšimnout houfů, které tudy procházely pod velením Petra Kdulince, Čečka z Pakoměřic a některých moravských pánů.¹⁴⁸ První vlnu ihned následoval právě Jan z Bergova, který měl prý mít úctyhodný doprovod čtyř

¹⁴⁶ Předchozí spory a drobnou válku s Vartemberky jsem nepokládal za nutné rozebírat, jelikož pro tuto práci není důležitá, obdobně jako jiné záležitosti, které páni z Koldic jako fojty v Šestiměstí zaměstnávaly. Hojnost pramenů by byla využitelná spíše ke konkrétním sondám do jednotlivých konfliktů. Zdůraznil bych pouze, že právě takové spory na hranicích zemí vedly fojty ke spolupráci s některými landfrýdy v Čechách, zejména se jedná o Litoměřický, se kterým vedli častá jednání o spolupráci, není tedy divu, že se po letech stal hejtmanem v Litoměřicích poslední pán z Koldic.

¹⁴⁷ CIM IV/1, s. 416-417, č. 292.

¹⁴⁸ *Staré letopisy české z rukopisu Křižovnického*, eds. ŠIMEK F. a M. KAŇÁK, Praha 1959, s. 203; taktéž *Starý letopisové česstj od roku 1378 do 1527*, ed. František Palacký, Praha 1941, (Dílo Františka Palackého II., red. Jaroslav Charvát), s. 134.

tisíc zbrojných.¹⁴⁹ Jan, který stál ještě u Lipan na radikální straně, měl možnost oslovit bývalé bojovníky, kteří ho znali a ve čtyřicátých letech hledali uplatnění. Pokud očekávali snadnou službu a kořist, museli pocítit zklamání. Letopisec přímo píše, že prošli několik německých zemí, několik set jich bylo zbito a pak se ne příliš slavně vrátili. I kdyby byla taková zpráva přehnaná, úspěšná cesta za žoldem to nebyla.

Poslední léta strávil Janův otec Ota IV. z Bergova v ústraní a výrazněji již do žádného dění nezasáhl. Mohl být spokojen, že se spravedlnost prosadila a Trosky přešly zpět do rodového držení. Starší pán z Bergova se neobjevil ani mezi straníky v některém z hlavních uskupení za interregna. Takovou angažovanost přenechal svému synovi. Jednota poděbradská ve svých řadách tak měla pouze jediného reprezentanta rodu pánů z Bergova. Vzhledem k rozdílné orientaci otce a syna za válek, si jen můžeme klást otázku, zda stál Ota IV. alespoň názorově a v povzdálí při straně Jiřího z Poděbrad. Politicky aktivnější Jan se udržel mezi podporovateli Jiřího až do své smrti roku 1458.¹⁵⁰

Jan z Bergova se zapojil i do zápolení s opoziční stranou. Rožmberkové od Jana z Bergova a Hynka Berky z Dubé obdrželi opovědní list v květnu 1450, kdy se očekával střet straníků Jiřího z Poděbrad se stranou strakonickou.¹⁵¹ Konkrétní další průběh není zcela zřetelný, není třeba rozebírat drobnosti s nejasnou výpovědní hodnotou, dovolím si tedy skok k další významné události. Oba Janové, tedy Jan z Koldic i Jan z Bergova, volili Jiřího za krále.¹⁵² Vzhledem k povaze samotné volby by nešlo z této informace příliš mnoho vyvozovat, ani usuzovat, že na Jiřího straně museli oba volitelé jednoznačně stát. Proto až další doklady nás mohou utvrdit, že mezi příznivci Jiřího z Poděbrad nacházíme zástupce

¹⁴⁹ Jedná se o Jana, v křížovnické verzi rukopisu je uveden „*Pán Berkouv z Chlumce*“, v jiných verzích „*syn pána Berkouva*“ (rkp. H, M, N), z toho zjevně vzniklo nedorozumění přenesené do popularizačního vydání letopisů (PORÁK, J. a J. KAŠPAR. *Ze starých letopisů českých*. Praha 1980, s. 161.), kde je mylně uvedeno, že do Míšně jel syn pana Jana z Bergova na Chlumci, Jan skutečně žádného syna neměl, tato nepřesnost mne vedla k prověření, zda Jan neměl syna, který se velmi mladý vydal na válečné dobrodružství, z něhož se nevrátil. To se mi nepotvrdilo. Logické vysvětlení vzniku chyby v populárním vydání letopisů potvrdilo, že taková domněnka není opodstatněná.

¹⁵⁰ Jednota poděbradská má jeho jméno v seznamech straníků; např.: AČ II, s. 282-284, č. 45. Jan z Bergova mohl patřit i mezi aktivnější členy, s jeho účastí lze minimálně počítat při Jiřího ovládnutí Prahy, srov.: URBÁNEK, Rudolf, *České dějiny III/2*, s. 286.

¹⁵¹ SOA Třeboň, *Historica Třeboň 1216-1659*, i. č. 124 z 28. 5. 1450; regest: RYNEŠOVÁ - PELIKÁN, Listář IV, s. 226, č. 325.

¹⁵² O volbě a korunovaci Jiřího blíže: ČORNEJ, Petr, *Pohaslý lesk panovnického majestátu v porevolučních Čechách*, in: Lenka BOBKOVÁ– Mlada HOLÁ (ed.), *Lesk královského majestátu ve středověku*. Pocta prof. PhDr. Františku Kavkovi, CSc. k nedožitým 85. narozeninám, Praha – Litomyšl 2005, s. 99–122.; také URBÁNEK, Rudolf, *Volba Jiřího z Poděbrad za krále českého*, in: Sborník příspěvků k dějinám hl. m. Prahy 5/2, 1932, s. 593–766.

z obou rodů. Lze je také skutečně počítat k poděbradské jednotě.¹⁵³ Myslím, že i takové střípky o podpoře Jiřího z Poděbrad ukazují, že mohl být na počátku své vlády naprostou většinou skutečně přijímán. I zástupci katolických rodů jej podpořili jako správce, pak jako krále. Možná šlo pouze o názory poplatné době, kdy se přestalo hledět do blízké minulosti a hledaly se vhodné kompromisy. Kdyby se příliš řešilo uplynulé dění, nemohla by třeba Anna z Koldic, dcera Albrechta a vdova po Půtovi z Častolovic, vstoupit roku 1440 do druhého manželství. Tato žena, která se pohybovala mezi hlavními osobnostmi protihusitského odporu, pořádala svatbu s Hynkem Krušinou z Lichtenburka, který byl kdysi předním orebitským nepřítelem jejího prvního manžela. Krušina dokázal včas přejít do velmi umírněných pozic na hranici s katolictvím, což mu umožnilo sňatek s Annou a odkoupení jejího dědictví po Půtovi z Častolovic.

3.2 Páni z Bergova odchází ze scény

Roku 1452 se definitivně rozdělila dvojice otce a syna, Oty IV. a Jana z Bergova. Před svatým Havlem zemřel poslední z Otů na svém sídle v Chlumci nad Cidlinou.¹⁵⁴ Musel být osobností sledovanou, když si jeho smrt zasloužila dva řádky z pera pisatelů Letopisů.¹⁵⁵ Rod pánů z Bergova tedy od této chvíle představoval již jen bezdětný Jan z Bergova a několik jeho sester.

Páni z Bergova nevykazovali trvalou a stoprocentní loajalitu panovníkovi. V posledních letech jsme je však mohli počítat mezi přívržence Albrechta Habsburského a snad i nepřímo Ladislava Pohrobka. Minimálně lze tvrdit, že se nestavěli proti správci Jiřímu. To však nic neříká o tom, jak by se vyrovnali s Jiřím jako králem. Takovou otázku však nelze položit, protože rod, se kterým bylo doposud srovnáváno paralelní směřování Koldiců, vymřel roku 1458. Souhlas s Jiřího volbou tak možná byl posledním aktem, kdy se měl člen tohoto rodu nějak vyjádřit k panovníkovi.

V polovině století došlo ke změnám v okruhu vlivných panských rodů. Většinu změn a přeskupování hierarchie nejmocnějších rodů nezpůsobily pouze proměnlivé možnosti uplatnění se na společenském žebříčku, ale také odchod mnoha rodů z jeviště dějin. Právě

¹⁵³ Podpora nemusela být trvalá, ale jistě byla dlouhodobější. Jediné co lze s jistotou vyloučit, že nebyla jen účelová pro daný okamžik, protože oba rody nenacházíme při Jiřím pouze v základních dokumentech; např.: AČ II, s. 282-284, č. 45; AČ III, s. 541, č. 532.

¹⁵⁴ Tedy někdy před polovinou října.

¹⁵⁵ *Staré letopisy české z rukopisu Křižovnického*, eds. ŠIMEK F. a M. KAŇÁK, Praha 1959, s. 218.

mezi takovými rody byli mnozí přední protagonisté první poloviny století. Pro ilustraci uvedme příklady rodů mizících ve stejné době: páni z Opočna a Dobrušky (roku 1432), z Častolovic (1435), z Pardubic (1439), z Pirkštejna (1444). V jediném roce 1466 zmizely hned tři rody, z Holštejna, Kravař a ze Stráže, do dvou let (1468) byli následováni pány z Michalovic.

K epilogu pánů z Bergova lze dodat jen poslední informace. Jan z Bergova zemřel bez potomků, jeho dědictví tedy bylo rozděleno mezi tři sestry.¹⁵⁶ Na Chlumeckém panství vázlo věno jedné ze sester. Barbora z Bergova získala podíl z panství jen na krátký čas a následně jej prodala.¹⁵⁷ Po Janově úmrtí se příbuzní museli potýkat s velkou otázkou 15. století, která čekala na své vyřešení. Šlo o královskou odúmrť. Janovy sestry však měly štěstí, protože část majetku jim byla králem přiřknuta. Zbylé dvě pozůstalé, Dorota a Žofka, se podělily o Zbiroh. Cesta k němu byla složitější, protože byl skutečně povolán za odúmrť. Kromě něj nakonec dostaly vsi Mnichovka a Vraty. Brzy byly uvedené jako držitelky těchto zboží.¹⁵⁸ Trosky přešly do rukou Házmburků, kterým se podařilo v této části Čech získat více lokalit. Mezi ně patří i Hostinné, k němuž měli blízko přes příbuzenství s Annou z Koldic, která užívala Hostinné jako vdovské sídlo.¹⁵⁹

3.3 Poválečná situace ve městech a Hanuš II. z Koldic hlavou rodu

Po skončení válek nastal čas vypořádat se s rozvrácenou majetkovým zázemím. Krupka byla husitskými vojsky sice popleněna, ale Koldicové ji udrželi. Bílina byla přímo dobytá a proměnila se v základnu Jakoubka z Vřesovic, který odtud mohl vládnout okolí. Po válkách se Koldicové snažili o jakousi restituci tohoto města z rukou pánů z Vřesovic. Ta se jim podařila s Jakoubkem dohodnout, snad to lze považovat za jeden z důkazů, že důležitější

¹⁵⁶ Sestry měl mít dle Sedláčka zřejmě čtyři (heslo z Bergova in: Ottův slovník Naučný III., Praha 1890, s. 805-806). Jedna z nich, Kateřina, zjevně byla již před rokem 1458 po smrti. Prameny nedovolují určit přesný příbuzenský vztah. Je možné připustit i verzi, že Kateřina nebyla Janovou sestrou, ale tetou. Jejími manžely byl Beneš Košík z Lomnice a jako druhý Jan Zlýkněz z Radovesic. První jí roku 1420 zapsal věno na Rožďalovicích, Lhotě a Podolí, druhého muže si vzala roku 1439. Jedině můžeme vyloučit ztotožnění této Kateřiny z Bergova s Kačkou z Bergova, ženou Štěpána z Opočna, protože je krajně nepravděpodobné, že by sestra Oty III. z Bergova byla žádanou nevěstou ještě roku 1439. Navíc její syn Jan Městecký z Bergova již dříve disponoval statky po své matce; AČ III, s. 503, č. 273.

¹⁵⁷ Nevybytá dědička Barbora nedržela majetek dlouho, 1460 prodala svůj díl z rodného panství, který si noví vlastníci mezi sebou rozdělili; AČ III, s. 568, č. 733. Dříve na Chlumci měla práva i Kačka z Bergova, vdova po Štěpánovi z Opočna; AČ III, s. 559, č. 663.

¹⁵⁸ SEDLÁČEK, A., Hradý..., díl 10, s. 208; AČ III, s. 567, č. 724.

¹⁵⁹ Kateřina a Anna, dvě z pěti dcer Anny z Koldic se provdaly za Házmburky.

než konfese byla pro šlechtice stavovská příslušnost, takže si dokázali vyjít vstříc. Odkládaný návrat Bíliny ukázal, že se přesto města nechtěl Jakoubek s příbuznými ihned vzdát.¹⁶⁰

Změny poměrů nutily pány z Koldic k toleranci v pokompaktátních Čechách i k jistému ústupu z nejvyšší politiky. V samotných Čechách mohli s výhodnější pozicí počítat umírnění, huře by se prosazovali rozhodní katolíci, jakými byli právě Koldicové. Zatím je to však příliš netrápilo, protože své zájmy uchovávali ve vedlejších zemích České koruny. Za husitských válek stáli páni z Koldic jednoznačně na katolické straně, poválečná doba je přivedla ke smírnému dodržování kompaktát. Neměli příliš na výběr, protože složení města Bíliny se značně proměnilo, katoličtí Koldicové tak po náročnějším vyjednávání s pány z Vřesovic získali zpět město, ve kterém museli najít nezanedbatelnou část kališnického obyvatelstva. Dokládá to potvrzení Koldiců, že se ve městě smí přijímat pod obojí, a je zaručeno dodržování a respektování kompaktát.¹⁶¹ Připouští se i možnost, aby nespokojení měšťané směli bez komplikací odejít. Naopak páni města mohli očekávat návrat katolických měšťanů, kteří předtím za válek odešli. Dobrozdání Koldiců nepředstavuje výjimečný akt, podobná potvrzení byla běžná při přebírání panství osobou jiného vyznání. Ukazuje to však na opatrnost a potřebu stvrzení, že i na daném panství jsou kompaktáta skutečně platná a respektovaná. Obdobný písemný slib dal například Oldřich z Rožmberka městu Prachatice roku 1444.¹⁶² Utravismus se v městech evidentně udržel, když ještě po roce 1500 Anna z Kováně kladla důraz na svobodu vyznání při potvrzování starších práv.¹⁶³

V Krupce se zdá situace trochu klidnější, když poslední Těma z Koldic (syn Hanuše II.) přivedl roku 1474 františkány observanty do nového kláštera, tak se tak mělo stát „cum

¹⁶⁰ Více k pohledu na návrat Bíliny z hlediska pánů z Vřesovic: BOUKAL, Jan, *Jakoubek z Vřesovic († 1462): cesta chudého moravského rytíře k vládě nad severozápadními Čechami*. České Budějovice 2016. s. 49n; další dokumenty z jednání o návrat Bíliny též in: Quellen – und Urkundenbuch, s. 121, č. 238; s. 127-128, č. 251; s. 132, č. 255.

Dohodu s Vřesovci si nechali Koldicové potvrdit i tím, že ji nechali zapsat do městských knih Nového města pražského. (NA, Úřad desk zemských-listiny (1351-1831), sign. 3782, dostupné z: <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/UDZ-L/3782/charter>). Smlouva z 10. prosince 1436 byla vložena do městských knih 17. dubna 1437, mohli již tehdy mít pochybnosti o průběhu předání Bíliny, že se k tomuto kroku rozhodli? I zde se pochopitelně zdůrazňuje záruka 6000 kgč, že vše řádně proběhne. K tomu asi nakonec nedošlo, když následně Koldicové sumu požadovali vyplatit.

¹⁶¹ 2. 2. 1437: CIM IV/1, s. 371, č. 260.

¹⁶² Obdobná potvrzení nepovažoval za výjimečné již R. Urbánek (*České dějiny* III/3, s. 13.) Nutno podotknout, že to Urbánek neinterpretoval pouze jako úlitbu kališníkům, ale i češtví, což je při tehdejších důrazu na národnostní rozvrstvení populace pochopitelné.

¹⁶³ CIM IV/3, s. 172-5, č. 770 a 771.

gaudio cleri et populi“.¹⁶⁴ To bývá uváděno jako velice poklidný případ přijetí františkánů observantů místním klérem bez protestů farářů.¹⁶⁵ Obdobné šlechtické fundace ve stejné době můžeme sledovat i v jiných městech, kde se katolická šlechta chtěla příkladně reprezentovat.¹⁶⁶ Tím byla podpořena vlna nové františkánské působnosti.

Na poli pouhých dohadů můžeme ponechat dosah tolerance rodu, který vystupoval vždy na katolické straně, ale asi zejména z politických důvodů. Snad páni z Koldic nebránili ani tomu, aby v okolí Bíliny působili ve vsích členové Jednoty bratrské. Připustil bych však možnost, že jejich existence zůstala před posledním Koldicem na Bílině utajena.¹⁶⁷

Přesuňme se nyní ještě zpět do poloviny století. Albrecht z Koldic se po rušném období na počátku interregna vrátil k záležitostem hejtmanských úřadů. Nejvíce času trávil ve Svídnici, zatímco syn Těma se více pohyboval po Šestiměstí. Velmi dlouhá kariéra Albrechta z Koldic skončila roku 1448. Existují otazníky ohledně přesného data jeho smrti.¹⁶⁸ Přestože je dochováno velké množství pramenů díky zastávanému hejtmanství, příliš to nepomůže, protože mezi létem a podzimem roku 1448 došlo hned k několika výměnám úřadujících Koldiců. Albrecht z Koldic snad umíral s vizí, že úřady převezme jeho syn Těma IV., netušil však, že si v září téhož roku vezme smrt i syna a nástupce.¹⁶⁹ V červnu 1448, byly zřizovány platy k oltáři sv. Barbory v kostele v Krupce.¹⁷⁰ Stalo se tak asi právě po smrti Albrechta. Krupka s cínovými doly měla evidentně blízko ke svaté Barboře, patronce horníků. Po

¹⁶⁴ *Chronica Fratrum Minorum de Observancia Provincie Bohemie*, Knihovna Národního muzea v Praze, rkp. VIII F75, s. 116.

¹⁶⁵ HLAVÁČEK, Petr. *Čeští františkáni na přelomu středověku a novověku*. Praha 2005, s. 38.

¹⁶⁶ Kromě Krupky (1474) došlo k těmto dalším založením: 1475 - Jindřichův Hradec (Jindřich IV. z Hradce), 1480 - Horažďovice (Půta Švihovský z Rýzmburka), 1490- Bechyně (Zdeslav ze Šternberka).

¹⁶⁷ URBÁNEK, Rudolf, *České dějiny III/ 4*, s. 404.

¹⁶⁸ R. Urbánek (*České dějiny III/2*, s. 385nn) vlastně vynechává jakýkoli samostatný Těmův mandát a počítá rovnou s nástupem Hanuše. Dle jeho verze Albrecht zemřel až v srpnu 1448. Neexistují jednoznačné důkazy, že Těma vydal nějaký dokument skutečně za svou osobu, ne jako plnoprávný zástupce, jak za Albrechta již dříve vystupoval. Naopak V. Pohanka předpokládá úmrtí Albrechta na počátku června a úmrtí Těmy na počátku září. Vychází z toho, že Těma z Koldic vydal 11. 6. 1448 listinu jako hejtmán svídnicko-javorský (AP Wr. Rep 6b, sign.62a), v každém případě Těma svého otce přežil jen o několik týdnů, nebyly to ani celé tři měsíce. Tak brzká úmrtí po sobě působí zvláště.

¹⁶⁹ V září 1448 již byli po smrti Albrecht i jeho syn Těma, tehdy se zavazoval Hanuš II. stavům a měštům zachovávat práva v Horní Lužici, aby byl jako další Koldic přijat, musel slíbit, že zámek v Budyšíně nikomu nepřepustí, jediné že by s tím stavu souhlasily, evidentně zámek stále držel jako zástavu (SOA Třeboň, Historica Třeboň 1216-1659, i.č. 124 z 14. 9. 1448).

¹⁷⁰ Quellen – und Urkundenbuch, s. 224-225, č. 468.

Albrechtovi z Koldic zůstala vdova Anna.¹⁷¹ Přežila i syna Těmu, protože zemřela až roku 1454. Ve stejném roce ovdověla i její dcera Anna z Koldic, která pak žádala dědictví po svém otci. Mohly vzniknout nejasnosti ohledně zděděné rodové domény. Bílina s hradem a příslušenstvím měla po brzké smrti Albrechta i Těmy IV. jako nejbližšího dědice Hanuše, ale Anna z Koldic byla hned druhou nejbližší žijící osobou. Asi nemohla mít příliš šanci na úspěch, ale byla ve svízelné situaci, protože zpočátku neměla vdovské zajištění. Její vdovský podíl byl totiž vázán na země, které měl po smrti zadluženého Hynka Krušiny z Lichtenburka získat Jiří z Poděbrad. Tak to bylo ujednáno v předchozích smlouvách. Anna nakonec našla zajištění na Hostinném, které získala od svého nevlastního syna Viléma Krušiny z Lichtenburka.

Odbočku k dalším členům rodu využiji ještě k jedné poznámce k Ješkovi z Koldic. Tento záhadný člen rodu byl letmo zmíněn v minulé kapitole, i on zmizel z pramenů v polovině 15. Století. Ještě roku 1446 byla vrchnost Krupky zastoupena osobou Ješka z Koldic.¹⁷² Na panství kolem Krupky se tento Koldic asi realizoval více, než se na první pohled může zdát. Stav souboru dochovaných pramenů je příčinou odsouvání Ješka do stínu jeho příbuzných. V Krupce pobýval nejčastěji, k jeho tamější působnosti se řadí i zpětná zmínka, kdy je Ješek připomenut v souvislosti s donací špitálu.¹⁷³ Nelze ani říci, že by se zdržoval pouze v ústředním bodě rodového panství a zosobňoval tak vrchnost v době nepřítomnosti ostatních Koldiců. Doložen je i ve vedlejších zemích, ač tam žádnou funkci oficiálně nezastával.¹⁷⁴ Dva synovci Albrechta z Koldic, Ješek a Hanuš II., nebyli odstranění od rodových zájmů v hejtmanských úřadech, i v těchto drobnostech bych viděl lpění rodové politiky na svém uplatnění v královských službách ve vedlejších zemích, když tam kooperovali všichni členové rodu.

Smrt Těmy před polovinou září je velmi zvláštní.¹⁷⁵ Pravděpodobně ho zastihla někde ve vedlejších zemích. Nelze se vyhnout ani myšlence, že šlo o záměrné odstranění Koldice.

¹⁷¹ Vdova Anna (ze Seidy?) se zasloužila o v Jiřetíně, kde podpořila stavbu kostela sv. Mikuláše (v Horním Jiřetíně, od této doby začínají Jiřetiny označovat jako Horní a Dolní), kostel v Dolním Jiřetíně obdarovala a oddělila od kostela Panny Marie v Horním Jiřetíně; srov. MICHÁLEK, Ivan, Bílinské arcijáhensství s. 152, in: *Colloquia mediaevalia Pragensia* 8, Praha 2007

¹⁷² Vystupují zde Hanuš II. a tehdy ještě žijící Těma IV.; *Quellen – und Urkundenbuch*, s. 223-4, č. 406.

¹⁷³ Tamtéž s.290-291, č. 670.

¹⁷⁴ Ješek i Hanuš II. se vyskytují v korespondenci v Horní Lužici; např.: UB I., s. 455-456, č. 401; UB II. s. 178-179, č. 117.

¹⁷⁵ 14. 9. 1448 jsou Albrecht i Těma po smrti, vyplývá to nejen ze souvislostí, ale jsou tak přímo označeni při nástupnictví Hanuše v hejtmanském úřadě: Archivverbund Stadtarchiv/Staatsfilialarchiv Bautzen, Urkunden, sign. 0248, (dostupné z: <http://monasterium.net/mom/DE-AVBautzen/Urkunden/0248/charter>).

Za normálních okolností by se stal „dědicem“ úřadu, který beztak po léta zastával. Když přišla řada na Hanuše II. z Koldic, tak s ním na jednu stranu bylo počítáno jako s nástupcem, ale již ne tak samozřejmým. Hanuš se po dlouholetých zkušenostech po boku příbuzných také musel sžít s hornolužickým i svídnicko-javorským prostředím. Tato výhoda se jistě mnohým mohla jevit zcela opačně, zejména těm, kteří by si přáli spíše nezkušeného hejtmana. Komplikace málem přišly i ze strany císaře Fridricha III., který si nárokoval právo zasahovat do záležitostí Koruny. Odůvodňoval to tím, že předchozí hejtmané byli jmenováni Zikmundem Lucemburským z titulu císaře, nikoli krále. Jeho slovo získalo větší váhu, když vystupoval jako poručník malého Ladislava. Jeho dopis, ve kterém se vyslovil proti Koldicovi, zůstal bez odpovědi, možná ani na místo nedorazil.¹⁷⁶ Hanuš se prosadil, získal i podporu stavů, úřad však neměl udržet po dlouhá léta jako jeho strýc.¹⁷⁷ Nakonec dohady o obsazení úřadu skončily přímo sporem o fojstství v Horní Lužici, který neskončil pro Koldice příznivě. Od roku 1454 se fojtem mohl titulovat Jindřich z Rožmberka. Ten v úřadu příliš dlouho nepobyl, po Rožmberkově smrti se stal fojtem Jan z Vartemberka.¹⁷⁸ Obdobná výměna proběhla i v hejtmanském úřadu ve Svídnici. Hanuš tak postupně opustil obě vedlejší země.

Výměna hejtmanů s sebou přinášela pro Koldice závažné komplikace, protože ve vedlejších zemích měli stále nevyplacené zástavy, které snad měly splácet náklady Koldiců ještě z válečných let. Král Ladislav musel situaci uspokojivě vyřešit, když úřady zastával Jindřich z Rožmberka, ale Hanuši z Koldic měly z několika zástav stále plynout příjmy. Král se pokusil vyvázat koldické zástavy ze Slezska. Konkrétně roku 1455 dostal Rožmberk platy z Vratislavska, protože panovník na sebe převzal ručení za dluhy komory vůči Hanuši II. z Koldic.¹⁷⁹

Hanuš II. vystupoval při různých příležitostech v přítomnosti Jiřího z Poděbrad. Hanušovo jméno stojí mezi soudci, kteří posuzovali spor mezi králem a Lehnicí z přelomu roku 1444 a 1445, rozsudek vynesli v přítomnosti gubernátora Jiřího z Poděbrad.¹⁸⁰ Koldic byl jako znalec poměrů jistě vítanou osobou ve sboru soudců. Pro pány z Koldic začínalo

¹⁷⁶ Na doporučení císaře se měl o hejtmanství ucházet Fridrich Saský, s ním již dříve neudržoval Hanuš z Koldic nejlepší vztahy; Cod. dipl. Brandenburgensis II/4, s. 427-430.

¹⁷⁷ Ani Albrecht z Koldic nedorazil úřady nepřetržitě. Nejprve držel hejtmanství ve Vratislavi a Svídnici, později přešel do Horní Lužice, až později držel obě země.

¹⁷⁸ Jan z Vartemberka byl fojtem do roku 1464. Vartemberkové se tak dokázali prosadit v části Lužice, která byla dříve jejich drobnou válkou často zasahována.

¹⁷⁹ SOA Třeboň, Historica Třeboň 1216-1659, i.č. 124 z 21. 2. 1455 (soudobé opisy).

¹⁸⁰ Doplnuji, že svědectví o výroku soudu zanechal Jindřich z Rožmberka, jeden z nástupců Koldiců na postu hejtmana v hornolužickém i slezském prostoru; AKČ 6, s. 51-52, č. 56.

nejisté období, když nemohli za interregna úzce spolupracovat s panovníkem, přesto se snažili udržet v centru dění. Hanuš z Koldic se zpočátku nenechal zatlačit do pozadí jinými šlechtici. Zůstává však otázka, zda více jednal v zájmu „obecného dobrého“, nebo kvůli osobním zájmům, které ho přibližovaly k následnému vystupování v poděbradské straně.

Dříve uvedené vyrovnávání Koldiců s pány z Vřesovic ohledně Bíliny nezhoršilo jejich vzájemné vztahy do té míry, aby nebyli schopní pragmaticky kooperovat. Již v prosinci 1439 se svým způsobem objevili Hanuš II. z Koldic a Jakoubek z Vřesovic pospolu.¹⁸¹ Hanuš a Jakoubek jsou společně jmenováni také v pozvánce Fridricha III. na setkání ve Znojmě, které se mělo uskutečnit v březnu roku 1449.¹⁸² Hanuš II. byl tedy počítán mezi několik nejvýznamnějších pánů v žatecko-litoměřické oblasti, přestože tam nezastával hejtmanství, ani žádnou přední pozici ve správě.

V březnu 1461 obdržel Hanuš II. od (již panujícího) Jiřího z Poděbrad potvrzení všech získaných práv od předchozích králů. Hanuš se tak asi chtěl ujistit kvůli nové odkoupenému clu v Knínicích, kterému je v tomto dokumentu věnována ústřední pozornost.¹⁸³ Clo muselo být pro rod důležité, protože v obdobném stvrzení privilegií od krále Vladislava o jedenáct let později je na něj opět kladen důraz. Tehdy byl Hanuš II. již po smrti. V červnu 1472 Vladislav Jagellonský přiřkl zděděné majetky se všemi právy od všech předchozích králů Hanušovým synům, Těmovi (V.) a Albrechtovi (II.) z Koldic.¹⁸⁴ Ve výčtu je Bílina a Krupka ihned následována právě clem vázaným na ves Knínice, která leží na cestě přes Krušné hory, takže mohla díky svému clu poskytovat klíčový příjem posledním Koldicům.¹⁸⁵

Těma s Albrechtem byli v době Hanušovy smrti teprve na hranici dospělosti. Hanuš II. zemřel někdy po roce 1462.¹⁸⁶ Setkal jsem se i s názorem, že zemřel až na samém konci 60. let, ale v pramenech se již Hanuš příliš neobjevuje, výjimkami jsou zpětné zmínky. Hanušův

¹⁸¹ Svou roli mohl sehrát fakt, že Jakoubek vystupoval v pozici hejtmana litoměřického kraje; AČ III, s. 523-524, č. 408.

¹⁸² Pozvánka je z prosince 1448, jmény je v ní uvedeno pět pánů; Quellen – und Urkundenbuch, s. 139-140, č. 261; CDLS IV. s. 553-554.

¹⁸³ SOA Třeboň, Cizí rody Třeboň (1286-1727), sign. 201, (dostupné z: <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAT/CizyRody/201/charter>).

¹⁸⁴ Dokument je konfirmací souboru práv a majetků udělených všemi předchozími králi; SOA Třeboň, Cizí statky Třeboň (1205-1797), sign. 76, (dostupné z: <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAT/CizyStatky/76/charter>).

¹⁸⁵ Pod Krušnými horami se nachází dvojce Knínice. Přímo pod horami dnešní Knínice-Lovečkovice a dále ve vnitrozemí Knínice –Libouchec. Vše naznačuje, že se jedná o první z nich, nejen kvůli poloze u cesty přes hory, ale i pro sousedství s panstvím Koldiců.

¹⁸⁶ Dle Truöla pravděpodobně zemřel roku 1462; K. Truöl, Die Herren..., s. 83.

odchod na věčnost naznačuje i častý výskyt Anežky z Landštejna v pramenech z druhé poloviny 60. let.¹⁸⁷ Bývalá manželka Hanuše jednala jako vdova. Anežka pravděpodobně chvíli zastávala i pozici poručníka za své nezletilé syny.¹⁸⁸ Ještě v roce 1469 vymáhala přímo vdova Anežka náhrady za škody způsobené procházejícími křižáky, kteří táhli proti Jiřímu z Poděbrad.¹⁸⁹ Až po roce 1470 lze s jistotou označit mladé Koldice za dospělé, když začali vystupovat zcela samostatně.¹⁹⁰ Albrecht II. z Koldic nestihl do rodových dějin zasáhnout. Jeho jméno mizí z pramenů krátce po výše zmíněném stvrzení společného majetku obou bratří králem Vladislavem. V létě roku 1472 ještě nebyl plnoletý, protože následně jeho jménem vystupoval starší bratr.¹⁹¹ Kratší dobu bratři vystupovali společně, na konci roku 1474 je již poslední Těma osamocen.¹⁹² Se smrtí jeho bratra může souviset další dokument od krále Vladislava. Na podzim udělil panovník novopečenému hejtmanu litoměřického kraje neomezené disponování se svým svobodným majetkem, právo bylo spojeno s možností svobodného kšaftu.¹⁹³ Od této chvíle oficiálně vším disponoval pouze Těma (V.) z Koldic, který byl posledním Koldicem tohoto jména a zároveň posledním mužským členem rodu.

¹⁸⁷ Tvrzení Hallwicha, že Hanuš II. zemřel roku 1470, si nenárokují pravdivost, protože je doplněno připustkou, že možná zemřel již dříve. Autor vycházel z toho, že další prameny ke Krupce, kde vystupují již Hanušovi synové, jsou vydané až po roce 1470; HALLWICH H., *Geschichte der Bergstadt Graupen...*, Prag 1868, s. 40.

¹⁸⁸ Anežka si asi vybudovala silnou pozici, takže pokud nějaké pořízení bylo vázáno na její osobu, tak se u správy takových záležitostí udržela, i když syn Těma dospěl. Například matka se synem vydávajíc kvitanci ohledně budyšínské renty ještě v listopadu roku 1473, kdy dospělý Těma byl již hejtmanem litoměřického kraje: Archivverbund Stadtarchiv/Staatsfilialarchiv Bautzen, Urkunden, sign. 0479, (dostupné z: <http://monasterium.net/mom/DE-AVBautzen/Urkunden/0479/charter>).

¹⁸⁹ Stížnost se týká loupeže, které se měli dopustit křižáci z Freibergu, vdova Anežka z Landštejna to oznamovala písemně saskému kurfiřtovi Arnoštovi a vévodovi Albrechtovi; Quellen – und Urkundenbuch, s. 239, č. 519.

¹⁹⁰ Sněmovní zápis z jara 1470 obsahuje seznam hotovostí z jednotlivých krajů. Litoměřický kraj má hned na druhém místě seznamu pána z Koldic, který je doslova nazván jako „mladý“, dokonce se ani neočekává jeho případná účast, když má do pole jít on, nebo „kohož zjedná od sebe“; AČ IV, s. 441- 444, č. 9.

¹⁹¹ Quellen – und Urkundenbuch, s. 242, č. 534.

¹⁹² Ještě v březnu 1474 se objevili v kvitanci vydané pro Budyšín společně, o rok později, když bylo opět nutné vydat kvitanci ohledně stejného platu 60 kgč, tak již zde vystupuje Těma osamoceně (stejně tak jako v jiných dokumentech vydaných od konce roku 1474; Archivverbund Stadtarchiv/Staatsfilialarchiv Bautzen, Urkunden, sign. 0481 a sign. 0500, (dostupné z: <http://monasterium.net/mom/DE-AVBautzen/Urkunden/0481/charter> a <http://monasterium.net/mom/DE-AVBautzen/Urkunden/0500/charter>).

¹⁹³ Třeboň, Státní oblastní archiv, Cizí rody Třeboň (1286-1727), sign. 228, (dostupné z: <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAT/CizyRody/228/charter>)

4. Ústup ze slávy?

4.1 Poslední Těma z Koldic

Těma (V.) patří ke generaci, která se již nedokázala udržet ve vysokých úřadech.¹⁹⁴ Uplynulo několik let mezi smrtí jeho otce a jeho nástupem ke správě rodového dědictví. Těma nepřebíral panství přímo z rukou otce, od něhož tak nemohl získat zkušenosti, které by mohl užít nejen při správě panství, ale i při snaze co nejvýhodněji zapadnout do stavovských struktur. I tato drobnost se mohla výrazně projevit v konečném směřování poslední generace Koldiců. Není důvod jej odsuzovat hned od počátku. V severozápadních Čechách si poměrně získal vliv a mohl zastávat hejtmanství v Litoměřicích. Svou roli mohla sehrát jeho obeznámenost s okolím rodových statků. Ještě Těmův otec musel být vnímán okolím spíše jako královský exponent v okolních korunních zemích, který Krupku a Bílinu považoval jen jako zázemí a ne skutečný domov. Až poslední Těma měl veškeré své zájmy seskupené pouze v rodném severozápadě Čech a měl tak předpoklady zastávat lokální zájmy.

Hejtmanský úřad zřejmě ndržel po většinu života. Nechával se tak titulovat ve větším množství dokumentů v sedmdesátých letech 15. století. Většina pramenů nesoucí po boku jeho jména titul hejtmana pochází z let 1474 až 1481.¹⁹⁵ Zdejší hejtmanství mělo poněkud jinou povahu než hejtmanství zastávaná předešlými generacemi Koldiců v Horní Lužici nebo ve slezském prostoru, kde šlo o faktické zastupování panovníka nad částí zemí České koruny. Tento úřad nebyl tak významný, přesto nechci ubírat vážnost participaci na krajském zřízení.¹⁹⁶ Na začátku své kariéry ještě měl naději na zapadnutí mezi stavy. Z hlediska dobových možností byl tento post teoretickým maximem, kterého mohl Těma za vlády Jagellonců dosáhnout. První léta jeho působení lze zatím hodnotit jako úspěšná.

¹⁹⁴ Těma V. je někdy označen v regestech jako Těma X., z pohledu celého rodu bychom ho označovali jako Těmu XIII.

¹⁹⁵ Jako příklady uveďme dokumenty nesouvisející s hejtmanskou funkcí, což vylučuje možnost, že by se v písemnostech netýkajících se hejtmanství zapomínal takto titulovat. Je tomu právě naopak, proto bych neočekával, že by byl v úřadě již před rokem 1473 a delší dobu po roce 1481, kdy jsem doklady o Těmově působení v Litoměřicích nenalezl. Hejtmanem se Těma tituluje v privilegii z roku 1475 pro město Bílina (CIM IV/2, č. 433, s. 163), obdobně z téhož roku (CIM IV /2, č. 434, s. 165); titulu je užito i na listině z roku 1474 uložené v SOA Třeboň, Cizí rody I.- Listiny 1286-1826, i.č. 124 z 21. 10. 1441; regist téhož in: Rynešová, Listář II, s. 121, č.152; jako hejtman opět v srpnu 1476 a v červenci 1478, znovu v srpnu 1481: Quellen – und Urkundenbuch, s. 252, č. 565 a s. 260, č. 583 a s. 277, č. 628.

¹⁹⁶ Moc hejtmanů krajů byla v polovině století oslabena, za Jiřího z Poděbrad byli na jejich úkor posílení poprávci, kteří byli soudní a policejní autoritou. Kompetence hejtmana tak byly v té době proměnlivé. K této problematice např.: BERAN, Zdeněk, Landfrýdní hnutí v *zemích České koruny: snahy o zajištění veřejného pořádku a bezpečnosti ve středověké společnosti*. Hradec Králové 2014, s. 100n.

Letmé zmínky v historiografii komentují tohoto Těmu téměř jednomyslně jako zhýralce, který postupně ztratil veškeré majetky. Jedná se o obraz Těmy na konci jeho života. Není to tedy pouhé klišé, které by mohlo retrospektivně vzniknout při vzpomínání na konec již vymřelého rodu, tedy obraz, který mohl vzniknout až po vyhasnutí rodu Těmovou smrtí. Jako marnotratníka ho museli vnímat již současníci. Výmluvným svěděctvím nemůže být nic jiného než přímo mravoučný spis. V době kolem roku 1504, kdy se život posledního Koldice chýlil ke konci, Jan Hasištejnský z Lobkovic sepisoval „*Urozeného pána pana Jana z Lobkovic na Hasištejně zpráva a naučení jeho synu Jaroslavovi o tom, co činiti a čeho nechati a kterak se pokud v čem zachovati má*“.¹⁹⁷ Zde využil příklad rozhazovačného Těmy jako odstrašující exemplum, které tehdy měli všichni z okolí před očima. Právě Těma z Koldic se tak zapsal do mysli moralizujícího autora, že mu věnoval kromě dalších drobných zmínek celý oddíl nazvaný „O marnotratenství“. Čtenář je varován před panem Koldicem, který znamenitý majetek utratil (nejen ke své vlastní újmě) a je lidem pro smích, protože nemá na důstojně vyhlížejícího koně, o pořízení sokola nebo chrta ani nemluvě.¹⁹⁸ Dílo sepsané šlechticem pro své potomky nám může situaci zkreslovat, rovněž nesmíme zapomenout, že Kadaňské sídlo Hasištejnských z Lobkovic nebylo daleko od Těmových statků. Nevylučuji nějakou osobní smutnou zkušenost pisatele s pánem z Koldic. S Lobkovici se Těma skutečně dostal do sporu. Doložený je případ řešený na zasedání dvorského soudu v květnu 1504, tehdy proti Těmovi z Koldic stál Děpolt z Lobkovic.¹⁹⁹

Jan Hasištejnský z Lobkovic si mohl od utrpených ztrát ulevit i několika řádky ve svém spise. Osobní zkušenost mohla autora vést k tak konkrétnímu varování potomků, aby podobně neuváženě neručili za šlechtice z okolí, který nemusí vždy své dluhy splatit. Autor by neužil příklad, který mu není dostatečně blízký. Uvedené exemplum lze v každém případě využít jako ilustrativní pro vhled do myšlení šlechtice. Jan z Lobkovic ve svém příkladě uvádí

¹⁹⁷ ZEMAN, František ed.: *Urozeného pána pana Jana z Lobkovic na Hasištejnu Zpráva a naučení jeho synu Jaroslavovi*. Praha 1876; nejdůležitější pasáže zejména na s. 26n.

¹⁹⁸ Tamtéž s. 26: pro lepší představu ocitujme doslovně: *Marnotrantost rovná se k přílišné štědrosti bez rozumu, neb kdož štědrý příliš a bez rozumu – to marnotratec. Té se sluší tobě také varovati a kárati se panem Koldicem, kterýž mrzce, šeredně a marnotratně veliký a znamenitý statek utratil, totiž Krupku a Běly, a mnoho pánův a dobrých lidí zavedl, jenž, za něho slíbivše, své dáti musili. A nemaje již nic, než toliko posměch z toho od lidí má; již není kde vzíti, aby dal za kůň sto aneb půl druhého sta zlatých, ani za chrta čtyrydceť aneb padesát zlatých, ani za jestřáb dvadceť nebo třidceť zlatých. Tak sobě peníze lehce dobrý pán vážil; dosti toho, by mu se rodily byly jako pšenice anebo mák.*

¹⁹⁹ Děpolt možná krátce předtím zaplatil Koldicův dluh, jako náhradu od něj nakonec získal Bílinu. Děpoltovi se již předtím nelíbilo, jakou sumu má splatit Václavovi z Kolovrat, který poskytl půjčku Těmovi z Koldic „proti obecnému nálezu a svolení zemskému“; AČ XVIII, s. 262, č. 438. Následně král udělil několik pokut Václavovi z Kolovrat. Pán z Koldic nebyl jediným, kdo se do takových dluhů dostal. Minsterberská knížata se také zapletla do Kolovratových nevýhodných půjček; tamtéž, s. 262, č. 439.

situaci zchudlého pána, který nemá na svou dostatečnou reprezentaci, čímž ohrožuje svůj společenský status. O důležitosti reprezentace své osoby se můžeme přesvědčit v řadě studií Roberta Šimůnka.²⁰⁰ Snížením nákladů na svou reprezentaci by hrozilo znevážení rodu. Nejednalo se pouze o reprezentaci své osoby, ale i své rodiny. Nešlo zapomenout na důstojný odkaz na předky, o to bylo těžší nesnižovat status rodu v přítomnosti. To vše bylo bedlivě sledováno okolním panstvem. Pokud chtěl být pán z Koldic uveden na 23. místě z 44 rodů v seznamu starých panských rodů sepsaném v roce 1500,²⁰¹ pak nemohl ze své reprezentace slevit, ač již nezastával k tomu potřebné postavení, jaké měli jeho předci.²⁰²

Mravoučný spis Hasištejnského z Lobkovic nevaruje jen před nejistou pozicí po ztrátě většiny statků, ale před společenským zdiskreditováním, kdy za pánovu neschopnost platí i jeho věřitelé a on sám není schopen si pořídit žádné „lovecké náčiní“. To je skutečně symbolické, zejména pokud uvážíme, že se má jednat o koně za 100 až 150 zlatých, chrta za 40 až 50 zlatých a jestřába za 20 až 30 zlatých. To nejsou vůbec zanedbatelné částky. Autor tak užitím tohoto konkrétního příkladu dává mezi řádky najevo, že se hrdý šlechtic nemusí tolik bát, že by se vůbec neuživil, ale spíše o to, že nebude již jako šlechtic vnímán. Stárnoucí Těma se nemusel trápit, že nemá příliš co předat svému následníkovi, když žádného neměl. Přesto nemohl uniknout před nutností zajistit věno svým dcerám, u kterého bylo velmi žádoucí, aby bylo vyšší než pouhá cena dobrého koně s několika chrty.

Zoufalá situace vedla pána z Koldic k jednání, které mu příliš cti nepřidalo. Půjčoval si od důvěřivého okolí, přestože věděl, že své dluhy nemá jak uhrazovat. Na druhou stranu jeho chování bychom tehdy mohli pokládat za více než běžné. Strohé dokumenty o zástavách a rukojemství nám řádně prozrazují ručitele, málokdy však za právní teorií můžeme vidět skutečný život. Spis Jana Hasištejnského z Lobkovic nás na našvar spojený s takovým ručením upozorňuje, respektive opakuje a rozvádí exemplum pána z Koldic, který se pro marnotratnost a utrácení za hry více zadlužil, než měl šanci kdy splatit a dotklo se to tak

²⁰⁰ Souhrnně o všech možnostech reprezentace: ŠIMŮNEK, Robert. *Reprezentace české středověké šlechty*. Praha 2013.

²⁰¹ Původní seznam z roku 1500 obsahoval 44 rodů a 4 nově přijaté, následně byl doplněn o další nově přijaté rody a počet jmen tak roku 1502 skončil na čísle 51. Vzhledem k pořadí, kdy na prvních místech nacházíme Rožmberky, Pernštejny, pány z Hradce, z Rýzemberka, Lipé a další. Na konci jsou rody nově přijaté do panského stavu, tak nemusíme pochybovat, že hrálo roli, na kterém místě se jméno kterého rodu vyskytovalo.

²⁰² Seznam s komentářem je otištěn in: CERMANOVÁ Pavlína, Pavel SOUKUP, Robert NOVOTNÝ, et al. *Husitské století*. Praha 2014, s. 296.

ručitelů.²⁰³ Ti byli nuceni dluhy uhrazovat, aniž by měli reálnou vidinu, že pán, za kterého se kdysi zaručili, by jim někdy něco mohl dát.

Tyto pasáže z *Naučení* vedly například Josefa Macka k tomu, že ve druhém díle svého Jagellonského věku označil pána z Koldic společně s panem Buriánem z Gutštejna za typické rozhazovače peněz za turnaje.²⁰⁴ Trefně uvedl pána z Koldic, od kterého by bylo očekávatelné, že tímto způsobem přišel o majetek. Druhý jmenovaný šlechtic dokonce na tuto zálibu doplatil, protože přišel o život přímo při kratochvíli. Buď jde o symbolické a logicky vypadající klišé, když k marnotratnosti šlechtice automaticky připojíme rytířské hry, nebo se nám otevírá pohled do běžného života šlechtice Koldicova formátu, kterého ani nepříznivá situace v druhé polovině patnáctého století neodradila od účasti na nákladných radovánkách. Hry bezpochyby také patřily k udržování patřičné sebereprezentace. Drobnou nesrovnalost způsobí pohled do dochovaných pramenů. Snad jedinou zmínku o přímé účasti některého pána z Koldic na rytířských hrách jsem dohledal o sto let dříve, kdy se praděd posledního Těmy vypravil na turnaj konaný před zraky Jana Zhořeleckého v roce 1389.²⁰⁵ Tehdy Těmovi II. z Koldic dělal společnost i pán z Bergova. Žádná z osobností, které se pohybovaly u dvora, si slavnost asi nenechala ujít. Pány z Koldic jako doložené účastníky turnajů téměř nelze v pramenech vystopovat, přesto bych neočekával, že by se rod úzce navázaný na panovnický dvůr takových her neúčastnil. Spíše by bylo bláhové očekávat dochování pramenů, které by informovaly o seznamech účastníků rytířských her. Jinou otázkou je četnost kratochvílí tohoto typu. Zda se jich pořádalo takové množství, aby skutečně patřila mezi hlavní příčiny zchudnutí rodu. Pokud by Těma pobýval na nejbohatších královských dvorech, účastnil by se her často, avšak Těmovi musel být velmi vzdálen i nejbližší dvůr českého krále, tedy pokud výjimečně nepobýval v Praze. Plýtvání na takových událostech je asi opět zástupným symbolem, obdobně jako prokazování chudoby nemožností zakoupení přiměřeného loveckého zvířectva.

Poslední Těma se od svých předků liší. Jeho odlišný přístup způsobila nejen změna poměrů, absence v důležitých úřadech i vzdálenost královského dvora, který do dění v zemi

²⁰³ Výše citovaný odstavec (viz pozn. 197 a 198) je následován pasáží o rukojemství a slibech za peníze. „*kar se opět tím svrchu psaným panem Koldicem, Kdulnicem, Hiledickým, Alšikem z Vidhostic i jinými mnohými, jenž za mé paměti skrze své marnotratenství, hry útraty přílišné a bez rozumu statkem svým více nasazující, než snestí mohli. Mnoho pánův a dobrých lidí v rukojemství zastavivše, je zavedli, že své vlastní za ně dávati musili.*“

²⁰⁴ MACEK, Josef, Jagellonský věk, díl 2, s. 379.

²⁰⁵ CDLS III, s. 119-126. a tamtéž, s. 128nn.

Bliže k turnaji: BOBKOVÁ, Lenka, Tomáš VELIČKA, Mlada HOLÁ a Jan ZDICHYNEC. *Jan Zhořelecký: třetí syn Karla IV.* Praha 2016, s. 66 n.; R. JECHT, *Geschichte der Stadt Görlitz*, s. 92.

nemohl pravidelně a účinně zasahovat. Také zapůsobila již nastíněná tíživá finanční situace a další faktory.²⁰⁶ Těma musel mít jako hlavní starost udržet své majetky pohromadě, což bylo při omezených příjmech nelehkým úkolem. Svůj zájem tedy směřoval do lokalit svých držav a vedl lokální politiku ve svůj prospěch. Poslední věta může znít banálně, ale v chování Koldiců je to velká změna. Několik předešlých generací své úsilí primárně směřovalo v prospěch vládců, až sekundárně Těmovi předci očekávali svůj zisk plynoucí od štědrého panovníka. Doposud se to vyplácelo a odměny byly zatím opravdu královské. Občas riskantní spoléhání na panovníkův úspěch bylo spojené s vírou, že i případné osobní ztráty budou bohatě zahojeny štědrostí vládců.

Pravděpodobně právě lokální zájmy vtahují Těmu do různých sporů. Jedním z nich je například nepřátelství s městem Most. Tamější měšťané nahlásili jakési počínání narušující mír přímo králi Vladislavovi. Most byl městem královským, takže hledal ochranu ihned u panovníka. List z roku 1497, kterým na vzniklou situaci král zareagoval, ukazuje první doklad o nějaké činnosti člena rodu z pánů z Koldic, která by byla namířena proti panovníkovi nebo jeho zájmům.²⁰⁷ Král Vladislav Těmovi zakázal jakékoli nepřátelské akce proti jeho měšťanům, následně si přál být o urovnání sporu informován. Král si vzal záležitost pod svůj dohled a od „*věrného našeho milého*“ Těmy očekával, že se již obdobně „*nedotkne krále*“.²⁰⁸ Oповědní list se mi bohužel nepodařilo dohledat, takže kompletní přehled o situaci i její vyřešení zůstává skryto. To nejdůležitější se podobnými zmínkami o dalších sporech vyjevilo. Koldicové dávali přednost svým lokálním zájmům a už nehleděli na zájmy země a panovníka, který je již příliš vzdálen, spíše jen souhrou náhod v době výše uvedeného sporu král pobýval v Praze. Osobní a lokální zájmy se staly důležitější než služba panovníkovi, až je

²⁰⁶ Poslední generace musela disponovat omezenými příjmy. Například zpočátku mohli počítat s roční rentou z Budyšína, před rokem 1480 s ní však začalo být manipulováno, nakonec byla uvedeného roku zastavena, (60 kop grošů roční renty za 1000 uherských zlatých), následně se s tímto finančním závazkem musel potýkat ještě roku 1508 Těmův nástupce v držbě Krupky, Albrecht z Kolovrat; Archivverbund Stadtarchiv/Staatsfilialarchiv Bautzen, Urkunden, sign. 0514, sign. 0526, sign. 0527 a sign. 0947, (dostupné na adresách: <http://monasterium.net/mom/DE-AVBautzen/Urkunden/0514/charter>; <http://monasterium.net/mom/DE-AVBautzen/Urkunden/0526/charter>; <http://monasterium.net/mom/DE-AVBautzen/Urkunden/0527/charter>; <http://monasterium.net/mom/DE-AVBautzen/Urkunden/0947/charter>).

²⁰⁷ NA, České gubernium - guberniální listiny, Praha (0993-1526), sign. 516, (dostupné z: <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/516/charter>)

²⁰⁸ V regestu (BERÁNEK Karel-BERÁNKOVÁ Věra, Guberniální listiny (993) 1261-1937, Inventář SÚA, Praha 1975) je doslova uvedena nepřesnost: *..král četl jeho list, jímž opověděl nepřátelství mosteckým měšťanům a nešetrně se v něm zmínil o králi*; stručný česky psaný list nic o nešetrné zmínce nepíše, urážku krále bychom měli chápat v nešetrném dotčení panovníka právě tím, že se pán pustil do sporu s královským městem. V daném kontextu působí úsměvně užívání běžných zdvořilostních formulí, například když na tergu listu tohoto obsahu je nadepsáno: *Urozenemu Thiemowi z Coldicz wiernemu nassemu milemu*.

možné nadneseně říct, že se páni z Koldic museli začít chovat dle obdobného pragmatismu jako většina šlechty, mezi kterou již dlouhou dobu takto zapadali i páni z Bergova.

Důvod sporu s Mostem mohl ležet v složitých lenních vazbách. Již při získání Bíliny na počátku století příslušný dokument zdůraznil, že páni z Koldic získali hrad a město Bílinu s veškerým příslušenstvím, ale jako výjimka bylo uvedeno manství patřící k hradu v Mostě.²⁰⁹ Jiným důvodem mohl být nějaký střet zájmů Těmových statků a města, které se hospodářsky rozvíjelo. Údajně se Most snažil zásobovat širší okolí potravinami. Ke sporu došlo v době, kdy se vymezovaly sféry hospodářských zájmů měst a šlechty, spory nevznikaly jen mezi šlechtickými podnikateli a královskými městy, ale mnohem častěji bychom měli třecí plochy hledat mezi zájmy královských a poddanských měst. Šlechtici se jistě snažili posílit svá města a zajistit jim nejlepší privilegia, tím se zapojili do vymezování hospodářských sfér, aniž by museli sami osobně podnikat. Již dříve byly řešeny ekonomické záležitosti s okolím, třeba s Burchardem z Fictumu, tedy mezi jeho Teplicemi a Koldicovou Krupkou a Bílinou, tenkrát došlo k dohodě.²¹⁰ Jindy probíhaly spory ohledně různých záležitostí. Některé mají zajímavou podstatu, například roku 1499 pohnal Těmu z Koldic Vilém z Vřesovic za vyvedení vody ze starého toku.²¹¹ Někaký podnikatelský záměr pravděpodobně vedl k takovému přetváření krajiny, zejména když velikost průtoku a nasměrování toku mohlo poškodit sousedovy zájmy.

Nejvíce ohrožující musely být spory o doly nebo cín. Bez dolů si nemůžeme panství Koldiců představit, protože rod zisku Krupky na počátku 14. století rod spoléhal na příjem z kovů. Roku 1475 proběhl spor mezi Těmou z Koldic a Janem Müntzerem z Lawenstein (z Lauensteinu) o doly v Komáří Hůrce.²¹² Později byl Koldic poháněn kvůli machinacím s cínem.²¹³ Dokonce se dostával do sporů se svými (případně bývalými) poddanými. Ti nebyli

²⁰⁹ Bílinu vlastnili od roku 1407; NA, AČK (1158-1935) sign. 1410, (dostupné z: <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1410/charter>); SEDLÁČEK, Zbytky register, č. 748.

²¹⁰ V dohodě z roku 1482 se mluví o clech a dalších záležitostech ohledně řezníků, soukeníků nebo i prodejců ryb; editováno: Quellen – und Urkundenbuch, s. 169-171, č. 332; k záležitosti se také vyjadřuje v dějinách Krupky: Hallwich, Graupen, s. 53-54.

²¹¹ Quellen – und Urkundenbuch, s. 182, č. 359.

²¹² Saští vévodové Albrecht a Arnošt vynesli rozhodčí výrok ve sporu (NA, AČK (1158-1935), č. 1750, dostupné z: <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1750/charter>); AKČ 6, s. 112-113, č. 215.

²¹³ Quellen – und Urkundenbuch, s. 308-309, č. 725.; uvedený příklad sporu, (ve kterém šlo o sto odebraných centýřů cínu následovanou odkazem na půjčku 50 uherských zlatých) se stal příkladem prokázání Koldicovy zadluženosti; srov. HALLWICH, Graupen., s. 70.

vždy úspěšní a někdy požadované desítky centýřů cínů byly označeny za promlčenou záležitost.²¹⁴

Obecně byl pán z Koldic z různých důvodů často poháněná osoba. Pokud se dochovaly informace k výsledkům a soudním rozhodnutím, tak ve velké míře spory prohrával. Výjimkami jsou spíše kauzy, které půhonce vzdal, nebo se k soudu bez řádné omluvy nedostavil.²¹⁵ Když měl Těma čelit rozhodnému žalobci, neměl moc šancí. Takový případ asi nastal, když se přel o lepší práva k jednomu statku. Sirotčí protistranu zastupoval Ctibor Tovačovský z Cimburka, jehož osobu nelze v právních dějinách 15. století přehlédnout.²¹⁶ Nijak nepřekvapí, že při vyhrál sirotek Jan, bratr právně zkušeného Ctibora Tovačovského.

Od poloviny 15. století se páni z Koldic více zajímali o svá města, objevilo se větší množství privilegií pro Bílinu, Krupku i Dolní Jiřetín. Koldicové vycházeli městům vstříc, občas to může vést k domněnce, že města skutečně potřebovali a právě města ukrývající bohatství si mohla dovolit svým pánům vypomoci, když jejich zadlužení překročilo snesitelnou mez. Představil bych alespoň některá z privilegií a dokladů zájmu o rozkvět měst. Již z doby než se města dostala do rukou posledního Těmy z Koldic, měla města výhody ohledně svobodného kšaftu, dále mohla Bílina těžit ze svobodného solného trhu (1440).²¹⁷ Krupka se mohla těšit z výročního trhu (1460).²¹⁸ To je pouze několik příkladů výhod, které pomáhaly v rozkvětu měst. Těmou z Koldic začal zasahovat do městského dění přibližně na konci 60. let 15. století. Prvním výraznějším aktem bylo potvrzení městské knihy Krupky roku 1470.²¹⁹ Knihu bylo jistě žádoucí potvrdit po smrti Hanuše II. z Koldic, po které následovalo několik let správcovství vdovy Anežky z Landštejna. Roku 1475 obdržela Bílina od Těmy potvrzení, že smí svobodně nakládat se svým majetkem. Dolní Jiřetín byl roku 1473 osvobozen od jistých dávek a v roce 1485 obdržel od krále Vladislava II. právo várečné.²²⁰

²¹⁴ To se stalo například roku 1495 měšťanu Michalovi; Quellen – und Urkundenbuch, s. 321, č. 761.

²¹⁵ Jeden z takových pro Těmu z Koldic šťastných případů, konkrétně z roku 1497: AČ X, s. 474, č. 849 a s. 485, č. 872.

²¹⁶ Spor probíhal na konci září roku 1488; AČ X, s. 466-467, č. 588.

²¹⁷ Svobodným solným trhem disponovali od roku 1440 s výminkou, že se má i nadále dávat půl věrtele soli pro spotřebu bílinského hradu: CIM IV/ 1, s. 385, č. 273.

²¹⁸ Výroční trh obdržela Krupka od Jiřího z Poděbrad na žádost Hanuše z Koldic: CIM IV/2, s. 47, č. 344.

²¹⁹ Dle Sedláčka byl Těma velmi mladý, což by znamenalo, že by Těma musel městskou knihu stvrdit jen symbolicky asi pomocí své matky, která na počátku 70 let do správy Krupky několikrát zasáhla; srov. A. SEDLÁČEK, Hradý..., díl 14, s. 358.

²²⁰ O Jiřetíně více: KOCOUREK, Ludomír, Historický vývoj Dolního Jiřetína, Most 1982.

Král Vladislav vydal ještě jeden důležitější dokument pro další Koldicovo město, přímo pro Krupku. Těma z Koldic se ve prospěch svých měšťanů angažoval jako přímluvce u Vladislava II. a měšťanům a horníkům tak byl udělen roku 1478 erb.²²¹ Nehledě na drobné detaily jde o erb užívaný Krupkou dodnes.²²² Díky tomu se zachovala vzpomínka na někdejší lenní pány v levé horní čtvrtině erbu, tedy polovina černého lva na zlatém poli se „třemi kosými černými pruhy opět na zlatém pozadí“.²²³ Erbu budu věnovat pozornost i v následující kapitole, protože mezi písemným popisem a iluminací na privilegiu jsou mnohé odlišnosti. K privilegiu je dokonce připojena výsada používání červeného pečetního vosku. Taková drobnost pozdvihující prestiž poddanského města musela být na konci 15. století žádoucí, jelikož obdobných výsad začala užívat mnohá jiná města.²²⁴ Nezapomnělo se i na ekonomické výhody v podobě výročního trhu konaného v pondělí po Nanebevstoupení Páně a osvobození od nových cel. Konkrétně právo výročního trhu bylo pouze potvrzeno, jde totiž o právo obdržené již od Jiřího z Poděbrad. Naopak zmínění nových cel odkazuje na přidání nové výsady. Důležité jsou i doplňkové formulace, že všechny práva udělená vrchností, tedy pány z Koldic, jsou takto potvrzena samotným panovníkem. Město samotné si mohlo užívat poměrné nezávislosti. Požívalo práva volby rady s purkmistrem, takže nelze očekávat silnou pozici vrchnosti v podobě rychtáře. Jeho pravomoci byly jistě omezeny ve prospěch purkmistra s radou, tak jak to bylo běžné v jiných městech, kde měšťané nešetřili prostředky na vykoupení rychty, aby ji tak získali pod svou kontrolu. Městu musela zkazit radost událost

²²¹ Originál zachován: NA, Sbírka listin II Guberniální listiny, sign. 3610, Stará manipulace P 106 – K 57, karton 1818; také in: CIM IV/2, s. 184, č. 451; ŽUPANIČ Jan – FIALA Michal – KOBLASA Pavel: Šlechtický archiv c. k. ministerstva vnitra – Erbovní listiny Národního archivu, Státního oblastního archivu v Praze, Archivu hlavního města Prahy /dodatky, Archivu Národního muzea /dodatky. Praha 2014, č. 2, s. 278-279

²²² Pokud přečteme text listiny pozorně a porovnáme s vyobrazením na dokumentu, zjistíme, že se popis erbu a vyobrazením stoprocentně neshodují. Upozornil na to: KASÍK, Stanislav, *O historickém znaku města Krupky*, Genealogické a heraldické listy, ročník XXXIII, č. 1/2013, s. 80-93. Zde je podrobný rozbor užívání erbu města Krupky. Měl bych doplnit, že ani Kasíkův podrobný rozbor není úplný. Pokud porovnáme erb vyobrazený v privilegiu s vyobrazením erbu Koldiců v síni v Laufu, nebo na pečetích, dojdeme k závěru, že jsou shodné. Iluminátor tedy zobrazil v privilegiu skutečný erb Koldiců, otázkou zůstává, zda mělo mít město v jednom poli upravený erb svých pánů, nebo zda jde jen o chybu v popisu, pokud budeme dodržovat heraldické pravidlo, že text má přednost před obrazovým materiálem, pak bychom došli ke zcela jiným závěrům. Můžeme si také klást otázku, zda dobová heraldika skutečně tak striktně rozlišovala tři černé a tři zlaté pruhy od tří černých pruhů na zlatém pozadí. Více v heraldické sondě v poslední kapitole této práce.

²²³ CIM IV/2, s. 184, č. 415; kompletní popis s překladem cituji v poslední kapitole, viz pozn. č. 249.

²²⁴ Pro porovnání Bílina takové právo neměla, obdržela jej až mnohem později. Ztracená listina retrospektivně řazená k roku 1511 je známa jen díky insertu v pozdějším privilegiu Ferdinanda I. z roku 1549, v něm je odkaz na starší privilegium udělující městu erb. Následovalo právo pečetit již ne zeleným voskem, ale červeným jak je zvykem i u jiných měst.

následného roku 1479. Krátce po obdržení privilegií město zasáhl požár.²²⁵ Těma nechal Krupku okamžitě obnovit.

Po letech následoval ještě jeden soubor práv pro Krupku, vydaný městu roku 1502.²²⁶ Tehdy Krupka obdržela potvrzení svobod Těmou z Koldic. Nový výčet práv upřesňuje stav po roce 1500, mnohá z nich známe již z předchozích dokumentů. Kromě městského a horního práva, které je v tomto případě nutno brát za samozřejmost, jde o právo šenku vína i piva, ať už pochází odkudkoli. K tomu se váže i právo várečné, dále právo obchodu a váhy, z něj je ale vyjmut obchod s drahými kovy. Výjimkou si zjevně pán města podržel nejdůležitější příjmy, které ze svého panství mohl získávat. Právo městské správy, soudnictví, dozoru nad řemeslnictvem nám svým způsobem opakuje výsady před čtvrt stoletím stvrzené králem Vladislavem. Ve výčtu svobod byl potvrzen důležitý obchod se solí.

4.2 Neslavné roky před vyhasnutím rodu

Konec 15. století byl pro Koldice obdobím neustálých zástav. Bílina, Krupka i Jiřetín a další menší lokality se tak proměnlivě dostávaly do cizích rukou. Byly sice vypláceny, ale nakonec po roce 1500 o své zásadní majetky přišel Těma z Koldic nadobro. Konkrétně roku 1501 ztratil Bílinu a do několika let i o Krupku. V době, kdy města již nadržel pevně ve svých rukou, se (alespoň pohledem do pramenů) neprojevoval jako zhýralec, kterému na nich nezáleželo. Ač by to bylo očekávatelné dle obrazu tradovaného v historiografii. Nerezignoval ani na starost o své poddané a i nadále řešil jejich záležitosti. Náhodný příklad z roku 1500, ukazuje Těmu v Krupce, jak fungoval jako smírčí autorita v místním sporu.²²⁷ Záležitost za něj neřešil hejtman, ale pán města se toho ujal osobně. Několik takových střípků však nevylučuje možnost, že je něco pravdy na tendenčním obraze, který vzniká zejména ze spisu Hasištejnského z Lobkovic. Stejnou měrou tento obraz příživila nespokojenost měšťanů Krupky, kteří se vyrovnávali s nároky svého zadluženého pána.

Roku 1486 Těma z Koldic nadržel ve svých rukou Krupku, hned následujícího roku byla dohoda o jejím prodeji stvrzena Arnoštem ze Šumberka, který Koldicovi v dokumentu

²²⁵ K požáru: Quellen – und Urkundenbuch, s. 265-266, č. 599.

²²⁶ CIM IV/3, s. 13-18, č. 658, královské potvrzení- tamtéž s. 27-28, č. 669; NA, České gubernium - guberniální listiny, Praha (0993-1526), sign. 553 a 556, (dostupné z: <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/553/charter>; <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/556/charter>)

²²⁷ Quellen – und Urkundenbuch, s. 334-335, č. 800.

přislíbil právo zpětného odkupu.²²⁸ Těma nezvládl Krupku vykoupit zpět, takže přešla k dalšímu majiteli roku 1491.²²⁹ Až po několika dalších letech byla konečně vyplacena.²³⁰ V roce 1492 Těma zastavil oba Jiřetíny (městečko Dolní Jiřetín i ves Horní Jiřetín) Václavovi Vlčkově z Čenova.²³¹ Závažnost této transakce tkví v tom, že do rukou Vlčka z Čenova se nedostaly platy Těmy, ale jeho ženy Markéty z Vartemberka. Od poloviny devadesátých let byla získávána zpět Krupka.

Po roce 1504 se změnila nejistá držba Krupky v její konečnou ztrátu. Zároveň dočasná zástava Bíliny, se změnila v trvalou. Děpolt z Lobkovic tehdy pomohl vyplatit zadluženému Koldicovi Bílinu od pána z Vřesovic. Možná právě zde je ona osudová chvíle, kdy si páni z Lobkovic měli dávat pozor, za koho se zaručují. Není jisté, zda na tom nakonec Děpolt vydělal, pravděpodobně získal Bílinu jako náhradu s nějakou ztrátou. Těma z Koldic mu totiž záhy Bílinu přikl dědičně za předchozí ohromnou výpomoc 10 000 kop českých grošů.²³² Když si mohl být nový majitel držbou jistý, stvrdil Lobkovic vše, co městu vydali páni z Bergova a po nich Koldicové.²³³

Na závěr by bylo vhodné porovnat neslavný konec Těmy s jeho tetou Annou z Koldic. Ta měla možnost být paní rozsáhlých držav svých manželů, Půty z Častolovic a Hynka Krušiny z Lichtenburka. Po smrti druhého z manželů rozsáhlá panství přešla zejména do rukou Jiřího z Poděbrad a vdova se zjevně musela uskromnit. Dočasně se asi ocitla přímo bez prostředků, když lokality, na kterých jí bylo zapsáno věno, přecházely do rukou Poděbradů. Její zajištění jí sice mělo být vyplaceno, ale je otázkou, kdy a v jaké výši ho skutečně obdržela. Nakonec od svého nevlastního syna koupila město Hostinné.²³⁴ Ve stejné době také žádala o nějaké dědictví po svém otci Albrechtovi z Koldic, údajně neměla být řádně odbyta, požadavek však vznesla několik let po jeho smrti, ve chvíli kdy zemřela její matka Anna.²³⁵ Vdovské sídlo si nakonec vybudovala v Hostinném, kde se starala o město, založila zde špitál

²²⁸ Srov. Hallwich, Graupen..., s. 57; prodej a potvrzení privilegií města novým majitelem: Quellen – und Urkundenbuch, s.291-292, č. 672 a 673.

²²⁹ Jindřich ze Startschedel potvrdil převzatému městu privilegia roku 1491 obdobně jako předchozí držitel; Quellen – und Urkundenbuch, s. 306, č. 715.

²³⁰ Hned následného roku 1487 byla potvrzena práva Krupce dočasným majitelem, CIM IV/2, s. 263, č. 527. Do roku 1491 jsme informováni i o dalších přesunech a potvrzeních od jiných držitelů: CIM IV/2, s. 284-284, č. 550 a tamtéž s. 302-303, č. 561.

²³¹ Platy ze vsi Bečov a obou Jiřetínů náležel Těmově manželce, měly hodnotu 1100 kop českých grošů; Quellen – und Urkundenbuch, s. 311-312, č. 733.

²³² Dopis Děpolta z Lobkovic Jindřichovi z Hradce nám prozrazuje Koldicovy úmysly ohledně Bíliny spojené s tím, že chce s Děpoltem „*spříeznění konati*“, ten však to chtěl odložit. AČ X, s. 418-419, č. 202.

²³³ CIM IV/3, s. 73-74, č. 695.

²³⁴ AČ III, s. 560, č. 669; taktéž A. SEDLÁČEK, Hrady..., díl V, s. 212.

²³⁵ AČ III, s. 556, č. 637.

a obecně vycházela městu vstříc. Hostinnému odpustila většinu dávek. Anna byla vstřícná k městům a obdobně se choval poslední Těma z Koldic o generaci později. I ona byla v padesátých a šedesátých letech patnáctého století v podobné situaci. Vdova bez výraznějších příjmů pečovala o své město a osvobozovala jej od různých platů. Hostinné jí zajišťovalo zázemí a v případě nouze ji mohlo podržet, případně poskytnout něco na dluh. Města tak mohla být celkem zatížena požadavky svého pána, nelze se divit stížnostem měšťanů na takové počínání, na druhou stranu, ani velké a někdy asi i přemrštěné finanční nároky pánů nebránily rozkvětu poddanských měst.

Smrt „posledního“ Těmy v roce 1508 znamenala vymření rodu pánů z Koldic po meči. Jméno však zatím z dějin nezmizelo, protože Těma měl několik dcer. Ty nebyly provdány za nejmocnější osoby, přesto některé získaly ženichy z významných rodů. V tomto ohledu rozhodně nešlo o propad statusu rodu. Není třeba pochybovat, že většinu dcer se Těmovi povedlo zaopatřit dříve, než nezvratně ztratil hlavní část svého majetku.

Nejzazší zmínka žijící osoby nesoucí přídomek z Koldic se týká vdovy po Lukáši Buchtovi.²³⁶ Barbora z Koldic roku 1544 žádala o pomoc ve svém sporu přímo Ferdinanda I. Habsburského.²³⁷ Jan z Pernštejna měl zaplatit vdově s dětmi dlužených 2000 zlatých i s úroky. Vzhledem k tomu, že rodová linie Koldiců sama o sobě již neexistovala a nemohla tak navazovat na svou tradici spolupráce s panovníkem, tak je zbytečné se ptát po nějaké bližší vazbě Barbory z Koldic (respektive jejího bývalého muže a rodiny) na Habsburky. Postačí, když zásah bude považován za běžnou vyslyšenou žádost o pomoc, ke které by měl každý správný ochránce vdov a sirotků přihlídnout.

²³⁶ Manžel Barbory odkazuje na to, že některé dcery Koldiců se neprovdaly za nejpřednější šlechtické rody.

²³⁷ Dokument je datován k 2. 9. 1544; AČ XX, s. 220-221, č. 347.

5. Problematická heraldika

Rozhodl jsem se připojit krátké pojednání na toto téma, protože disponujeme pouze rámcovou představou o erbovních znameních. Nesrovnalosti zaujmou již při nahlédnutí do Sedláčkova *Atlasu erbů a pečeti*.²³⁸ V případě pánů z Bergova není potíž s rekonstrukcí samotného erbu, ale s nevyjasněnou situací, protože rod používal dvě odlišná erbovní znamení. U pánů z Koldic je pro změnu problematická spodní polovina erbu, kde se občas rozchází písemný popis a obrazový materiál. Pro názornost níže uvedeného rozboru jsou některé verze erbů uvedeny v obrazové příloze na konci této práce. Následující nástin problémů činí základní přehled s možným vysvětlením heraldických odchylek. Přestože jsem pracoval s většinou vyobrazení erbů (písemné popisy, sfragistická vyobrazení, nástěnné malby, funerální výzdoba atd.), nemohu si klást za cíl přinést závěry s absolutní platností. S těmi by bylo možné pracovat až po systematickém a detailním průzkumu veškeré existující materie s heraldickou výzdobou, což by rozsahem naplnilo celou další studii. Pokouším se upozornit na některé chyby v heraldickém zobrazování, případně na proměny erbu v historické paměti.

5.1 Erb pánů z Bergova

Páni z Bergova užívali dva odlišné erby, které se shodovaly pouze v podobnosti klenotů. Ten byl v podobě okřídlené ryby, která je v jednom případě zobrazována s hlavou dolů, v druhém případě jako ležatá ryba s pozdviženými křídly. Štíty se liší zcela, v prvním případě štít nese stříbrnou okřídlenou rybu směřující hlavou do pravého horního rohu na červeném poli.²³⁹ V druhém případě štít nese stříbrný pruh pokosem položený.²⁴⁰ Ani tinktura u druhé verze proti očekávání neodpovídá, štít nenese obdobnou barevnou kombinaci, i když klenot má být barevně odpovídající. Štít je v tomto případě černý. Druhá verze erbu je na přílbě doplněna o přikryvadla s položenou rybou směřující heraldicky vpravo, ta mohou údajně

²³⁸ SEDLÁČEK, August a Vladimír RŮŽEK. *Atlasy erbů a pečeti české a moravské středověké šlechty*. Sv. 1- 5, Praha 2001- 2003.; páni z Bergova: Díl 3, s. 251n, fol. 313.; a páni z Koldic: Díl 2, s. 301n, fol. 131.

²³⁹ Prameny popis uvádí takto: stříbrná okřídlená ryba na červeném štítě s přikryvadly týchž barev a jako klenot tatáž ryba hlavou dolů. Tak lze parafrázovat popis z Wappenbuchu Kunrata z Gruntenberka (1483), nebo z Heraldiky Vojtěcha, rytíře z Dobré vody. Z těchto popisů evidentně vycházela B. Říchová při zakreslování erbů do přílohy své diplomové práce: srov. obr. příloha č. 1.

²⁴⁰ A. Sedláček jej tak popisuje v Ottově slovníku naučném (použito vydání: NĚMEC, Bohumil. *Ottův slovník naučný nové doby: dodatky k velikému Ottovu slovníku naučnému*. Díl 3, Praha 2000, s. 806).

červenou barvu nést. Blanka Říchová, která se této otázce nemohla vyhnout při psaní diplomové práce o pánech z Bergova ve 14. století, došla k závěru, že na základě dostupných materiálů nelze heraldiku rodu objasnit.²⁴¹ Jednoznačnou odpověď nemohu také přinést, přesto se pokusím její poznatky doplnit na základě užití dalšího materiálu, například přihlédnutím k užívaným pečetím jednotlivými členy rodu.

Obecně platí, že verze erbu s pruhem byla používána hlavně v Míšeňsku, tedy v lokalitách, ke kterým již neměla česká větev rodu přílišné vazby. Již před příchodem do Čech se rod rozdělil na dvě hlavní rodové větve, takže bychom očekávali i heraldické odlišení, následně (se z větve Lobdaburg-Arnshaug) „vydělila“ větev rodu působící přímo v našem království. Situace by byla přehledná, pokud by bylo možné konstatovat, že páni z Bergova působící při dvoře Lucemburků užívali okřídlenou rybu, tak jak erb známe například ze síně hradu Lauf.²⁴² Zároveň kdyby se verze erbu s pruhem objevovala pouze u osob sídlících na starých državách pánů z Bergova za hranicí království. Problém tkví v tom, že druhou verzi erbu užívali i členové „české větve rodu“, kteří zároveň měli v oblibě i okřídlenou rybu. Takovým příkladem je Ota III. z Bergova, možná v historiografii nejznámější člen české větve rodu. Ten naopak okřídlenou rybu téměř neužíval. Tradovaná domněnka o použití tohoto erbu zejména ve sfragistickém materiálu mezi léty 1390-1400 není přesná, erb s pruhem je dohledatelný i mimo uvedené období a i v případě užití jiným členem rodu, než byl pouze Ota III. Z Bergova.²⁴³ Pohled na pečeti užívané pány z Bergova pravděpodobně také nepřinese vysvětlení logiky užívání dvou erbů. Nezasťírám, že jsem pečeti s tímto úmyslem začal sledovat až v poměrně pokročilém stadiu práce, mohly mi tedy nějaké souvislosti uniknout. Navíc jsem nestihl znovu překontrolovat kompletně celý dodnes existující ikonografický a sfragistický materiál, zejména materiál týkající se členů rodu, kteří nepřišli do intenzivního styku s našimi zeměmi. Samostatná studie na téma dvou užívaných erbů by možná přinesla přesnější vysvětlení.

²⁴¹ Jedinou poznámku o heraldice ve své práci činí v příloze diplomové práce ŘÍCHOVÁ, Blanka. *Rod pánů z Bergova...*, Praha 1982, s. 212.

²⁴² Viz obrazová příloha, obr. č. 2.

²⁴³ Toto konstatování bylo zjevně přejato z výše citovaného hesla Ottova slovníku naučného.

5.2 Erb pánů z Koldic

Zcela jiné otázky vyvstávají u erbu pánů z Koldic. Jejich erb bývá popisován takto: *štíť polovičný, v horní polovici na zlatém poli vrchní polovina černého lva, ve spodní pokosem položené zlaté a černé pruhy*.²⁴⁴ Doplnuji, že se v horní polovině jedná o lva ve skoku směrem vpravo. Jinak je ale popis z Ottova slovníku naučného odpovídající zobrazované realitě. Takto erb vidáme na pečetích nebo na vyobrazeních v erbovních síních. Jako příklad uveďme vyobrazení na hradech Lauf a Houska.²⁴⁵ Na komplikace narazíme, pokud budeme studovat veškerý písemný materiál, tehdy dojde ke střetu s limity heraldických pravidel. Situace se zjasní, pokud by bude striktně dodržováno pravidlo, že je žádoucí dávat přednost písemnému pramenu před obrazovým materiálem.²⁴⁶ Jako nejzajímavější příklad takového rozporu mohu uvést vyobrazení znaku města Krupka, kde je v levém horním rohu vyobrazen erb Koldiců. Privilegium města z roku 1478 obsahuje popis erbu ihned nad iluminací, která zdobí tento důležitý dokument pro město. Rozdíl spočívá v tom, zda v dolní polovině erbu Koldiců jsou tři černé pruhy na zlatém poli, nebo tři zlaté a tři černé pruhy.²⁴⁷

Erb Krupky byl důkladně popsán Stanislavem Kasíkem, jeho článek probírá veškeré odchylky od heraldické dokonalosti v průběhu staletí.²⁴⁸ Kasíkova ideální verze však možná nese jednu chybu, věří totiž písemnému popisu erbu, který přiznává erbu Koldiců tři černé pruhy na zlatém pozadí.²⁴⁹ Položme si ale otázku, zda byl důvod, aby město Krupka nesmělo

²⁴⁴ Vyjděme nejprve opět ze Sedláčkova popisu z Ottova slovníku naučného, (použito vydání: NĚMEC, Bohumil. *Ottův slovník naučný nové doby: dodatky k velikému Ottovu slovníku naučnému*. Díl 3, Praha 2000, s. 541).

²⁴⁵ Srovnej obr. č. 4 v obrazové příloze.

²⁴⁶ Například jen v Sedláčkově atlasu jsou zobrazeny tři způsoby zakreslování pruhů, srov. SEDLÁČEK, August a Vladimír RŮŽEK. *Atlasy erbů a pečeti české a moravské středověké šlechty*. Praha 2002, s. 301 = folio 313r; po prozkoumání většího množství materiálu než je uvedeno v atlase, nacházíme ještě mnohé další varianty.

²⁴⁷ Iluminace v obrazové příloze obr. č. 3; celé privilegium: NA, České gubernium - guberniální listiny, Praha (0993-1526), sign. 404, (dostupné z: <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/404/charter>); CIM IV/2, č. 451, s. 184-186.

²⁴⁸ Více k proměnám a chybnému zobrazování erbu Krupky: KASÍK, Stanislav, *O historickém znaku města Krupky*, Genealogické a heraldické listy, Česká genealogická a heraldická společnost v Praze, ročník XXXIII., č. 1/2013, s. 80-93.

²⁴⁹ CIM IV/2, s. 184, č. 415 : „...ein erbe adir wopn, einen schilt in drei geteilt, rote, guldn unde himelplo, unde indem roten velde einen weissn leben mit einer guldn crone unde guldn clauen, mit eim einvechtign weissn zagel, der im geet durch dei pen, die zungn gel ausgeslagn zuefortan. Darnach hinder im in dem guldn velde ein halben swarzn leben, das furder tail bies ubir die prust, mit eim swarczn einvechtign zagel. Darunter drei swarcze strich unde under den weissn unde swarczen halben leben in dem himelploben velde einen hewer in eim weissn berckittel mit slegel unde eisen; die sein vorn silberweis, unde ein steinfels vorn, hinden unden under im, dorein der hewer stusset, unde derselbig steinvels mit einer grawn steinvarbe durchsprengit mit

nést přímo erb svých pánů bez úpravy. Jiná část erbu Krupky něco takového obsahuje, je to však zcela logické, protože se týká přímo královského znaku. V pravé horní polovině erbu je vymalován český lev pouze s jedním ocasem, který má protažený mezi kýtami. Erb udělený Vladislavem Jagellonským se sice honosí odkazem na královský erb, nemůže ho však nést v úplnosti, protože Krupka nebyla město královské. Proč by měl být obdobně upravován nejen královský erb, ale i erb lenního pána? Pravděpodobně se jedná pouze o nedopatření, kterého se dopustil písař a iluminátor. Přimaloval erb odpovídající tomu, jak sám znal erb užívaný pány z Koldic, proto se text a obraz liší. Nejde navíc o jedinou odchylku v popisu, havíř v dolní polovině je na iluminaci oděný v hnědém oděvu, přestože popis výslovně uvádí, že má být oblečen „*in eim weissn berckittel*“. Kasík mohl dokonale projít dějiny zobrazování erbu, ale nedošel až tak daleko, aby porovnával erb v levé horní polovině erbu s rodovým erbem Koldiců. Z heraldického hlediska je tedy správný ideální erb dle Kasíka (viz obrazová příloha č. 3), ale erb Koldiců je zde poupraven, což vede k častému chybnému zobrazování erbu Koldiců v současné době, protože dodnes užívaný městský znak funguje jako nejspodnější dohledatelný inspirační zdroj. Rozdílný počet pruhů není jedinou odchylkou, kterou současná vyobrazení trpí, někdy se do erbu pánů z Koldic dostávají do dolní poloviny pruhy stříbrné a červené místo černých a zlatých. Tato odchylka vznikla v 19. století

Rodový erb nebyl poupravován jen v případě Krupky, ale i jinde. Jako příklady poslouží odkazy na předky z rodu pánů z Koldic. Tumba Jana Poděbrada s manželkou Kristýnou v Olešnici připomíná Annu z Koldic celkem přesně vytesaným erbem.²⁵⁰ Méně zdařilá verze erbu je v levé dolní polovině erbu Václava z Michalovic.²⁵¹ Nejzřetelněji si jeho erb můžeme prohlédnout na hradě ve Strakoncích, kde byl Václav z Michalovic generální převor johanitů. Krásně vymalovaný erb nám však v levé dolní polovině představuje lva Koldiců, který má v dolní polovině erbu jen dva černé a dva zlaté pruhy, které nejsou pokosem, ale jsou kolmé.

erczte...“překlad dle Kasíka: „...erb neboli znak, štít na tři dělený, červený, zlatý a nebesky modrý, a v červeném poli bílý lev se zlatou korunou, zlatými drápy a jedním bílým ocasem, který je skrz jeho kýty, odtud ohnutý vyráží. Potom vzadu ve zlatém poli půl černého lva, jeho přední část po prsa s jednoduchým černým ocasem. Pod ním tři černé pruhy a pod bílým [lvem] a černou polovinou lva, v nebesky modrém poli havíř v bílé hornické kytlí s mlátkem a želízkiem, které jsou stříbřité a skála vpředu, vzadu a dole pod ním, do které havíř seká a tato skála šedé kamenné barvy je prorostlá rudou...“

²⁵⁰ Tumba je zdobena mnoha erby, z jedné strany byly připomenuty rodové vazby na Půtu z Častolovic s manželkou Annou z Koldic.

²⁵¹ Václav z Michalovic se odkazuje na babičku Magdalenu z Koldic, ženu Jana III. z Michalovic.

Průzkum veškeré dostupné materie mne dovedl k možnému zobecnění, že ve čtrnáctém století ještě nedocházelo k záměnám tří zlatých a tří černých pruhů za tři černé na zlatém pozadí. Od 15. století se tyto záměny občas objevují a v 16. století takové chybné zobrazení dokonce začalo převažovat. Důvody mohou být prosté. Zpětné odkazy ostatních rodů na předky z rodu pánů z Koldic dovolí drobné odchylky, aniž by si jich kdokoli všiml, protože po vymření rodu jejich erb již nemají současníci před očima. Druhým důvod se může skrývat v tom, že chybná zobrazení z doby před vymřením Koldiců se objevují, když používání erbu je rozšířeno mimo okruh samotné rodiny pánů z Koldic, jako příklad uveďme promítnutí erbu do znaku města Krupka. Tehdy se erb (dosud užívaný převážně v typáři pečeti) přenáší do jiných obrazových médií, kdy autor maluje dle popisu, ve kterém může snadno dojít k odchylce. Výjimečně se setkáváme s odlišnými verzemi, například s celým lvem vymalovaným v horní polovině erbu místo pouhé horní poloviny lva. Rozšíření této poupravené verze má na svědomí zřejmě její otištění v Haladově *Lexikonu české šlechty*.²⁵²

Poslední záhada spojená s rodovým erbem pánů z Koldic je samotná postava zvířete ve skoku v horní polovině rodového erbu. Téměř vždy ji označujeme za horní polovinu lva, některé interpretace spojené s méně zřetelnou hřívou (asi dle vyobrazení v erbovní síni Laufu a na pečetích) vedou k jiné otázce. Není to černý levhart bez hřívy? Tato interpretace vedla dokonce k dohadům, zda jedna z postav v Nové radě Smila Flašky z Pardubic není pán z Koldic.²⁵³ Těma z Koldic sice byl předním rádcem mladého Václava IV., samotný text však nijak nenaznačuje, že by se mohlo jednat o rádce Těmu. Sice mohu připustit, že zobrazování lva ve 14. století není zcela přesvědčivé, ale před rokem 1400 je heraldické zvíře snad již dostatečně zřetelné, že nemohlo dojít k mýlce s levhartem. Také by asi bylo zvláštní, kdyby se leopard začal náhle zobrazovat (od patnáctého století) s velkou hřívou. To je jeden z důvodů,

²⁵² HALADA, Jan, *Lexikon české šlechty: erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*. Díl II., Praha 1999, s. 90. Pod celým lvem je v menší části dolní poloviny štítu opět naznačeno šest pruhů- tedy tři zlaté a tři černé. Heslo pánů z Koldic (tamtéž s. 90-91.) nám kromě originální verze erbu a klenotu na přilbici přináší ještě další drobnou nepřesnost, která je nepochopením vděčně přejímána autory populárních knížek o strašidlech na hradech a zámcích. Jistá Sabina z Vřesovic je označena přímo za dceru „jednoho pána z Koldic“. Následkem toho duchařské pověsti o Krupce uvádí Sabinu z Koldic, místo Sabiny z Vřesovic. Pouze druhá jmenovaná existovala a mohla se stát předobrazem pro nešťastnou dívku hledající svého milého, kterého měl dát zabít její otec.

²⁵³ Levhart je jedna z prvních zvířecích postav, které králi radí, proto vznikly snahy hledat nějaký skutečný předobraz. Srov. například: FLAŠKA Z PARDUBIC A RYCHMBURKU, Smil a Jiří DAÑHELKA, *Nová rada*. Praha 1950. Pasáž, kdy promlouvá, je hned na počátku (verše 373-538), následuje tedy hned po králi lvu a první radě orla.

proč lze otevřeně konstatovat, že je velmi nepravděpodobné ztotožnění zvířecího rádce z Nové rady se skutečnou postavou rádce a pána z Koldic.

Honosnější verze erbu Koldiců, vyobrazené zejména na pečetích, ukazují netradiční klenot, kombinaci rohu (heraldicky vlevo) a jeleního parohu (heraldicky vpravo) na přilbici. Klenot se objevil v druhé polovině 14. století na umělecky zdařilé pečetí Těmy II. z Koldic, kde byl doplněn dokonce o dva štítonoše v podobě divých mužů. Článek této pečetí věnoval Denko Čumlivski, protože si kladl otázku po původu divých mužů, kteří se stali tolik oblíbení v umění Václava dvora.²⁵⁴ Tato úvaha bohužel nebyla zohledněna v nedávné práci Františka Šmahela, který by dokázal fenomén divých lidí více rozvést, nebo alespoň okomentovat v širších souvislostech tento příklad časného zobrazení divých mužů, které pochází z šedesátých let 14. století.²⁵⁵ Štítonoše v 15. století na pečetích již nenacházíme, ale klenot si zachovali bez větších změn, například na pečetí Albrechta z Koldic, Těmy IV. i Hanuše II. je dobře zřetelný.²⁵⁶ Všichni tři „*gewettern von Colditz*“, jak se někdy označují ve společných listinách, měli obdobné typáře pečetí lišící se pouze opisem.²⁵⁷

²⁵⁴ ČUMLIVSKI, Denko, Diví muži jako štítonoši na pečetí Těmy (II.) z Koldic ze 17. III. 1368, in.: Umění roč. 24, 1976, s. 370-373.

²⁵⁵ ŠMAHEL, František, *Diví lidé: (v imaginaci) pozdního středověku*. Praha 2012.

²⁵⁶ Exemplář Albrechta I. a Těmy IV., kde je dobře rozeznatelný roh a paroh jako klenot: NA, Maltézští rytíři - české velkopřevorství (1085-1875) sign. 2877; (dostupné z: <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/RM/2877/charter>); Archivverbund Stadtarchiv/Staatsfilialarchiv Bautzen, Urkunden, sign. 0230, (dostupné z: <http://monasterium.net/mom/DE-AVBautzen/Urkunden/0230/charter>); a tamtéž sign. 0234; (dostupné z: <http://monasterium.net/mom/DE-AVBautzen/Urkunden/0234/charter>).

²⁵⁷ Pro srovnání příklad se všemi přitištěnými pečetmi v řadě: Archivverbund Stadtarchiv/Staatsfilialarchiv Bautzen, Urkunden, sign. 0185; (dostupné z: <http://monasterium.net/mom/DE-AVBautzen/Urkunden/0185/charter>).

Závěr

Sledování dvou rodů, které byly příbuzné svou kariérou, začínalo na počátku 14. století společným vstupem zástupců obou rodů do služeb Lucemburků. Závěrečné období o dvě století později ukázalo situaci zcela odlišnou. Dvůr čtrnáctého století nabízel netušené možnosti pro „nové lidi“, kteří mohli své loajální služby snadno měnit za zisky lén, za příjmy z úřadů a za další výhody. Patnácté století již tak vstřícné nebylo. Páni z Bergova se rozhodli vydat svou cestou a snažili se včlenit mezi tradiční českou šlechtu. Naopak páni z Koldic se rozhodli udržovat rodovou tradici a stále sázeli na jedinou kartu, na přízeň úspěšného krále, který bude garantovat jejich vzestup. Taková kariéra v 15. století narazila na své limity. Zmatky spojené s husitstvím přinesly změny. Při nástupu nových panovníků se mohl dvůr přetvořit do zcela jiné podoby a šlechtic u něj již nemusel najít své místo. Mohlo se stát (konkrétně za interregna), že dvůr dočasně neexistoval.

Měl bych se pokusit dát odpověď na otázku, zda bylo téměř vždy výhodné být rodem spjatým s panovnickým dvorem. Výsledek může být pokřivený tím, že o osobách u dvora máme dochováno více informací. O pánech z Koldic lze vytvořit plastičtější obraz, než o pánech z Bergova, u kterých může větší torzovitost pramenů rekonstruovanou skutečnost zkreslovat. Nejvíce z jejich řad vystupuje do popředí první Ota, poté až Ota III.(starší) z Bergova, oba byli panovníkovi blízko a drželi významné úřady. První jako loajální služebník Jana Lucemburského, druhý jako mocný úředník, který neváhal vyvíjet na Václava IV. nátlak. Naopak páni z Koldic zachovávali skálopevnou věrnost Lucemburkům, u každého z panovníků lze najít mezi dvořany některého z Koldiců. Nelze pochybovat o obecné výhodnosti vstupu do služeb panovníka. Přinášelo to možnost zasloužit si od něj léna za věrné služby, vydobýt slávu na poli diplomacie, získávat moc jako zástupce krále v hejtmanských úřadech, zapojit se do sítě jinak nedostupných kontaktů a tak dále. Bylo by možné pokračovat v dlouhém výčtu výhod. Bylo to však výhodné za jakékoli situace? Přestože by se mohlo zdát, že se páni z Koldic dostávali za panovnických krizí sami do obtíží, konečný výsledek býval v jejich prospěch. Od problémů za Václava IV. po dobu interregna se Koldicové nějakým způsobem dokázali držet při panovníkovi, konkrétně tam, kde se mohli podílet na vyšší politice i moci. Rod zlomila až obměna politické reprezentace po husitských válkách. Ocitli

se mezi mnoha dalšími, které zatlačila do pozadí dravá „válečná aristokracie“.²⁵⁸ Náhle se pro pány z Koldic objevila další komplikace, přímou spoluprací s králem zcela znemožnilo interregnum. Svým způsobem se tou dobou rod dostal do jakési izolace. Česká stavovská obec s Koldici nemohla počítat jako s běžnými členy, když byli dlouhodobě zainteresovaní v několika zemích České koruny. Zpočátku to Koldicům snad ani nevadilo, když mohli věřit i v budoucí službu na hejtmanských postech v Horní Lužici i Svidnicku a Javorsku. Přesto postupně ztráceli jistotu, kam se obrátit, nakonec společně s pány z Bergova podpořili Jiřího z Poděbrad. Hanuš II. z Koldic musel přerušit rodovou tradici a opustit hejtmanské úřady ve vedlejších zemích. Nezbyvalo mu nic jiného, než se vrátit na rodové statky pod Krušnými horami.

Pány z Bergova absence ve vysoké politice tolik netrápila, byli zvyklí jednat na lokální úrovni na vlastní pěst. Předvedli, že dočasné vzdálení se ode dvora pro ně nemuselo znamenat katastrofu, v takovém případě hledali příjmy jinými cestami a vyčkávali, kdy bude opět možné pozvednout status svého rodu. Dokázali se v příhodný okamžik vrátit na pozici mnohem silnější, než bychom čekali. Vzpomeňme například na Otu III. z Bergova, který obsadil významné úřady a stál i v čele panské jednoty. Jeho potomci se opět stáhli spíše do ústraní. Páni z Bergova bohužel vymřeli pro badatele v nejméně vhodnou chvíli, protože nelze u obou rodů porovnat směřování do nové doby po kritickém okamžiku, kdy se již nemohli spolehnout na dvůr Lucemburků, a když nastala doba změn. Osudy pánů z Bergova by byly v druhé polovině 15. století jistě zajímavé, bohužel se nedozvíme ani to, zda by zachovali věrnost Jiřímu z Poděbrad i poté, co byl zvolen za krále.

Poslední pán z Koldic musel být ve své době dezorientován, nemohl se již opírat o výhody plynoucí z opory krále. Byl jistě navyklý na životní standard svých předků, zdroje pro takový život mu však vysychaly. Zapadl mezi ostatní pány a dvůr se svými benefity a důležitými úřady se stal nedosažitelným. Vzdálila se nejen možnost obsazení pozic kolem krále, ale sám dvůr se vzdálil svou polohou, když Vladislav II. přesídlil do Budína. Svou roli musela hrát i návaznost na vládnoucí dynastii, od Jana Lucemburského po Ladislava Pohrobka sloužili Koldicové jako stálé opory panovníka, nástup Jagellonců ale již nezastihli v takovém postavení, aby s nimi muselo být počítáno. Páni z Bergova neměli tak vysoké

²⁵⁸ Budeme-li se pro tuto skupinu konkurentů držet zastřešujícího Petránem užitého pojmu; (PETRÁŇ, Josef, *Skladba pohusitské aristokracie v Čechách*. In.: Proměny feudální třídy v Čechách v pozdním feudalismu Acta Universitatis Carolinae - Philosophica et historica 1. Praha 1976).

ambice a spokojovali se s životem mimo dvůr, kdyby nevymřeli po polovině 15. století, tak by u nich na rozdíl od Koldiců nikdo nezaznamenal výraznější ústup ze slávy.

Páni z Bergova byli více spjatí s oblastí, kde měli majetky a zapadali mezi českou šlechtu. Naopak Koldicové se za husitských válek dostali do situace, kdy upřednostnili výhody hejtmanských úřadů a službu panovníkovi před obranou svých statků. Nebo snad právě touto cestou se snažili získat mocnou záštitu Zikmunda Lucemburského a nebýt na svém zázemí tak zranitelní. To se jim vyplatilo, mohli doufat ve válečné náhrady od císaře i v zahraniční pomoc, takže je dočasná ztráta převážné části rodové základny výrazně neohrozila. Čas však ukázal, že dlouhodobá zářná kariéra ve vedlejších zemích má i své stinné stránky. Kromě vysokých výdajů, které panovník jen těžce nahrazoval, se následně Koldicové museli vyrovnávat s tím, že nikam zcela nezapadali. Byli nedílnou součástí dvora Lucemburků, to však bylo jen dočasné a společensko-politický vývoj šel jiným směrem. Neměli žádné záruky, že následující panovník bude chtít využít jejich služeb. Když se měli navrátit z hejtmanských úřadů zpět do Čech, jejich zástavy a drobné statky ve slezské i hornolužické oblasti byly zdlouhavě a pomalu vypláceny. Finance utracené v zájmu císaře v první polovině 15. století dostávali po malých částkách mnoho dalších desetiletí, některé náklady a slíbené služné asi ani nikdy nedostali. Po opuštění hejtmanských úřadů sice i nadále udržovali kontakty s vedlejšími zeměmi, ale nehráli tam již žádnou roli. Neměli ani možnost zapadnout mezi hornolužické nebo slezské stavy, protože tam tradičně vystupovali jako zástupci krále, ne jako místní rod. V Čechách dlouhodobě nepobývali nejvýznamnější členové rodu, kteří jako úředníci disponovali politickou mocí, i touto nepřítomností měli zkomplikovanou cestu k zapadnutí mezi české stavy. Ostatní šlechta u nich mohla očekávat nebezpečí, že budou zástavami a kontakty vázáni i na jiné části Koruny, tak mohou stranit jiným zájmům než lokálním. V tomto ohledu se na přední pozice mezi českými stavy nehodili. Navíc byli zaměstnáni jinými korunními záležitostmi v době, kdy mohli mít šanci se zapojit do mocenských struktur landfrýdů v Čechách. Poslední Těma se sice stal hejtmanem v Litoměřicích, ale to bylo dosažitelné maximum. Jeho katolický rod si udržel určitý vliv alespoň ve svém nejbližším okolí. Tedy alespoň do té doby, než propadl do neřešitelných dluhů. Poslední Koldic svou pozornost více zaměřoval na svou majetkovou základnu a nejbližší okolí. Jeho města sice vzkvétala, ale zatížení dluhy nedovolilo tento potenciál využít.

Ještě kolem roku 1500 se páni z Koldic drželi ve výčtu panských rodů, jsou tedy řazeni mezi představitele panského stavu, ale na politický vliv již neměli jak dosáhnout. Ztracená byla i možnost uplatnění se ve vedlejších zemích, když se Koruna začala štěpit. Idea

nedělitelnosti České koruny přetrvávala, ale páni z Koldic nemohli navazovat na své zvyklosti, když najednou měli mít zájmy nad dvěma oblastmi, nad kterými vznášely své nároky hned dvě korunované hlavy. Jejich bývalé působiště nakonec dočasně spadalo pod moc druhého z vládců nad Českou korunou, tedy Matyáše Korvína. K prvnímu z jeho oponentů, Jiřímu z Poděbrad se snažili najít cestu, ale po nástupu jagellonské vlády se jim cesty k vysoké politice uzavřely.

Poslednímu Těmovi z Koldic osud nedopřál následníka, který by zajistil pokračování rodu na prahu raného novověku. Je téměř symbolické, že do novověku již neměl patřit rod, který navykl na výše nastíněné vystupování po boku krále. Ve vznikajícím stavovském státě již neměli prostor k uplatnění.

Oba představené rody alespoň zpočátku udržovaly užší vztahy, nikdy ale nevstoupili do přímého příbuzenství, ani přes jiné rody se nedostali do příliš blízkých svazků. Sňatkové propojení takových rodů ani nemohlo být žádoucí, nově příchozí šlechta se snažila během několika generací navázat pevnější kontakty s okolím. Svazky takových rodů by oběma stranám nic moc nepřinesly. Z výše uvedeného nevyplývá, že by oba rody neměly zájmy na stejných lokalitách. Oblast Krušných hor poskytovala prostor pro realizaci takovým nově příchozím rodům na lucemburský dvůr, na přelomu 14. a 15. století pak jednotlivé krušnohorské lokality přecházely mezi rody i bez nitek příbuzenství.²⁵⁹

Některé momenty přinesly další otazníky žádající následný výzkum. Jeden z nejdůležitějších otazníků je praktická podstata vlády českého krále nad věrnými korunními zeměmi za husitských válek. Množství pramenů ukazuje Albrechta z Koldic se synem Těmou IV. a synovcem Hanušem II. v zajímavých situacích. Žádoucí by bylo kupříkladu ozřejmit situaci hornolužického fojstství, které mohlo být zastáváno hned třemi Koldici naráz.²⁶⁰

²⁵⁹ Páni z Bergova i Koldicové si prostřídali důležité vlastnictví Bíliny, kratší dobu ovládali Jiřetín. Ostatní lokality, na kterých v průběhu času měly zájem oba rody, byly drobnější, takže není třeba je vyjmenovávat.

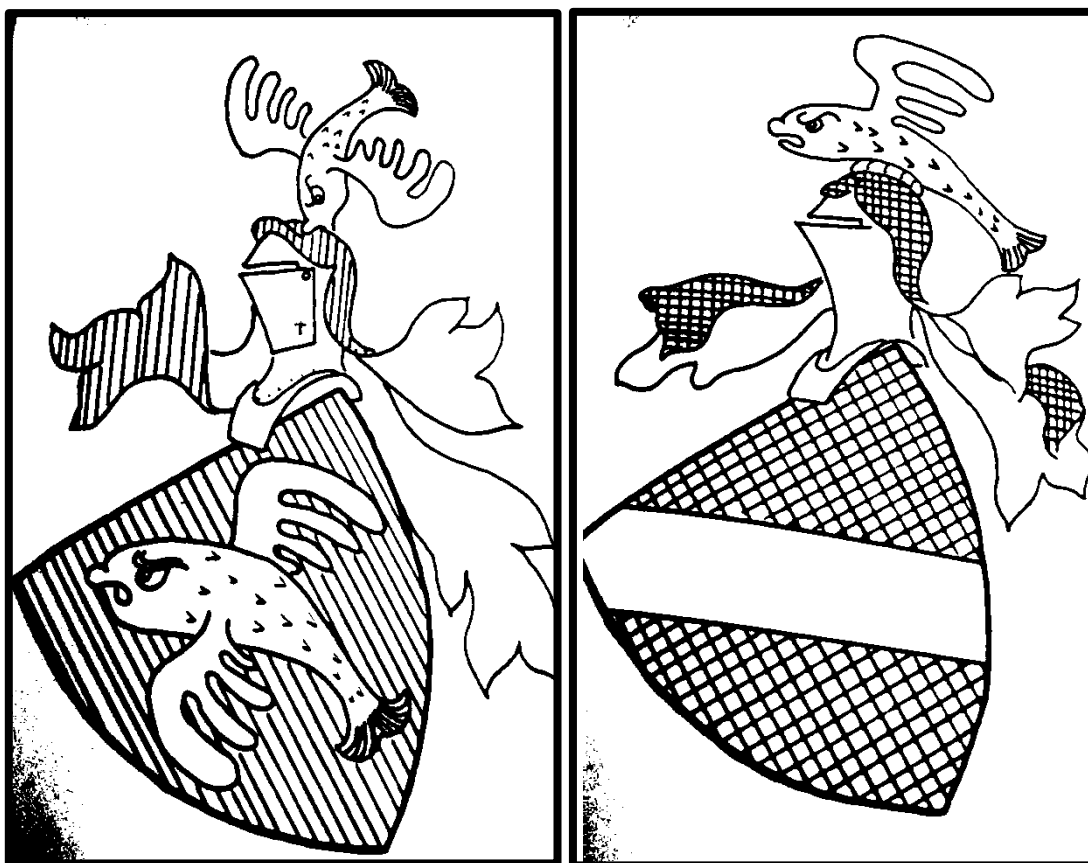
²⁶⁰ V některých dokumentech je titul fojt skutečně uveden v množném čísle a jsou tam vyjmenováni všichni tři „*gewettern von Colditz*“, tedy Albrecht, Těma i Hanuš; např.: Archivverbund Stadtarchiv/Staatsfilialarchiv Bautzen, Urkunden, sign. 0181, sign. 0185 a sig. 0227, dostupné na adresách: <http://monasterium.net/mom/DE-AVBautzen/Urkunden/0181/charter>; <http://monasterium.net/mom/DE-AVBautzen/Urkunden/0185/charter>; <http://monasterium.net/mom/DE-AVBautzen/Urkunden/0227/charter>.

PŘÍLOHY

Obrazová příloha

Obr. č. 1 erby pánů z Bergova uvedené v příloze diplomové práce B. Říchové zobrazují zjednodušeně vše podstatné; za zdroj erbu vlevo evidentně posloužila Heraldika Vojtěcha, rytíře Krále z Dobré Vody (vyd.1900) a Wappenbuch - Konrád von Grünenberg (Des Conrad von Grünenberg Ritters und Bürgers zu Costenz Wappenbuch (1483), folio CXVIv, s. 129, edice vyd. roku 1875), pravý erb vychází z vyobrazení z rodových držav v okolí Míšně a odkázáno je i na popis z Ottova slovníku naučného (A. Sedláček).

Obě verze nejdostupnější v nákresech A. Sedláčka v edici: SEDLÁČEK, August a Vladimír RŮŽEK. *Atlasy erbů a pečeti české a moravské středověké šlechty*. Sv. 3, Praha: Academia, 2002, s. 249 a 251-252; zde je uveřejněna tabule č. 47 s detailně provedeným erbem a Sedláčkovo folio 313.

obr. č. 2 Vyobrazení erbu v síni hradu Lauf (záměrně přikládám nebarevnou fotografii, zde stojí za povšimnutí, že barvy působí opačně - tmavá ryba na světlém štítě. Dle takového znázornění bychom očekávali červenou rybu na stříbrném pozadí, erb pochopitelně mohl být přemalován).

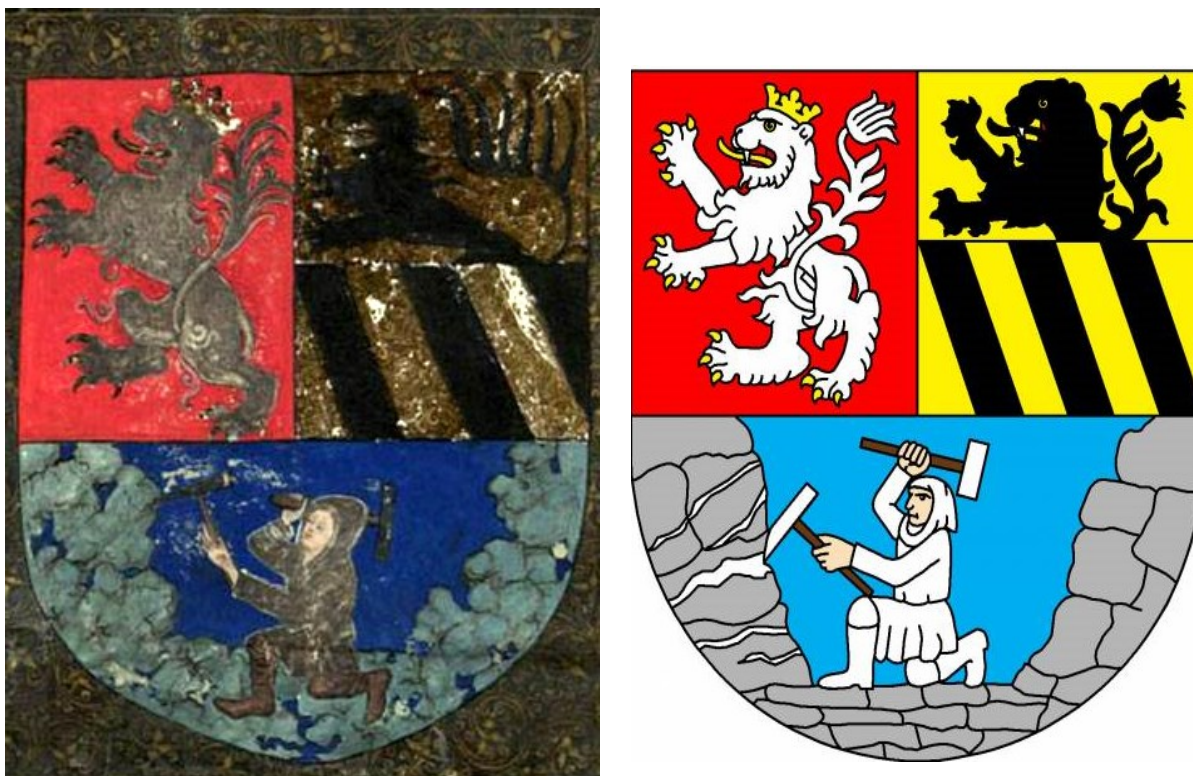
Přípisek nám jednoznačně potvrzuje, že nejde o erb jiného rodu.

obr. č. 3 Porovnání vyobrazení na privilegiu udělenému městu Krupka roku 1478 a ideální verze vycházející z písemného popisu z téhož privilegia, jak jej vykreslil Stanislav Kasík.

Privilegium dostupné na adrese: http://images.monasterium.net/img/CZ-NA-I/CG-L/NA-CG-L_14780113_404_r.jpg; (zobrazeno 1. 5. 2018; 20:00).

Více k proměnám a chybnému zobrazování erbu Krupky: KASÍK, Stanislav, *O historickém znaku města Krupky*, Genealogické a heraldické listy, ročník XXXIII, č. 1/2013, s. 80-93. Ideální erb dle S. Kasíka dostupný též na adrese: <http://www.heraldika-terminologie.cz/mapa-o-historickem-znaku-mesta-krupky-808>; (zobrazeno 1. 5. 2018; 20:00).

obr. č. 4 Vyobrazení ze 14. i 16. století: vlevo ve slavné síni v Laufu, vpravo téměř o dvě století mladší varianta z hradu Houska, obě nezobrazují v dolní polovině erbu tři černé pruhy na zlatém pozadí, ale tři černé a tři zlaté pruhy.

č.5. přehled páni z Koldic

I. generace

Těma starší z Koldic (V., v české větvi I.) - doložen od 1303, + 1340/1341;

1. dcera ∞ Jana Sambora ze Schildberka; 2. ∞ Agnes ?

- jeho osobou pomocně vydělujeme „českou linii“ rodu, společně s Otou st. z Bergova působil jako důvěrný rádce a diplomat Jana Lucemburského, za věrné služby obdržel lénem Krupku

-Těmovi bratři jsou mimo sledovanou linii: Jindřich VII. a Witego/ Vítek II. (biskup v Míšni od 1312; +1342)

II. generace

Hanuš I. z Koldic (+ po 1357)

- starší syn Těmy I., nepůsobil v úřadech, ani příliš nepobýval u dvora, o jeho linii rodu nemáme podrobné zprávy.

Těma mladší z Koldic (+ 1383); (označován VII., ale i VIII., v české větvi II.)

∞ Anna z Kittlic

- důležitý dvořan a rádce Karla IV., následně jeden z předních „zdeděných rádců“ Václava IV., hejtman v Horní Lužici, později i ve Vratislavi, mistr komory; častý věřitel Lucemburků a úspěšný rozmnožitel rodových majetků.

III. generace

Ota z Koldic, (doložen v 90. letech 14 stol a ve 20. letech 15. stol.) ∞ Jotta

- pravděpodobně syn Hanuše I., podílel se na snahách o osvobození zajatého Václava IV., později doložen jako obránce Krupky za husitských válek.

potomci Těmy mladšího:

Zikmund z Koldic (doložen 1384; + před 1394)

∞ ? Klára z Michalovic

- hlava rodu do své brzké smrti v 90. letech 14. století, jeho syn Hanuš II. pokračovatelem hlavní linie rodu,

Václav z Koldic (doložen od 1386; + před 1400)

∞ Eliška z Dubé

Albrecht z Koldic (doložen od 1393; + 1448)

∞ Anna ze Seidy/Saida (=? Weidy)

- dvořan, rádce a úředník Václava IV. i Zikmunda Lucemburského, vystřídal mnoho úřadů, z nich nejdůležitější: mistr komory, dvorský sudí, hejtman v Horní Lužici, Vratislavi i Svidnicku a Javorsku; takto se stal faktickým vrchním obráncem Šestiměstí i Slezska za husitských válek. Po smrti Albrechta Habsburského vystupoval ve prospěch Ladislava Pohrobka.

Těma (III.) z Koldic - biskup v Míšni (od 1402 do +1410)

Jiří z Koldic (doložen mezi 1393-1405)

∞ ? Klára z Michalovic

Magdalena (doložena 1380 a asi +1406)

∞ Jan z Michalovic

Anna (doložena 1418)

∞ Boreš z Rýzmburka

NN

∞ Jan z Bibršteina

IV. generace

Hanuš II. z Koldic (+ kolem roku 1462)

∞ Anežka z Landštejna

- syn Zikmunda z Koldic, za husitských válek spolupracoval se strýcem Albrechtem a bratrancem Těmou IV., společně s nimi býval titulován jako fojt, po jejich smrti úřad hejtmana v Horní Lužici ani ve Svidnici dlouhodobě neudržel.

Těma z Koldic (v české větvi IV.); (+1448)

∞ ? z Bibrštejna

- syn Albrechta z Koldic, působil společně s otcem v hejtmanských úřadech, dlouhodobě zastupoval otce v Horní Lužici, hejtmanství by pravděpodobně „zdedil“, pokud by nezemřel stejného roku jako Albrecht. Nezanechal po sobě dědice, dědictví rodu tak mohl převzít Hanuš II.

Anna z Koldic; (+1467); (1.∞ Půta z Častolovic; 2.∞ Hynek Krušina z Lichtemberka)

- dcera Albrechta z Koldic, díky manželství s Pútou se stala nejen paní Kladska, ale po jeho smrti (1435) dědičkou ohromného „častolovického dědictví“ (Kladsko, Minsterbersko atd.), Druhý manžel Hynek Krušina z Lichtenburka jen s vypětím všech sil udržoval zděděná území ve svých rukou. Roku 1454 Anna ovdověla a dožila v Hostinném. Porodila opět dcer (Annu, Kateřinu, Salome, Eufémii a Reginu/ Rejnu), které byly zřejmě pro práva k bývalému „častolovickému dědictví“ žádanými nevěstami.

Ješek z Koldic (doložen útržkovitě v první polovině 15. století)

- nelze jej s jistotou zařadit, pravděpodobně syn Václava, nebo Jiřího z Koldic

Eliška z Koldic – opět nezařaditelná, v genealogiích označována za dceru Václava, nebo Jiřího z Koldic.

V. generace

Těma z Koldic (XIII.; v české větvi V. někdy uveden i jako X.) (+1508)

∞ Markéta z Vartemberka

-poslední mužský člen rodu, nezapadl do vznikajících stavovských struktur, ztratil možnost služby u dvora, zastával hejtmanství v Litoměřicích, potýkal se se zadlužením, pro vysoké nároky na svá města i kvůli literárnímu obrazu z *Naučení synu Jaroslavovi* od Hasištejnského z Lobkovic zobrazován jako zadlužený pán, který veškeré jmění promrhal.

Albrecht II. z Koldic (zemřel na prahu dospělosti, doložen 1471-1474)

Johana z Koldic (+1513)

∞ Jiří z Leisniku

? **Kateřina z Koldic**

Po vymření rodu v mužské linii - mezi pozůstalými několik dcer posledního Těmy:

Anna Dorota (∞ ? Jindřich z Plavna)

Markéta (∞? Jiří Berka z Dubé)

Magdalena (∞ ? Vilém z Ilburka)

Barbora (1544 vdova po Lukáři Buchtovi)

č.6. přehled páni z Bergova

I. generace

Ota st. z Bergova (+ po 1343)

∞ Anežka z Vartemberka

a **Ota ml. z Bergova** (+po 1356)

∞ Markéta ze Žeberka

- stejnojmenní bratři, v některých případech v pramenech nerozlišitelní; Ota st. byl významný dvořan Jana Lucemburského, působil s Těmou z Koldic, zastával úřad fojta v Horní Lužici; za věrné služby obdržel od krále Jana jako léna Bílinu a Kyšperk.

II. generace

Albert z Bergova (+po 1371)

- asi nejstarší syn Oty staršího, nepůsobil v úřadech, trvalejší přítomnost u dvora nelze prokázat.

Jan a Hynek (doložení 1358 a 1371); pravděpodobně synové Oty staršího.

Ota a Petr (+ před 1377); synové Oty mladšího, doložení až v souvislosti s označením jejich majetků za odúmrtí.

III. generace

Ota III.z Bergova (+ asi 1415)

∞ Kateřina ze Žlutic

- syn Alberta z Bergova; významný šlechtic za Václava IV., člen panské jednoty, nejvyšší purkrabí pražský, později podkomoří; prosadil se jako člen královské rady, která byla vnucena Václavu IV.; obvykle je přímo spojován s ústřední rolí při prvním zajištění krále; na konci 14. století nejčastěji zachycen v lavicích zemského soudu; poslední pán z Bergova zvaný seděním na Bílině, přesunul majetkovou základnu z Krušných hor na východ (Trosky, část Turnova, Chlumecko n. Cidlinou atd.)

sestra **Kateřina**

∞ Štěpán z Opočna

IV. generace

Jan z Bergova (narozen kolem 1394, zemřel v dětství)

Ota IV. z Bergova (+1452) seděním na Troskách

- stejnojmenný syn Oty III.; nepokračoval ve dvorské kariéře; za husitských válek setrval na katolické straně a věrný Zikmundovi; spolupracoval s Janem Městeckým z Opočna.

V. generace

Jan z Bergova (+1458) seděním na Chlumci (nad Cidlinou)

- syn Oty IV.; během válek se přiklonil k radikálnímu křídlu, zajat u Lipan, později již radikálně nevystupoval.

sestry: **Kateřina, Barbora, Žofka a Dorota**:

-Kateřina (+před rokem 1457; 1. ∞ Beneš Košík z Lomnice a 2. ∞ Jan Zlýkněz z Radovesic)

-ostatní tři získaly dědictví po Janu z Bergova, přestože byly statky po vymření rodu v mužské linii prohlášeny za odúmrtí: Barbora Chlumec n. Cidlinou (1458-1460), Žofka a Dorota Zbiroh (1458).

Seznam pramenů

Archivní fondy:

Národní archiv Praha, Archiv České koruny (1158-1935), (dostupné na adrese: <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AČK/fond>)

Národní archiv Praha, České gubernium - guberniální listiny, Praha (0993-1526), (dostupné na adrese: <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/fond>)

Archivverbund Stadtarchiv, Staatsfilialarchiv Bautzen, Urkunden (dostupné na adrese: <http://monasterium.net/mom/DE-AVBautzen/archive>)

SOA Třeboň, Historica Třeboň (1216-1625), (dostupné na adrese: <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAT/Historica/196/charter>)

Vydané prameny a edice:

AČ I. - IV. = *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské. Z Archivů domácích i cizích. I-IV.*, ed. František Palacký, Praha 1840-1846

AČ VII. = *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské. Z Archivů domácích i cizích.* ed. Josef Kalousek, Praha 1887

AČ X. = *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské. Z Archivů domácích i cizích. X.*, ed. Josef Kalousek, Praha 1890

AČ XV. = *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské. Z Archivů domácích i cizích. XV.*, ed. Josef Kalousek, Praha 1896

AČ XVIII. = *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské. Z Archivů domácích i cizích. XVIII.*, ed. Josef Kalousek, Praha 1900

AČ XX. = *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské. Z Archivů domácích i cizích. XX.*, ed. Josef Kalousek, Praha 1902

Archiv Koruny české 5 a 6, ed. Antonín Haas, Praha 1947 a 1958

CDBran. = Codex diplomaticus Brandenburgensis, ed. Adolph Friedrich Riedel, Hauptteil II. Band 4., Berlin 1847

CDLS II /1 a 2= Codex diplomaticus Lusatiae superioris II/1 a 2, ed. Richard Jecht, Görlitz 1896-1903

CDS II/7 = *Codex diplomaticus Saxoniae regiae, Hauptteil II., Bd. 7*; (dostupné na adrese: <http://codex.isgv.de/>)

CIM IV/1-3 = Codex iuris municipalis IV/1-3, ed. Antonín Haas, Praha 1954-1961

Desky dvorské království Českého. Díl VII. a VIII., ed. Gustav Friedrich, Praha 1929 a 1944

DRTA VIII. = *Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Sigmund VIII. (1421 - 1426)*, ed. Dietrich Kerler, Gotha 1883

DRTA IX. = *Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Sigmund IX. (1427 - 1431)*, ed. Dietrich Kerler, Gotha 1883

FLAŠKA Z PARDUBIC A RYCHMBURKU Smil a Jiří DAŇHELKA. *Nová rada*, Praha 1950

FRB V = *Fontes rerum Bohemicarum*. Díl V., eds. Josef Emler, Jan Gebauer, a Jaroslav Goll, Praha 1893

FRB VII = *Fontes rerum Bohemicarum*. Díl VII., ed. Josef Emler, Praha nedatováno

Geschichtsquellen der Hussitenkriege, ed. Colmar Grünhagen, Breslau 1871

HASIŠTEJNSKÝ Z LOBKOVIC Jan a František Antonín ZEMAN. *Urozeného pána pana Jana z Lobkovic na Hasištejně Zpráva a naučení jeho synu Jaroslavovi v tom, co činiti a co nechati, a kterak se a pokud v čem zachovávati má*, Praha 1876

LC = *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim*, ed. Emler Josef, liber VI., Praha 1883

LC, liber VII., Praha 1886

LC, liber VIII.- X., Praha 1889

Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka. ed. Blažena Rynešová, Díl II. (1438-1444), Praha 1932

MÜLLER, Augustin. *Quellen-und Urkundenbuch des Bezirkes Teplitz-Schönau*, Prag, 1929

RI XI = *Regesta Imperii XI*, ed. Wilhelm Altmann, Innsbruck 1896-1900

RI XII = *Regesta Imperii XII*, ed. Günther Hödl, Wien, 1975

(řada RI dostupná na adrese: <http://www.regesta-imperii.de/regesten/suche.html>)

Staré letopisy české: texty nejstarší vrstvy, eds. Markéta Klosová, Alena M. Černá a Petr Čornej, Praha 2003

Starý letopisové česstj od roku 1378 do 1527, čili pokračovánj v kronikách Přibjka Pulkawy a Benesse z Hořowic, z rukopisů starých wydané, ed. František Palacký, Praha 1941, (Dílo Františka PalackéhoII., red. Jaroslav Charvát)

Staré letopisy české z rukopisu Křižovnického, eds. František Šimek, Miloslav Kaňák, Praha 1959

Staré letopisy české: z vratislavského rukopisu novočeským pravopisem, ed. František Šimek, Praha 1937

Urkundliche Beitræge des Hussitenkrieges, Díl I. a II., ed. Palacký, Prag 1873.
Vatikanische akten zu Deutschen Geschichtein der Zeit Kaiser Ludwigs des Bayern, Innsbruck 1891

VAVŘINEC Z BŘEZOVÉ. *Husitská kronika*, Praha 1954.

Zbytky register králův římských a českých z let 1361-1480, ed. A. Sedláček, Praha 1914

Seznam literatury

ANDĚL, Rudolf. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha 1984

BARTOŠ, František Michálek. *České dějiny II/6*, Praha 1947

BERAN, Zdeněk. *Landfrýdní hnutí v zemích České koruny: snahy o zajištění veřejného pořádku a bezpečnosti ve středověké společnosti*. Hradec Králové 2014

BERAN, Zdeněk. *Poslední páni z Michalovic: Jan IV. (zemřel 1435/1436) a Jindřich II. (zemřel 1468)*. České Budějovice 2010

BOBKOVÁ, Lenka a Milena BÁRTOVÁ. *Velké dějiny zemí Koruny české. Sv. 4A a 4B. 1310-1402*. Praha 2003

BOBKOVÁ, Lenka, Martin ČAPSKÝ a Irena KORBELÁŘOVÁ. *Hejtmanská správa ve vedlejších zemích Koruny české*. Opava 2009

BOBKOVÁ, Lenka. *Cizí šlechta usazená v severních Čechách do poloviny 17. století*. In: *Život na šlechtickém sídle v 16.-18. století, Ústí nad Labem 1992*, s. 99-113

BOBKOVÁ, Lenka a kol., *Česká koruna na rozcestí: k dějinám Horní a Dolní Lužice a Dolního Slezska na přelomu středověku a raného novověku (1437-1526)*. Praha 2010

BOBKOVÁ, Lenka. Luděk BŘEZINA a Jan ZDICHYNEC. *Horní a Dolní Lužice*. Praha 2008

BOBKOVÁ, Lenka. *Územní politika prvních Lucemburků na českém trůně*. Ústí nad Labem 1993

BOBKOVÁ, Lenka, Tomáš VELIČKA, Mlada HOLÁ a Jan ZDICHYNEC. *Jan Zhořelecký: třetí syn Karla IV*. Praha 2016

BOLERAZKÁ, Zuzana. *Poslední lucemburská princezna. Životní osudy Elišky Zhořelecké v letech 1390 - 1425.*, (diplomová práce) 2016. Vedoucí práce Martin Nejedlý

- BOUBÍN, Jaroslav. *Česká "národní" monarchie: k domácím zdrojům a evropskému kontextu království Jiřího z Poděbrad*. Praha 1992
- BOUKAL, Jan. *Jakoubek z Vřesovic († 1462): cesta chudého moravského rytíře k vládě nad severozápadními Čechami*. České Budějovice 2016
- CERMANOVÁ Pavlína, Pavel SOUKUP, Robert NOVOTNÝ eds. *Husitské století*. Praha 2014
- ČAPSKÝ, Martin, *Zrození země: komunikující společenství pozdně středověkého Slezska*, Praha 2013
- ČAPSKÝ, Martin, *Vévoda Přemek Opavský (1366-1433): ve službách posledních Lucemburků*, Brno 2006
- ČECHURA, Martin. *Zaniklé kostely Čech*. Praha 2012
- ČORNEJ, Petr. *Velké dějiny zemí Koruny české. Sv. V.*, Praha 2010
- ČORNEJ, Petr a Milena Bartlová. *Velké dějiny zemí Koruny české. Sv. VI.*, Praha 2007
- ČORNEJ, Petr. *Tajemství českých kronik: cesty ke kořenům husitské tradice*. Praha 1987
- ČORNEJ, Petr, *Pohaslý lesk panovnického majestátu v porevolučních Čechách*, in: Lenka Bobková – Mlada Holá (ed.), *Lesk královského majestátu ve středověku*. Pocta prof. PhDr. Františku Kavkovi, CSc. k nedožitým 85. narozeninám, Praha – Litomyšl 2005, s. 99–122
- ČUMLIVSKI, Denko. *První dvě generace rodu pánů z Koldic usedlé v Čechách a jejich činnost: Těma (I.) z Koldic 1303 až Těma (II.) z Koldic 1383*. (diplomová práce) 1974. Vedoucí práce Anna Skýbová
- ČUMLIVSKI, Denko. *Diví muži jako štítonoši na pečeti Těmy (II.) z Koldic ze 17. III. 1368*, in.: *Umění* roč. 24, 1976, s. 370-373
- DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana a Jan ZELENKA, *Dvory a rezidence ve středověku II. Skladba a kultura středověké společnosti*, Praha 2008
- DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana. *Královský dvůr Václava II.* České Budějovice 2011

DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana. *K možnostem výzkumu panovnického dvora v pozdním středověku v českých zemích*, Mediaevalia Historica Bohemica, roč. 17/2, 2014, s. 7-16

DURDÍK, Tomáš. *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*. Praha 2009

GROSSKOPF, Hans. *Die Herren Von Lobdeburg bei Jena*, Neustadt (Orla) 1929

HALLWICH, Hermann. *Geschichte der Bergstadt Graupen in Böhmen.*, Prag 1868

HALADA, Jan. *Lexikon české šlechty: erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*. Praha 1999

HEROUTOVÁ, Kateřina. *Páni ze Šumburka. Historie rodu v Království českém (od poloviny 13. st. do 1. poloviny 15. st.)*, (diplomová práce) 2009. Vedoucí práce Lenka Bobková

HLAVÁČEK, Petr. *Čeští františkáni na přelomu středověku a novověku*. Praha 2005

HOENSCH, Jörg K. *Lucemburkové: pozdně středověká dynastie celoevropského významu 1308-1437*. Praha 2003

HOLÁ, Mlada. *Vratislavská hejtmanská kancelář za vlády Jana Lucemburského a Karla IV.* Praha 2008

HOLÁ, Mlada. *Vratislavští hejtmané. Reprezentanti královského majestátu prvních Lucembursků na českém trůně (1355 – 1378)*. In: *Lesk královského majestátu ve středověku* s. 161 – 175. Praha - Litomyšl 2005

JECHT, Richard. *Der oberlausitzer Hussitenkrieg und das Land der Sechsstädte unter Kaiser Sigmund*, Görlitz 1916

KASÍK, Stanislav. *O historickém znaku města Krupky*, Genealogické a heraldické listy, Česká genealogická a heraldická společnost v Praze, ročník XXXIII, č. 1/2013, s. 80-93

KAVKA, František a Prokop PAUL. *Karel IV: Historie života velkého vladaře*. Praha 1998

- KAVKA, František. *Poslední Lucemburk na českém trůně: králem uprostřed revoluce*. Praha 1998
- KAVKA, František. *Západoevropský lenní institut jako nástroj vnitřní královské politiky za posledních Přemyslovců a za Jana Lucemburského*, ČČH, roč. 88, 1990, s. 225-251
- KAVKA, František. *Život na dvoře Karla IV.*. Praha 1993
- KHUN, Karel. *Dějiny a kulturní obraz města Chlumce n. C.* Díl 1. a 2., Chlumec nad Cidlinou 1932
- KLASSEN, John Martin. *The nobility and the making of the Hussite revolution*. Boulder 1978
- KNOTHE, Hermann Friedrich. *Geschichte des Oberlausitzer Adels und seiner Güter von XIII. bis gegen Ende XIV. Jahrhunderts: Fortsetzung der Geschichte des Oberlausitzer Adels und seiner Güter von Mitte des 16. Jahrhunderts bis 1620*. Neudruck. Spitzkunnersdorf, 2008
- KOCOUREK, Ludomír, *Historický vývoj Dolního Jiřetína*, Most 1982
- KOUŘIL, Pavel, Dalibor PRIX a Martin WIHODA. *Hrady českého Slezska*. Brno 2000
- KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha, 1996-2011
- LEEDER, Carl. *Beiträge zur Geschichte von Arnau*. (Sv. I. a II.) Prag: Verein für Geschichte der Deutschen in Böhmen, 1872-1873
- MACEK, Josef. *Jagellonský věk v českých zemích (1471-1526)*, I-IV, Praha 1992-1999
- MACEK, Josef. *Česká středověká šlechta*, Praha 1997
- MACHKOVÁ, Irena. *Česko-míšeňské pomezí v období vlády Jana Lucemburského*. (diplomová práce) 2011. Vedoucí práce Lenka Bobková
- MENCLOVÁ, Dobroslava. *Trosky*. Praha 1958

- MEZNÍK, Jaroslav. *Lucemburská Morava: 1310-1423*. Praha 2001
- MUSIL, František, Eduard DROBERJAR, Ondřej FELCMAN, et al. *Dějiny východních Čech: v pravěku a středověku (do roku 1526)*. Praha 2009
- NODL, Martin. *Dekret kutnohorský*. Praha 2010
- NOVOTNÝ, Robert. *Konfesionalizace před konfesionalizací?: víra a společnost v husitské epoše*. Robert Novotný. In: *Heresis seminaria : pojmy a koncepty v bádání o husitství*, Praha 2013 s. 233-266
- NOVOTNÝ, Robert. *Staročeský výraz hejtman. Sémantická analýza*. In: *Marginalia Historica : sborník prací Katedry dějin a didaktiky dějepisu Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy / Praha : (1999 [vyd. 2001],) s. 85-102.*
- PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého*. Praha 2017
- PALACKÝ, František. *Ueber Formelbücher, zunächst in Bezug auf böhmische Geschichte: nebst Beilagen ; ein Quellenbeitrag zur Geschichte Böhmens und der Nachbarländer im XIII., XIV. und XV. Jahrhundert*. Prag 1842-1847
- PEKAŘ, Josef. *Žižka a jeho doba*. (Díl 1. a 2.) a (Díl 3. a 4.), Praha 1992
- PETRÁŇ, Josef. *Skladba pohusitské aristokracie v Čechách*. In.: *Proměny feudální třídy v Čechách v pozdním feudalismu (Acta Universitatis Carolinae - Philosophica et historica 1)*. Praha 1976
- POHANKA, Viktor. „*Item eynem bothen kein der Sweidenicz zu dem von Colditz...*“ *K itineráři svídnicko-javorského hejtmana a hornolužického fojta Albrechta z Koldic v časech kalicha*. In.: *Slezský sborník 112, 2014, s. 91-134*
- POLÍVKA, Miloslav. *Dva pramenné dodatky k obléhání Karlštejna a ke III. křížové výpravě v roce 1422 ze Státního archivu v Norimberku*. In: *Středočeský sborník historický 22-23, Praha 1996/7, s. 35-43*
- POSSE, Otto. *Die Siegel des Adels der wettiner Lande bis zum jahre 1500*, Dresden 1906
- ŘÍCHOVÁ, Blanka. *Rod pánů z Bergova v Čechách v letech 1310-1415*. (diplomová práce) 1982

- SEDLÁČEK, August a Vladimír RŮŽEK. *Atlasy erbů a pečeti české a moravské středověké šlechty*. Sv. 1 – 5 . Praha 2001 - 2003
- SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. Díl 5., Praha 1995
- SEDLÁČEK, August a Martin KOLÁŘ. *Českomoravská heraldika*. Praha 1996
- SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV. 1361-1419: k předpokladům husitské revoluce*. Praha 1986
- ŠANDERA, Martin. *Zikmundovi věrní na českém severovýchodě: opočenská strana v husitské revoluci*. České Budějovice 2005
- ŠANDERA, Martin. *Půta z Častolovic - obratný velmož v Zikmundových službách*. Dějiny a současnost 23, č. 2, 2001, 5-10
- ŠANDERA, Martin. *Hynce Ptáček z Pirkštejna: opomíjený vítěz husitské revoluce*. Praha 2011
- ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Příběhy města Turnova*, Turnov 1903
- ŠIMŮNEK, Robert. *Reprezentace české středověké šlechty*. Praha 2013
- ŠMAHEL, František. *Cesta Karla IV. do Francie: 1377-1378*. Praha 2006
- ŠMAHEL, František a Lenka BOBKOVÁ. *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*. Praha 2012
- ŠMAHEL, František. *Husitské Čechy: struktury, procesy, ideje*. Praha 2008
- ŠMAHEL, František. *Husitská revoluce*. Praha 1995- 1996
- ŠUSTA, Josef a Kamil KROFTA. *České dějiny*. Praha 1948
- TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy*. Praha 1906
- TOMEK, Václav Vladivoj. *Základy starého místopisu Pražského*. Praha 1866 – 1875
- TRUÖL, Kurt. *Die Herren von Colditz und Ihre Herrschaft*, Leisnig 1927
- URBAN, Jan. *Lichtenburkové: vzestupy a pády jednoho panského rodu*. Praha 2003

URBÁNEK, Rudolf. *Volba Jiřího z Poděbrad za krále českého*, in: Sborník příspěvků k dějinám hl. m. Prahy 5/2, 1932, s. 593–766

URBÁNEK, Rudolf a Václav NOVOTNÝ. *České dějiny*. Díl III. Část 1.-4, Věk poděbradský, Praha 1915 - 1962

VOLKMER, Franz. *Georg von Podiebrad und die Ereignisse seiner Zeit im Glatzer Lande*, Glatzer Vierteljahrschrift VI. 1886-7, s. 177-207

VYHNIS, Václav. *Páni z Koldic*, in: Památky, příroda, život. Vlastivědný čtvrtletník Chomutovska 24, 1992, s. 94-96

WETTLAUFER, Jörg, Jan HIRSCHBIEGEL a Werner PARAVICINI. *Höfe und Residenzen im spätmittelalterlichen Reich: Bilder und Begriffe*, Sigmaringen 2005

WIDHALM, Gloria-Maria. *Lexikon des Mittelalters*, München 2003

ZILYNSKÁ, Blanka. *Dvůr krále Jiřího ve světle současného poznání*, in: Mediaevalia Historica Bohemica 17/2, 2014, s. 17-36

ŽÁK, Václav. *Naučení synu Jaroslavovi Jana Hasištejnského z Lobkovic jako pramen k dějinám mentalit*. Praha, 2002. Vedoucí práce Lenka Bobková

ŽALUD, Zdeněk. *Česká šlechta na dvoře Jana Lucemburského*, Praha 2006

ŽALUD, Zdeněk. *Königliche Lehnsträger am Hofe Johanns des Blinden und Karls IV.: ein Beitrag zur sozialen Stellung der böhmischen Herren von Landstein und der Herren von Kolditz im 14. Jahrhundert*. In: Soziale Bindungen und gesellschaftliche Strukturen im späten Mittelalter : (14.-16. Jahrhundert), Göttingen 2013, s. 177-205

SEZNAM ZKRATEK

AČ	Archiv český
AKČ	Archiv Koruny české
AP Wr	Archiwum Państwowe we Wrocławiu
CD Bran.	Codex diplomaticus Brandenburgensis
CDLS	Codex diplomaticus Lusitaniae superioris
CDM	Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae
CDS	Codex diplomaticus Saxoniae regiae
CIM	Codex iuris municipalis
CMS	Centrum medievistických studií
DD	Desky dvorské
DRTA	Deutsche Reichstagsakten
Ed.	editor
fol.	folio
FRA	Fontes rerum Austriacarum
FRB	Fontes rerum Bohemicarum
HStAD	Hauptstaatsarchiv Dresden
kgč	kop grošů českých
LC	Libri confirmationum
MVGDB	Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen
NA	Národní archiv
Reg.	regist
RBM	Regesta dipolomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae
RI	Regesta Imperii
sign.	signatura
SOA a SOkA	Státní oblastní archiv a Státní okresní archiv
UB	Urkundliche Beitraege des Hussitenkrieges